

ВЕЛИКИ РУСКИ СТАРЦИ

**Жития, чудеса, духовни наставления
(част 1)**

ВЕЛИКИ РУСКИ СТАРЦИ: Жития, чудеса, духовни наставления (част 1)

Изданието на руски език е на Трифонов Печенегски манастир и издателство "Новая книга", "Ковчег", Москва, под благословието на Преосвещения Симон, епископ

Мурмански и Мончегорски. Книгата е отпечатана на български език със съгласието на издателя.

Славянобългарски манастир "Св. Вмч Георги Зограф"©, Света Гора, Атон, 2006 г.

За настоящата книга	1
.....	3
Преподобни Нил Сорски (1433-1508)	4
Из духовните поучения на преподобния авва Нил Сорски, основоположник на скитското монашество в Русия	5
Преподобният старец Паисий (Величковски) (1722-1794)	16
Из духовните наставления на преподобни Паисий (Величковски)	18
Преподобният старец Теодор Санаксарски (1718-1791)	30
Духовни поучения на преподобни Теодор Санаксарски	32
Старецът Теофан (Соколов), игумен на Кирилово-Новоезерския манастир (1752-1832)	37
Духовни наставления на стареца Теофан Новоезерски	40
Старецът Филарет (във велика схима – Теодор) иеромонах от московския ставропигиален Новоспаски манастир (1758-1841)	54
САРОВСКИ СТАРЦИ	58
Преподобни Серафим Саровски (1759-1833)	59
Духовни наставления на преподобни Серафим Саровски	62
Беседа на преподобни Серафим с Богданов	69
Из беседата на преподобни Серафим с Н. А. Мотовилов за целта на християнски живот	73
Старецът Марк	78
Старецът Иларион, духовник на Саровската пустиня (1770-1841)	82
Из духовните наставления на стареца Иларион	82

За настоящата книга

В настоящата книга за първи път са събрани жития, чудеса и духовни наставления на великите руски старци - от първия руски старец, преподобния Нил Сорски, до великите старци от двадесети век.

Предстои ви среща с тези, които вече двеста години обгрижват с Христова любов, просвещават, укрепват и поддържат духовно Светата Рус. При тези велики старци са ходели мъдреци и хора от простолюдието, ходели са обикновени селяни и руски императори, ходели са всички, които са се стремели да узнаят Божията воля, които са се нуждаели от помощ и съвет. Старчеството придоби голямо значение през годините на богоборческата власт, през годините, когато се разтърсиха основите на живота на руския народ.

“Старецът е старши монах, който е преминал тежкия път на самоотричането и е взел млади монаси и миряни под свое духовно ръководство - е написал изследователят на старчеството И. К. Смолич. - Той вижда задачата си преди всичко в ръководството на душата и грижата за нея, във възпитаването на волята на онези, които нямат голям духовен опит, като се стреми да ги преведе през всички изкушения и горести на настоящия живот. От собствения си живот и опит той познава разнообразието на тъмните пътища, край които ни причаква изкушителят. Дава съвети на непознатите, които са дошли отвън, за да ги предпази от грешки.

Старецът е волята за религиозното и общественото съвършенство на тези вярващи сърца. Хората, които са поверили себе си на неговото ръководство, напълно се отказват от собствената си воля.

В манастира старецът обикновено не заема никаква длъжност; той е духовен водач и съветник. Около него в манастира се събират негови ученици и той смирено и отговорно поема това тежко задължение.

Ученикът сам избира стареца, когото иска. И често става така, че човек, който е искал да поговори със стареца само по един въпрос, остава под негово ръководство за цял живот и дори приема монашество.

Чистосърдечие и послушанието, смирението и готовността за изпълнение на волята на отца от страна на духовния син и сърдечността и справедливата строгост от страна на ръководещия старец образуват съдържанието на двустранните отношения, озарени от Божествената любов, в която двамата живеят. Така търсещата душа постига сладост на вътрешната молитва, всепобеждаваща сила на любовта и пълна благодатност на живота в Бога, с възкръсналия Христос. В това се състои съвсем накратко същността на старчеството”.

Старци са се появили още през IV век в манастирите на Египет, Палестина, Сирия. Първият известен руски старец е преподобният Нил Сорски. На Света Гора той се учил от атонски старци на аскетичен живот, умствена молитва, пазене на сърцето и трезвение на ума. Като се завърнал в Рус, преподобният Нил основал скит с устав, в който са намерили израз много негови представи за духовното занимание.

От средата на XVI век започва бавен разпад на староруския манастирски начин на живот. Строгийт аскет вече не е намирал покой в манастира, не е можел да се отдалечи от света. Сега аскетите започнали да бягат в нови “пустини”, да се крият в сибирските гори, на брега на Бяло море.

Отпадането на староверците в края на XVII век и църковните реформи на Петър Велики в началото на XVIII век нанесли още по-дълбоки рани на религиозния живот.

В края на XVIII век в Русия започнало възраждане на старчеството. Тласък за това дал Новгородският и Петербургски митрополит Гавриил, който се облягал на ученици на преподобния старец Паисий (Величковски).

По онова време в Рус са били забравени не само мнозина от древните аскети, като например Макарий Египетски, Нил Синайски, Ефрем Сирий, но дори и съчиненията на преподобни Нил Сорски. Преподобният Паисий посветил целия си живот на възстановяването на онова, което заплашвало да бъде изгубено. Той създаде школа по духовен живот, запалил в сърцата на мнозина любов към духовния живот, възбудил стремеж към вътрешен монашески подвиг, към духовен труд.

Мнозина ученици на преподобни Паисий отишли в Русия и под тяхно въздействие започнал подем в духовния живот - повишил се интересът и любовта към четенето и изучаването на книги, появили се старци и игумени на манастири, които пазели заветите на стареца Паисий.

“По-важно от всякакви книги и от всякакво мислене е да намериш свят православен старец, който да би могъл да бъде твой ръководител, на когото да би могъл да съобщиш всяка твоя мисъл и да чуеш за нея не неговото - по-умно или по-малко умно - мнение, а становището на светите отци. В Рус, слава Бог, още има такива старци!” - е написал руският мислител Иван Киреевски, духовно чедо на преподобни Макарий Оптински.

Традиционното руско старчество се дели на три главни течения: северно, централно и южно.

Старците от Севера са се подвизавали в Соловецкия манастир, на Валаам, в Александро-Невската Лавра и Александро-Свирския манастир. Имало е старци и в нашия Трифонов Печенгски манастир.

Старството от централните райони се е съсредоточило предимно в Москва, във Владимирска губерния, в Оптина пустиня, в Брянския манастир, в Орловска губерния, в Рославските гори на Смоленска епархия, в Белобережкия манастир.

Южните старци са се подвизавали в Площанската пустиня в Орловска епархия и в Глинската пустиня в Курска епархия.

Но в тази схема са посочени само най-забележимите или началните пунктове на движение на старството, което в действителност е обхващало стотици руски манастири - та нали старците са преминавали от манастир в манастир, като са оставяли в тях свои ученици и последователи.

Нито един от старците не е започвал своите подвизи без благословието на своя учител, старството се предава от старец на старец сякаш по наследство (съществувала е практика на избор на старци). За всеки старец, чието житие и наставления са влезли в настоящата книга, е известно кой е бил неговият учител и кой го е благословил за старчество.

За съжаление, наставленията на мнозина старци не са били записани навремето или пък са били изгубени. Така например не е известно нищо за духовните наставления на великия старец Клеопа, на рославските старци, на стареца Нил, който се е подвизавал в Нило-Сорската пустиня, и на много, много други.

Но това, което се е запазило и е влязло в настоящата книга, съставена по идея на дякон Владимир Котов, е безценно духовно съкровище, което сега е достъпно за всеки благочестив читател.

Игумен Аристарх (Лоханов)

■

Преподобни Нил Сорски (1433-1508)

Преподобни Нил е бил за руското монашество такъв наставник писател, каквито са били за източното монашество преподобните отци Исаак Сирин, авва Доротей, Варсануфий Велики, Иоан Лествичник, Нил Синайски и други.

Преподобни Нил произхождал от дворянския род Майкови. Роден е през 1433 година и поставил началото на монашеския си живот в Кириловата обител, където се ползвал от съветите на мъдрия и строг старец Паисий Ярославов. Заедно със своя ученик и сътрудник монах Инокентий от боярския род Охлебинини преподобният прекарал няколко години на Света Гора и в константинополските манастири. Там той изучил всички видове монашеско подвижничество и в частност - *скитския* начин на живот. Преподобни Нил навсякъде се стараел най-вече да вникне в смисъла и духа на така нареченото *умствено монашеско занимание*, на вътрешното самоизпитване, като прилагал всичко към себе си, към собствения си духовен живот. Той внимателно изучавал и прилагал на практика наставленията на богомъдрите древни отци Антоний Велики, Ефрем и Исаак Сирин, Варсануфий, Иоан Лествичник, авва Доротей, Максим Изповедник, Исихий Симеон Ново Богослов, Петър Дамаскин, Григорий, Нил и Филотей Синайски. На Света Гора у него се появила мисълта - след като се завърне в родината си, да започне нов *скитски* начин на живот по примера на източните подвижници.

По времето на преподобни Нил в Рус е имало два вида монашество: общежително и отшелническо. Преподобни Нил поставил началото на трети - среден път на подвижничество, - монасите се заселвали на такова разстояние един от друг, че да могат само да чуват гласа един на друг, а всеки се подвизавал поотделно.

Като се завърнал в Белозерския манастир, преподобни Нил вече не останал да живее в него, а си построил келия от дървени греди недалеч от него. После се отдалечил на петнадесет версти, там забил в земята кръст, построил първо параклис и уединена келия и край нея изкопал кладенец, а когато при него се събрали няколко братя за съвместен живот, построил дървена църква "Сретение Господне". Преподобни Нил поставил за правило както за себе си, така и за учениците си, не общежителен, а строг скитски начин на живот. Трудът и подвигът на скитския начин на живот се състоят във вътрешно подвижничество, строго наблюдение на състоянията на душата, в очистването ѝ чрез молитви и богомислие. В знаменитото си "Предание за начина на живот от светите отци към техните ученици", или скитски устав, преподобни Нил съсредоточава вниманието основно върху *вътрешния* духовен живот в Христа, върху чисто духовното възпитание на човека християнин.

Руските иерарси са познавали и са уважавали преподобни Нил. Когато в Новгород се появила ереста на иудействащите и навсякъде били разпространени очаквания за края на света през 1492 година, Новгородският архиепископ Геннадий помолил Ростовския архиепископ Иоасаф да се посъветва с преподобни Нил и да го попита какво мисли той за тези очаквания. През 1490 година старците Паисий и Нил са били поканени в Москва на събор против ереста на иудействащите. От летописите и актовете е известно, че през 1503 година в Москва е имало още един събор. Преподобни Нил е присъствал и на този събор. Там по време на обсъжданията строгият отшелник предложил манастирите да бъдат освободени от управлението на отчините, тоест на заселените имения. Предлагайки манастирите да не притежават села, преподобни Нил искал "монасите да живеят в пустините и да се изхранват чрез ръкоделие". Към мнението на Нил се присъединили мнозина кирилобелозерски монаси и дори някои монаси от други манастири.

Умирайки, блажени Нил оставил на учениците си следното завещание:

"В името на Отца и Сина, и Светия Дух. Завещавам последното си желание за себе си на моите близки господари и братя, които са единомравни с мен. Моля ви, хвърлете тялото ми в пустинята да го изядат зверовете и птиците, понеже много е съгрешило пред Бога и е недостойно за погребение. Ако ли пък не

направите това, то, като изкопаете трап на мястото, където живеем, ме погребете с голямо безчестие. И се бойте от думите, които свети Арсений Велики завеща на учениците си, като каза: “Ще се съдя с вас, ако дадете тялото ми на някого”. Защото и моите усилия бяха насочени към това, доколкото ми стигат силите, да не бъде удостоен с никаква чест и слава на този свят както в този живот, така и след смъртта ми. И моля всички да се помолят за грешната ми душа и искам прошка от всички, и аз прощавам на всички. Бог да прости на всички нас”.

И предсмъртното завещание на великия ревнител на бедността и смирението е било изпълнено - обителта му останала една от най-малолюдните и бедните в Северна Русия.

През 1569 година цар Иоан Грозни искал да построи каменен храм над гробницата на преподобни Нил. Но богоносният ревнител на скитската простота в сънно видение забранил на царя този строеж.

Минали няколко столетия и чак след XIX век отново била подета идеята за построяване на каменна църква в чест на преподобни Нил. Но сводовите ѝ се срутили точно над раката на основателя на обителта, при което тримата зидари, които работели в църквата, по чудесен начин се спасили от гибел.

Из духовните поучения на преподобния авва Нил Сорски, основоположник на скитското монашество в Русия

Светите отци посочват различни степени на нашата мисловна борба, съпроводена или от нашата победа, или от нашето поражение. Най-напред те посочват представянето на предмета - *прилог*; след това - приемането му - *съчетание*; по-нататък - съгласяването с него - *сложение*; след това - *пленяване* от него, и накрая - *страст*.

*

Прилогът е някаква мисъл, която неволно ни идва на ум. Наричат го (прилога) безгрешен, незаслужаващ нито похвала, нито укор, защото той не произлиза от нашата воля.

*

Светите отци наричат *съчетание* събеседването с появилия се прилог, тоест сякаш тайно наше слово към появилия се помисъл, вследствие на страст или безстрастие; иначе казано - приемане на помисъла, произхождащ от врага, задържане на помисъла, съгласяване с него и доброволно позволяване да пребивава в нас. И това невинаги е безгрешно; но то може да бъде и похвално, ако завърши богоугодно. А за тази цел трябва да се постъпва така - ако някой не отсече в началото лукавия помисъл, а разсъждава за него и врагът го принуждава да мисли още по-страстно за него, такъв нека с всички сили да се постарее да му противопостави противоположни - добри помисли или да го употреби за добро (да го превърне в добър).

*

Отците наричат *сложение* сладостното съгласяване на душата с влезлия в нея помисъл или с предмета, който ѝ се е представил. Това става, когато, след като приеме внушаваните от врага помисли и образи, човекът влезе в общуване с тях чрез мислен разговор и окончателно реши в ума си, че трябва да бъде така, както му внушава вражеският помисъл.

*

Пленяването е неволно или принудително увлечение на сърцето по дошлия помисъл или постоянно настаняване на помисъла в нас - съединяване с него, което е гибелно за добрия ни богоугоден живот. В

първия случай - неволното увличане на сърцето от помисъла, когато умът ти неволно бъде зает с лукави мисли, без да е налице желанието от твоя страна, ти, с Божията помощ, скоро ще можеш да го удържиш и да го върнеш към себе си. Във втория случай - когато някой, сякаш носен от буря и от вълни, преминава от добрия подвиг към лукави помисли, така че не може да се завърне в тихото и мирно състояние. Това се получава най-често от смущение, ропот и множество безполезни разговори и е съзнателна добавка към неволно дошлите помисли и е гибелно за добрия начин на живот.

*

А *страст* наричат такава склонност, която се загнездва за дълго време в душата, чрез навиците става като че ли нейна природа, влиза сякаш в естеството ѝ. Човек ѝ се подчинява по своя воля, съзнателно, и тя постоянно го залива с внушавани от врага страстни помисли. Укрепва от честото представяне на себе си и от самоуслаждането и по този начин се превръща вече в навик. Това става, когато врагът, като представя често някаква вещ, към която човек изпитва страст, по този начин разпалва силна любов към нея, и човекът - волно или неволно - мислено бива победен от нея. Това се случва най-често, когато човек поради небрежност не е обръщал внимание на лошите си мисли и дори се е стараел да ги развива по своя воля. Страстта, във всичките ѝ прояви, подлежи или на съразмерно с вината покаяние, или на бъдещо мъчение.

*

Необходимо е непрестанно да се каем и да се молим за избавяне от всяка страст. Хората ще подлежат на бъдещо мъчение не заради нападенията на врага, а заради своята неразкаяност.

*

За мислена борба против помислите и страстите светите отци (учат) да се съпротивлявате на лукавите помисли, колкото ви позволяват силите. Следствие от това противоборство ще бъдат или венци, или наказания. Победни венци ще бъдат дадени на онези, които са надвили врага. А на наказание ще подлежат съгрешилите и непокаялите се през този живот.

*

А разумната и изкусна борба се състои в това - казват светите отци, - да отсичаме и да прогонваме от себе си лошия помисъл, тоест прилога, още в началото и непрестанно да се молим. Защото, който съумее да се противопостави на първия прилог на помисъла, той, така да се каже, с един удар ще пресече всичките му последващи действия. Защото, който се бори разумно, отхвърля корена на злото, тоест лукавия прилог на мислите.

*

Особено по време на молитва трябва да се стараем да направим ума си глух и ням (за страничните, суетни предмети), както е казал Нил Синайски, и да държим сърцето си безмълвно по отношение на всеки помисъл, дори по отношение на този, който на пръв поглед изглежда добър - казва Исихий Иерусалимски. Защото след безстрастните помисли вече следват страстни, както е известно от опита, и влизането на първите в сърцето става причина за влизане на последните.

*

И понеже, както бе казано, след добрите помисли следват и лоши, то трябва да принудим себе си да не допускаме и такива помисли, за които си мислим, че са добри, а постоянно да съзерцаваме дълбините на сърцето си и да казваме: *“Господи Иисусе Христе, Сине Божий, помилуй ме!”*. Да произнасяме тази молитва цялата, а понякога - и половината от нея: *“Господи Иисусе Христе, помилуй ме!”*, или пък: *“Сине Божий, помилуй ме!”*, както ще бъде по-лесно за начинаещите монаси - казва Григорий Синаит. Впрочем, не бива често да променяме думите. Можем да правим това рядко. Сега след думите: *“Господи Иисусе Христе, Сине Божий, помилуй ме”*, отците добавят към молитвата думата *“грешния”*. Това е приятно на Бога и е много подходящо за нас, грешните. И повтаряй така винаги с усърдие, когато стоиш, седиш или лежиш, с ум и сърце.

*

И когато твърде силно те връхлитат помисли, тогава стани прав и се моли за избавяне от тях, после се заеми с работата си... А ако и след молитвата ти помислите по същия начин те надвигат и се увеличат дотолкова, че и умът да не е в състояние да пази сърцето - казвай молитвата непрестанно, усърдно и търпеливо.

Ако те нападнат леност или изнемога - призовавай Бога на помощ и принуждавай себе си, колкото сили имаш, да не прекъсваш молитвата.

И тогава, прогонвани от Божията помощ, всички изкушения ще те напуснат.

А когато умът се успокои от помисли, наблюдавай сърцето си и отново продължавай душевната умствена молитва.

*

А когато биваме поразявани от скверни помисли, дяволът, поради злобната си хитрост, влага в сърцето ни срам, който ни възпира да се обърнем към Бога с разкаяние и да отправим към Него молитва за избавяне от тях. Но нека да ги победим с постоянно покаяние и непрестанна молитва и да не позволим на врага ни да възтържествува, макар да ни се наложи ежедневно да получаваме хиляди рани от него. И нека дадем обещание никога чак до смъртта си да не изоставяме това животворно занимание.

*

Който желае да се усъвършенства в Божията любов, истински да се спаси и без леност и небрежност (а усърдно), винаги да върши делото Господне - той трябва да прекара целия си живот с голямо усърдие и старание във всичките му прояви съгласно Божественото Писание, доколкото му позволяват силите, със смирение, правейки всичко благочестно.

*

Като станеш от сън, най-напред прослави Бога с устата си. След това Му се изповядай. После трябва да следват молитва, пеене, четене, ръкоделие или, ако се намери, някакво друго занимание.

Трябва да държиш ума си в голямо благоговение, надежда на Бога, за да вършиш всичко с цел да Му благоугодиш, а не поради тщеславие и човекоугодничество, като постоянно помниш, че Господ винаги е с нас, Той изпълва всичко и е вездесъщ. Създалият ухото ни и окото ни чува и вижда всичко.

Ако се случи да поговориш с някого, е необходимо да се стараеш разговорът да бъде по Бога, да клони към душеполезното. Избягвай ропот, осъждане, празнословие и спорове.

И храната, и водата също трябва да вкусваш със страх Божий. А по време на сън е необходимо преди всичко да запазваш вътрешно благоговейно настроение и приличие в положението на всички членове. Този кратък сън е подобие на вечния сън, тоест на смъртта. И като лежиш на постелката, трябва да си представяш лежането в ковчега. И при всичко това е нужно винаги да имаш пред очите си Бога, както е казал пророк Давид: *Винаги виждах пред себе си Господа, защото Той е от дясната ми страна; няма да се поклатя* (Пс. 15:8). Постъпващият по този начин винаги пребивава в молитва.

*

Ползващият се от добро здраве трябва да уморява тялото си с пост, бдение, трудове, поклони, трудово ръкоделие, за да пороби тялото на душата и да се избави от страсти, по благодатта Христова.

Ако ли пък тялото е немощно, трябва да го поддържа, съобразно силите.

А за молитвата никой не бива да нехае - нито здравият, нито немощният.

Дори и при голяма немощ умът нека да се поучава, макар и тайно, защото всичко трябва да се върши със страх.

Телесни трудове се изискват само от силните и здравите, съобразно силите на всекиго. А мислено занимание, постоянно пазене на ума с благоговение, помнене на Бога, с любов към Него - се изисква от всички, дори и от тежко болните.

Освен това, според Божията заповед, трябва да имаме любов и към ближните. Към намиращите се близо до нас трябва да изразяваме тази любов и с думи, и с дела, като запазваме в същото време любовта и към Бога.

А към тези, които се намират далеч от нас, трябва да бъдем благоразположени със сърце и ум, като изгонваме от сърцата си всяка злопаметност по отношение на тях, покорявайки им със смирение душите си и изпълвайки се с желание благоусърдно да им послужим.

И Господ, като ни види да постъпваме така, ще прости и на нас прегрешенията ни, ще приеме молитвите ни като добър дар и ще ни дари богатите Си милости.

*

Само съвършените в духовния живот могат да прогонват и да изкореняват помислите, а преуспяващите в него могат само да им се противопоставят.

А начинаещите и немощните само се молят за избавяне от тях и се стараят да заменят лошите помисли с добри.

Когато бъдем връхлитани от помисли до такава степен, че не сме в състояние да се молим със съкрушение и вътрешно спокойствие, трябва преди всичко да се молим за избавяне от тях или да ги превръщаме в полезни.

*

Светите отци посочват осем страстни помисъла и ги наричат главни, тъй като от тях произлизат други, макар и по-малки, но все пак страстни и лоши мисли: 1) чревоугодие; 2) блуден; 3) сребролюбие; 4) гняв; 5) печален; 6) униние; 7) тщеславие и 8) гордост.

*

Ако ни атакува помисъл на чревоугодие, представяйки ни мислено различни сладки и изискани ястия и съблазнявайки ни да ги приемаме не в определеното време, не поради нужда и не с мярка, тогава трябва да си спомним думите на Господ: *Внимавайте над себе си, да не би сърцата ви да бъдат отегчавани с преяждане, пианство* (Лук. 21:34) и като призовем Същия Господ на помощ, молитвено да размишляваме за казаното от отците, че "този порок, особено за монасите, е начало на всички грехове и най-вече на блудството". В началото на живота престъплението на нашия праотец, първия човек Адам, е станало чрез този порок. След като вкусил от забранената храна, той е бил изгонен от рая и въвел всеобщата смърт, както е казано: "Умъртвилият ме плод бе хубав на вид и много вкусен". Оттогава насам мнозина, които са станали роби на стомаха, са паднали окончателно, както свидетелства Свещеното Писание.

Знай и това, че сладостта и благоуханието на ястието за кратко време се превръща в изпражнения и зловоние, така че в него не остава нищо годно, както казва великият Варсануфий. Затова, като размислиш за това, укорявай себе си, ако у теб се е появило желанието да хапнеш нещо сладко и благоуханно, което после се превръща в злосмрадие. Така, като се храниш с мярка и в определеното време, побеждавай страстта.

*

Най-големият и тежък подвиг е борбата против блудните помисли, тъй като тази борба обхваща едновременно цялото ни същество - и душата, и тялото. Затова и е необходимо винаги да бъдем бодри и трезви, за да пазим сърцето си от този помисъл. Специално наблюдение над себе си трябва да имаме

по време на светите събрания, когато възнамеряваме да се причастим със Светите Тайни. В такъв момент врагът по всякакъв начин се старае да оскверни съвестта ни. И когато тези помисли започнат да ни надвигат, е необходимо да оживяваме в себе си страха Божий и да си припомним, че от Бога не може да бъде скрито нищо - дори и най-малките движения на сърцето ни, и че за всичко това Господ ще ни съди и ще ни потърси сметка.

*

А който по свое желание често се прилепва към блудните помисли, осквернявайки по този начин себе си, той вече блудства или прелюбодейства в сърцето си, както са казали отците. А се случва и това - помислите да го доведат до извършване на греха на дело. А колко голямо бедствие е същото това дело, се вижда от това, че нито един грях не е наречен от отците с думата, с която е наречен този грях. Те направо го наричат *падение*, защото той лишава падналия от дръзновение пред Бога и го хвърля в отчаяние.

*

И така, постоянно трябва да се стараем по какъвто и да е начин щателно да унищожаваме тези помисли. Светите отци съветват в такъв момент, за пълна победа над тях, да прибягваме най-вече към молитва. Свети Максим Изповедник съветва по време на нападение на блудни помисли да се молим с думите на Давид: *Сега на всяка наша крачка ни окръжават* (Пс. 16:11). *Радосте моя, избави ме от обкръжилите ме* (Пс. 31:7 - слав.). И Иоан Лествичник, говорейки за същото, представя за свидетел молеция се за избавяне от блудните помисли така: *Побързай, Боже, да ме избавиш* (Пс. 69:2), и други подобни. При това е необходимо да призоваваме на помощ тези светии, които през земния си живот са се прославили със спазване на целомъдрие и чистота. Така Даниил Скитски наредил на един брат, нападан от блудна страст, да се помоли и да призове на помощ света мъченица Томаида, убита за спазване на целомъдрието, със следните думи: *“Боже! По молитвите на мъченица Томаида, помогни ми!”*. И като се помолил на гроба ѝ, братът бил избавен от блудна страст. Като имаме такива примери, нека и ние да се молим на онези светии, за които знаем от Священото Писание, че особено са се прославили с целомъдрието и чистотата си.

*

Тъй като недъгът на сребролюбието е извън нашата природа - казват светите отци - и произлиза от маловерие и неразумие, затова и за онези, които наблюдават себе си и със страх Божий искрено желаят спасение, не е трудно да го победят. Но ако му позволим да се укрепи в нас, той става най-жестокият от всички недъзи. И ако му се подчиним, той ще ни вкара в такава гибел, че апостолът го нарича не само корен на всяко зло, като например на гнева, скръбта и др., но дори и идолопоклонство (виж 1 Тим. 6:10; Кол. 3:5). В Священото Писание са посочени много примери, от които може да се види как чрез сребролюбието някои хора не само са се отклонявали от благочестивия живот, но и дори са съгрешавали по отношение на вярата, страдали са душевно и телесно и са загивали. Отците са казали, че “онзи, който събира злато и сребро и възлага надеждата си на него, вече не вярва, че Бог се грижи за нас”. Священото Писание казва още: ако някой е обладан от гордост или сребролюбие, или дори само от едната от тези страсти, бесът вече не го смущава с друга страст - достатъчна му е и едната от тях, за да го погуби. Затова, колко строго е нужно да пазим себе си, за да не попаднем под влиянието на тази гибелна и душеразлагаща страст и да молим Господа да изтръгне от нас духа на сребролюбието. И трябва да се отдалечаваме не само от златото, среброто и имотите и да не се стараем да ги придобиваме, но и от всякакви излишни вещи, освен от най-необходимите - облекло, обувки, килия, посуда, инструменти за ръкоделие. И всичко това трябва да бъде евтино, неукрасено, лесно намиращо се, просто - за да можем чрез това да избегнем светските одумвания, осъждания и сплетни. А истинската победа над недъга на сребролюбието и вещолюбието се състои в това - не само да не придобиваме имущество, но и да не желаем да притежаваме такова. Това ще ни придаде душевна чистота.

*

Ако те надвигва гневен помисъл, принуждавайки те към злопаметност и поощрявайки те към ярост, за да се отплатиш със зло за злото, сторено от някой оскърбител, тогава си спомни думите на Господа: “Ако всеки от

вас не прости на брата си съгрешенията му, и Небесният ви Отец няма да ви прости съгрешенията ви” (виж. Мат. 18:35; Марк. 11:25). Затова всеки желаещ да получи прошка за съгрешенията си най-напред трябва от цялото си сърце да прости на брата си. Защото ни е заповядано да просим от Господа опрощаване на дълговете ни при условие, че сами прощаваме на другите. И ако сами не простим, ясно е, че и на нас няма да ни бъде простено (Мат. 6:12, 15). При това трябва винаги да помним, че ако и да вършим някакво добро дело, но изпитваме гняв срещу някого, то това добро дело не ще има цена пред Бога.

*

Казано е от отците: “Гневливият, дори и мъртвец да възкреси - молитвата му пак не ще бъде угодна на Бога”. Впрочем, това е казано от отците само за сравнение и за посочване на гнусотата на молитвата на гневния, който, разбира се, не може да възкреси мъртвец. Затова не бива да се гневим, не трябва да правим на ближния зло не само с думи и постъпки, но дори и не бива да проявяваме и най-малки признаци на неприязън.

*

Може и с поглед да оскърбим брата си - казват отците. Трябва да изкореняваме гневните помисли от сърцето си, което ще бъде пълно сърдечно прощаване. А голяма победа над гневния помисъл удържа този, който не само прощава, но и се моли за оскърбителя.

*

Да се молим за брата - това е любов и прошка, а да призоваваме на помощ неговата молитва, - това вече е смирение. По възможност, трябва да му правим и добро, и така ще бъде изпълнена заповедта на Господа: *Обичайте враговете си, благославяйте ония, които ви проклинат, добро правете на ония, които ви мразят, и молете се за ония, които ви обиждат и гонят* (Мат. 5:44). Затова Господ обещава на такива по-висока награда, отколкото на другите. Обещава не Небесното Царство, не само утешение и радост, както на другите, а осиновяване: *за да бъдете - е казал Той - синове на вашия Отец Небесен* (Мат. 5:45). Сам нашият Господ Иисус Христос, Който ни е дал тази заповед и ни е обещал такава голяма награда за изпълнението ѝ - както е поучавал, така и Сам е изпълнил това, давайки ни пример, та и ние, според възможностите си, да Му подражаваме. Колко зло е претърпял Той от иудеите за нас, грешниците? И не само не се е гневял срещу тях, но и се е молел за тях на Своя Отец, казвайки: *Отче! Прости им* (този грях) (Лук. 23:34). И всички светии, които са вървели по този път, са получили от Бога благодат не само да не въздават за злото със зло на своите оскърбители, но и са им правели добро, молели са се за тях, прикривали са недостатъците им, радвали са се за изправянето им, и когато те са осъзнавали своите злини, са ги поучавали с любовта си и с прошка.

*

Ако скръбта идва от хора, трябва да я търпим благодушно, трябва да се молим за оскърбителите, както бе казано и преди, като твърдо знаем, че всичко се случва с нас не без Божия промисъл, а Бог ни устройва това за полза и за спасение на душите ни. Макар сега изпращаните ни скърби да ни изглеждат безполезни, впоследствие ще видим, че истински полезно за нас е не това, което ние самите желаем, а това, което Бог устройва. Затова не бива да се ръководим само от човешкото разсъждение, а трябва от цялата си душа да вярваме, че Божието Око вижда всичко и без Неговата воля нищо не може да се случи с нас; и че Той ни изпраща изкушения поради Своята благодат, та като ги претърпим, да получим от Него победни венци.

*

Без изкушения никой никога не може да получи венец, затова, намирайки се в изкушение, трябва да благодарим на Господа, нашия Благодетел и Спасител!

*

Бог търпи всички немощи на човека, но не ще изтърпи онзи, който винаги роптае, и дори ще го накаже. Необходимо е да имаме полезна скръб, скръб за греховете ни, с добра надежда на Божието милосърдие чрез покаяние, като знаем, че няма грях, който да победи Божието човеколюбие, че то прощава всичко на

онези, които се каят и се молят. Точно тази скръб се разтваря в радост, прави човека усърден във всяко добро и търпелив във всички страдания. *Защото скръбта по Бога* - казва апостолът - *произвежда неизменно покаяние за спасение* (2 Кор. 7:10). Противоположната на тази скръб, донасяна ни от дявола, трябва да изгонваме от сърцето си с цялото си усърдие и да я унищожаваме, както и другите зли страсти, чрез молитва, четене, общуване и душеполезни беседи с благочестиви хора. Защото скръбта, която не е "по Бога", е причина за цялото зло. И ако продължи в нас, ще се превърне в отчаяние, ще направи душата пуста и унила, слаба, нетърпелива и ленива по отношение на молитвата и четенето.

*

Когато ни нападне силно духът на унието, тогава на душата ѝ предстои голям подвиг. Жесток и тежък е този дух на унието, още повече, че се съединява със скръбния дух и го подпомага. Особено тежък е той за пребиваващите в безмълвие. Когато такива жестоки вълни се надигнат срещу душата, човек губи надежда, че някога ще се избави от тях, понеже врагът му внушава, че ако днес му е така тежко, то утре и по-нататък ще бъде още по-мъчително; че той е изоставен от Бога, че Бог не се грижи за него; че това се случва с него без участието на Божия Промисъл, и се случва единствено и само с него, а с другите нищо подобно не се е случвало и не се случва.

Но това не е така, не е така! Като чедолюбив Отец, поради любовта Си, Господ допуска такава духовна пръчка не само за нас, грешните, но и за Своите свети избраници, които от създаването на света са Му благоугодили, с цел преуспяване в добродетелите. И скоро настъпва промяна в състоянието на нашия дух, получава се Божия милост, а след това и утешение. И подобно на това, както в дни на скръбни изпитания човек не се надява да продължи подвига си, тъй като врагът му показва всичко хубаво в лоша светлина, точно по същия начин, след промяна на тези обстоятелства, всичко му се представя в добър вид, всички скърби - сякаш не ги е имало; той става по-усърден към извършването на добро и се учудва на промяната към по-доброто. Тогава той не ще поиска вече да отстъпи от добродетелния път. Ще разбере, че Сам Господ, поради милостта Си, му устройва това за полза и за назидание и поради неизказаната Си любов допуска изкушението - с цел неговото усъвършенстване. Той се разпалва от любов към Бога, твърдо помнейки, че верен е Бог, Който не ще остави да бъдем *изкушени повече от силата ни* (виж 1 Кор. 10:13).

Без Божие допущение врагът не може сам да ни причини нищо. Той опечалява духа ни не толкова, колкото би му се искало, а колкото му позволи Бог.

*

Тъкмо тогава и е необходимо да положиш усилия, за да не изпаднеш в отчаяние - да се прилепиш, колкото ти позволяват силите, към молитвата, и ако може, да падаш ничком по време на молитва, което е много полезно.

Моли се тогава с молитвата на Варсануфий Велики: "Господи! Ти виждаш скръбта ми. Помилуй ме, Боже, помогни на мен, грешния!". Или както заповядва Симеон Нови Богослов: "Не допускай върху мен, Владико, изкушение или скръб, или болест, надвишаващи силите ми, а ми дай сила и крепкост, та да мога да понеса всичко с благодарност!".

А понякога се моли така, както Григорий Синаит е наредил да се молим против тази страст, тоест: *като повдигнеш очи към небето и като протегнеш ръце към висините*. Защото той (Григорий) е наричал тези две страсти (блудство и унието) жестоки.

И като се подвизаваш така, проявявай усърдие, доколкото е възможно, към четенето, а също така изпълнявай ръкоделието, тъй като и едното, и другото служат като големи помощници по време на подобна борба.

Понякога и по време на тези занимания се случва страстта да не те напусне. Тогава прибегни към молитвата още по-усърдно и с още по-голямо умиление.

А против духа на неблагодарността и хулата казвай така: "Махни се от мен, сатана. На моя Господ Бог ще се поклоня и само на Него ще служа. Приемам с благодарност всички изпратени ми болести и скърби, като изпратени от Него за изцеление на моите съгрешения, съгласно написаното: "Покорявам се на гнева

Господен, защото съм сгрешил пред Него” (Мих. 7:9). Нека неблагодарността и хулите да се върнат върху твоята глава, сатано, и Господ да припише това на теб! Махни се от мен! Бог, Който ме е създал по Свой образ и подобие, да те премахне!”.

А ако и след това сатаната продължи да те смущава, насочи мислите си към някой друг предмет - Божествен или човешки... Душата, желаеща да угоди на Бога, трябва преди всичко да се запаси с търпение и надежда, както пише свети Макарий. Защото в това и се състои хитростта на врага - да се всее в нас униение и чрез това да ни лиши от надежда на Божията помощ. Но Бог никога не позволява на врага да надвие душа, която се надява на Него, тъй като познава немощите ни. И човекът знае каква тежест може да носи волът, каква - магарето, и каква - камилата, и натоварва всяко животно според силата му. И грънчарят знае колко време трябва да държи грънците в огъня, за да не се напукат от прекалено дългото пребиваване в огъня или да останат негодни за употреба при недостатъчно изпичане. И ако тези съображения се наблюдават у хората, то Божият разум не знае ли в много по-голяма степен, в несравнимо по-голяма степен, колко изкушения трябва да понесе всяка душа, та като се очисти, да бъде достойна за Небесното Царство и да бъде удостоена не само с бъдещата слава след смъртта, но и тук - с утешението на благия Дух.

*

Много и бдително трябва да следим за появата на духа на тщеславието, тъй като врагът твърде прикрито, с голяма хитрост, се старее да погуби всичките ни добри намерения, да направи монаха неуспешен, старее се да направи така, че всяко наше добро дело да се извършва не заради Бога, а поради тщеславие и човекоугодничество.

Затова по всяко време с голяма бдителност трябва да изпитваме себе си - заради Бога ли е нашето дело? Заради душевната полза ли е?

Във всичко трябва да избягваме човешките похвали и като имаме в паметта си казаното от Давид: *Бог ще разсипе костите на ония, които се опълчват против тебе* (Пс. 52:6), - да прогонваме помислите, стремящи се към похвала или принуждаващи ни да вършим нещо поради човекоугодничество. От цялата си душа да утвърждаваме помисъла си така, за да вършим всичко по Бога!

А ако някой, имайки голямо усърдие към Бога, неволно бъде победен от помисъла на тщеславието поради своята немощ, нека да се изповяда със сърдечно съкрушение пред Господа, да промени тщеславните помисли и ще му бъде простено, и ще бъде похвален от Този, Който знае всички намерения и движения на сърцето ни.

Нека да постъпваме така: веднага щом у нас се зароди дух на тщеславие, да си спомним в специална молитва бъдещото ни стоене пред Бога на Страшния съд, да плачем, ако имаме сълзи, ако ли пък не - да си припомним часа на излизането ни от този живот и всячески, с презрение да отхвърлим от себе си тщеславието.

А ако не постъпваме така, то да се уплашим поне от срама, който преследва тщеславните. Защото “всеки, който се превъзнася в тукашния живот, преди бъдещия съд, ще бъде посрамен” - казва Иоан Лествичник.

А ако някой някога започне да ни хвали или умът ни невидимо бъде нападнат от врага чрез помисъл на тщеславие с внушението, че сме достойни за чест, величие и високо положение повече от другите, тогава нека си спомним и множеството, и тежестта на нашите прегрешения или пък да си припомним макар и едно, но по-тежко от другите, и да кажем: “Нима постъпващите така са достойни за похвала?”. И ще видим, че сме недостойни за човешки похвали, а чрез това осъзнаване на собственото недостойнство бесовските помисли ще отстъпят от нас и няма да имат сила да ни смутят - е казал Никита Стефат.

А ако врагът ти внушава, че не си сторил никакво зло, припомни си заповедите, които си длъжен да изпълниш, и ще видиш, че си ги спазил толкова малко, колкото е малък обикновеният купел в сравнение с необятността на морето. Като постъпваме винаги така, ще опазим себе си от тщеславие. А ако не наблюдаваме себе си и позволим на тщеславните помисли да укрепнат в нас, те ще породят у нас презрение и гордост, което представлява началото и края на всяко зло.

*

Какво да кажем за презрението и гордостта? Макар имената им да са различни, всъщност те са едно и също: и гордостта, и презрението, и надменността, и надутостта - всички те са окаяни, както казва Писанието: *Господ се противи на гордите* (Притч. 3:34 - слав.), и: *Всеки горделив по сърце е гнусота пред Господа* (Притч. 16:5), и се нарича нечист. Гнусният и нечистият, имайки за противник Бога, кога и в какво, и къде се надява да намери някакво добро? От кого ще бъде помилван? Кой ще го очисти? Тъжно е и да се говори за това. Победеният от духа на гордостта сам за себе си е и бяс, и враг, и в самия себе си носи готова гибел за себе си. Затова трябва да се боим и да треперим от страстта на гордостта, винаги да я избягваме, като мислим, че никое добро не може да бъде извършено без Божията помощ и че ако бъдем оставени от Бога на нашето своевластие, ще бъдем смущавани от дявола като лист, разклащан от вятъра, или като прах, вдиган от земята от вихрушка, ще му бъдем за подигравка и ще предизвикваме плач у хората.

Като размислим за всичко това, нека се стараем да прекарваме живота си в смирение.

Да вземем следното решение: винаги да считаме себе си за най-нисшестоящия от всички хора, тоест да считаме себе си за най-лоши от всички хора, за най-скверни от всички твари, тъй като постъпваме против законите на природата, за по-злочести дори и от бесовете, тъй като им позволяваме да ни преследват и дори да ни побеждават. Като мислим така, трябва и да постъпваме в съответствие с това, например: да си избираме последното място и на трапезата, и на братските събирания, да носим скромно облекло, да не отказваме да изпълняваме и непрестижни, черни работи; при среща с братя да ги изпреварваме с дълбок, чистосърдечен поклон; да обичаме мълчанието; в разговор да не се стараем да кажем мнението си и да опровергаем мнението на другите; да не спорим и да не изтъкваме своето мнение като по-добро, че то уж е по-добро от другите.

*

А гордостта на онези, които се гордеят с множество села и манастирски имоти или с известност в света и с познанства, не знам как и да нарека. Някои се превъзнасят с хубавия си глас, с отчетливост в четенето и майсторство в пеенето. Но каква похвала заслужават те за това, което става не по тяхна воля, а е вродено качество? - казват отците. Други пък се гордеят с майсторство в ръкоделието - и това е подобно на предходното. Има и такива, които се хвалят, че родителите им са известни в света, или че имат известни роднини, или пък че самите те, докато са живели в света, са имали висок сан и чест. Това е безумие! Това трябва по всякакъв начин да се скрива! А който, живеейки в отричане от света, приема чест и слава от хората - това е срам за него! С това трябва по-скоро да се унижаваме, отколкото да се превъзнасяме. И които се превъзнасят с това - славата им е срам.

А ако някой, който живее добродетелно, позволи на помисли на тщеславие и гордост да укрепнат в него, то в този случай няма друго, по-силно оръжие от това - да се моли на Бога. Надвиваният трябва да зове от дълбините на душата си: "Господи, Владико, Боже мой! Премахни от мен духа на тщеславие и гордост, и дари дух на смирение на мен, Твоя раб!". А заедно с това е необходимо и да укорява себе си, както бе казано по-рано.

*

Срещу всички лоши помисли трябва да призоваваме на помощ Бога, защото невинаги имаме достатъчно сили да им се съпротивляваме - е казал свети Исаак - и нямаме къде да търсим помощ в тази битка, освен при Бога. Затова трябва да се молим на Владиката Христос с усърдие, сълзи и въздишки, както казва Нил Синайски, и да казваме: "Помилуй ме, Господи, и не позволявай да загина! Помилуй ме, Господи, защото съм немощен! Посрами, Господи, надвиващия ме бяс! Надеждо моя, покрий главата ми в деня на бесовската бран! Победи надвиващия ме враг и усмири връхлитащите ме помисли с тишината Си, Слове Божий!". А Теодор Студит, заимствайки от Давид молитвата си за избяване от нечисти помисли, ни е заповядал да се молим така: *Господи, бъди съперник на моите съперници, срази сражаващите се с мен* (Пс. 34:1 - слав.), и т.н. от същия псалом.

Или както е написал песнописецът: “Събери разсеяния ми ум, Господи, и очисти обраслото ми с бурени сърце! Дай ми покаяние като на Петър, въздишка като на митаря, сълзи като на блудницата, та да зова към Теб: “Помогни ми и ме избави от скверни помисли!”. Беззаконията ми се надигат против мен подобно на морски вълни и аз като потъващ кораб потъвам в бездната на скверните помисли. Но доведи ме до тихо пристанище, Господи, чрез покаяние, и ме спаси! Много скърбя за това, че съм слаб по ум, поради което понякога и без да искам, се променям към по-лошо. Затова и викам към Теб, Богочална Света Троице: помогни ми и направи така, че постоянно да пребивавам в добри помисли и чувства”.

Така, като подбираме от Свещеното Писание подходящото против всеки помисъл и потребното за всяко време, да призоваваме по този начин Бога на помощ против всички помисли и Той ще ги унищожи в нас. А когато се появи нужда, ние, немощните, да излезем против надвиващите ни помисли и да прогоним от себе си тези лукави помисли, то трябва да направим това не как да е, не както се случи, а също с призоваване на Божието име и с изречения от Свещеното Писание и по примера на светите отци да кажем на всеки помисъл: *Господ да ти забрани* (Иуд. 1:9). И още: *Махнете се от мене всички, които вършите беззаконие* (Пс. 6:9), отдалечете се от мен всички лукави, за да мога да се поучавам в заповедите на моя Бог”. Също така, можем да вземем за пример един старец, който насаме със себе си все повтарял: *Махни се, окаяни, и ела, възлюбени!*. Веднъж живеещият с него брат чул това и като си помислил, че той разговаря с някого, го попитал: “С кого говориш, отче?”. Старецът отговорил: “Прогонвах лошите помисли и призовах добрите”. И ако това е необходимо и за нас, нека да произнасяме тези и подобни на тях думи.

*

Мисля, че е полезно да си припомним разнообразните случаи на смърт, станали в нашето време, които сме видели и за които сме чули. Мнозина, не само миряни, но и монаси, радвайки се на добро здраве и поради това обичайки настоящия живот и надявайки се на удължаването му, не достигнаха до старост и починаха скоростижно. Споменът за тях трябва силно да ни уплаши: някои от тях в смъртния си час, без да успеят дори да кажат нещо, умираха по време на ядене и пиене; други - по време на път; трети - лягайки на постелката и мислейки да успокоят с кратък сън тялото от трудовете - се успокояваха навеки. А някои преди смъртта си изпадаха в изстъпление, тъй като в последния час получаваша страшни и заплашителни видения на врага.

След като си припомним всичко това, да размислим - къде са нашите приятели и познати? Какво придобихме от тях, макар някои от тях да бяха уважавани, известни, богати, гостоприемни и да притежаваха власт? Не се ли превърнаха всичките в тление, смрад и прах? И да си спомним за песнописеца, който казва: “Коя житейска сладост не е причастна на скръбта? Коя слава стои непоколебимо на земята? Всичко това е по-слабо от сянка и е по-измамно от съновидение. Смъртта ще унищожи всичко това за един миг! Наистина, всичко в този живот е суета, освен това, което ще остане неразделно с нас и след смъртта. Там няма да отиде пред нас нито богатството, от което се ползваме в този живот, нито славата, която ни заобикаля тук - дошлата смърт ще погуби всичко това...”

Като вникнем по този начин в суетата на настоящия живот, нека да помислим - защо да се трудим излишно, като се грижим само за житейското? Кратък е пътят, по който вървим!

*

Дори сърцето ни да не иска това - нека го принуждаваме постоянно да си спомня за смъртния час и да казва на душата си: “Горко ти, мрачна душо, приближи времето на излизането ти от тялото! Докога няма да се отказваш от лошите дела? Докога ще пребиваваш в униние? Защо не мислиш за смъртния час? Как не се ужасяваш от Страшния съд на Спасителя? Какво ще можеш да отговориш или какво ще кажеш за свое оправдание? Самите ти дела ще се явят като изобличители и свидетели против теб... Душо, докато има време, остави срамните дела, прояви ревност за добър живот. Иди, притечи се към Господа и плачи: “Съгреших, Господи, много съгреших пред Теб. Познавам добросърдечното Ти човеколюбие. Затова падам коленопреклонно и моля Твоята благост: нека да дойде върху мен милостта Ти, Владико; защото душата ми се намира в смущение и страдание, очаквайки излизането си от окаяното ми и скверно тяло! Моля Те, да не я срещне лукавият съвет на врага и да я задържи в мрака заради неосъзнати и осъзнати грехове, извършени

през настоящия живот! Бъди милостив към мен, Владико, и нека душата ми да не види мрачните погледи на лукавите демони, а да я приемат Твоите светли и пресветли Ангели. Ти имаш власт да опрощаваш греховете. Опрости ѝ ги, та да не се успокоя и да не се яви пред Тебе, мой грях, с който съм Те оскърбил, поради немоощта на природата ми, с дума, с дело или с помисъл, съзнателно или несъзнателно! Нека при събличането на душата от тялото ми да бъде чужд на всяка сквернота образът на душата ми и да не ме вземе мен, грешния, ръката на тъмния княз на този свят, за да ме свлече в бездната на ада; но ми се яви и ми бъди Спасител и застъпник! Помилуй, Господи, осквернилата се от житейски страсти моя душа! Направи я чиста чрез покаяние и изповед и с Твоята сила ме заведи такъв пред Твоето Божествено съдилище! И когато дойдеш, Боже, на земята и седнеш, Милостиви, на престола да съдиш справедливо, а всички ние ще стоим голи, като осъдени, пред безпристрастния Твой съд, и когато започнеш разследването на съгрешенията ни, тогава, Преблаг, не изобличавай тайните ми грехове и не ме посрамвай пред Ангелите и човеците, а ме пощади, Боже, и ме помилуй. Защото, като размишлявам, Преблаг, за Твоето Страшно съдилище, треперя и се боя от съдния ден, тъй като съвестта ми ме изобличава. Много скърбя за лукавите си деяния и недоумявам как ще Ти отговарям, пред Теб, безсмъртния Цар, Когото съм разгневил твърде много. Ще мога ли аз, скверният и блудният, дръзновено да гледам Теб - Страшния Съдия? Но, добросърдечни Господи, Отче, Единородни Сине и Свети Душе, помилуй ме, избави ме тогава от неугасимия огън и ме удостой да застана отдясно на Теб, Най-справедливи Съднице!”

*

Трябва да бъдем предпазливи и да не се устремяваме преждевременно към извършването на големи подвизи, за да не би чрез неизпълнението им да погубим душата си, а трябва да вървим към съвършенство в подходящо време и по средния път.

*

Да бягаме от кавгите и споровете, възникващи заради светски придобивки, като от страшна отрова. Постоянното ни занимание да бъде това, което е угодно на Бога, като например: пеене, молитва, четене и размишляване за духовни предмети, ръкоделие и служба при някаква работа. И така, като се приближаваме, според силата си, към Бога, във вътрешния човек, да отправяме в добрите си дела слава на Отца и Сина, и Светия Дух, Единия Бог в Троица, сега и винаги, и във вечните векове. Амин.

Преподобният старец Паисий (Величковски) (1722-1794)

Преподобни Паисий (Величковски) се научил на духовно занимание на света Гора, родината на руското монашество, люлката на аскетическото просвещение, което липсвало на стареца в руските манастири и молдавските скитове.

Но и Света Гора по онова време преживявала период на упадък. Обикаляйки монасите, преподобният си търсел духовен отец ръководител, но не намирал и пребивавал в уединение, прекарвайки живота си в голяма строгост.

Постепенно около преподобни Паисий започнали да се събират монаси, желаещи строг аскетичен живот. След съвет с братята си преподобни Паисий купил от свещения манастир "Пантократор" старата келия "Свети пророк Илия" и възстановил едноименния скит. Монасите построили там църква, трапезария, хлебопекарна, странноприемница и шестнадесет килии. Старецът имал намерение да не увеличава братството на повече от петдесет души и затова построил шестнадесет килии - по трима души в килия. Славейки Бога, монасите с радост се преместили в новото си убежище. Животът им потекъл стройно. Мнозина светогорски братя и новодошли, като виждали благоугодния живот на Паисиевото братство, усърдно молели стареца да приеме и тях в стадото си. Старецът бил принуден да ги приема. За тези пришълци нямало килии, но те пристроявали килийки край каменната стена до първите килии, за по двама-трима души. Всички се трудели заедно, а самият старец денем изработвал лъжици, а нощем - той спял не повече от три часа - се занимавал с превеждане на светоотечески книги от гръцки на славянски език и с поправяне на древни славянски текстове. От един от братята - Макарий, той се научил не само на разговорен новогръцки език, но и на древния книжовен (катаревуса). Освен скитското братство, мнозина светогорски монаси от други манастири били духовни чеда на преподобния. Дори Светейшият патриарх Серафим, който живеел в свещения манастир Пантократор, често навещявал стареца за духовна беседа - ту идвайки пеша, ту пристигал на магаренце. Патриархът и старшите братя от Пантократор неведнъж са канили стареца да служи Божествена Литургия.

Старецът Паисий служел винаги с дълбоко смирение, благоговение и сълзи. Служението му така умилявало всички, че някои от преизобилие на чувства и сълзи не могли да стоят до края на службата и излизали за малко от храма, за да се успокоят. Почти всички плачели, плачел и старецът патриарх и от преизпълнено сърце казал: "Слава Богу! Слава Богу!".

Братството на преподобния все повече и повече се увеличавало и скитът ставал вече тесен. По съвет на светогорски монаси преподобни Паисий преселил половината братя в запустелия манастир Симоно-Петър, но турците го принудили да се махне оттам - те взели от него седемстотин лева като погасяване на водещите се на този манастир дългове и искали да вземат още, затова старецът живял там само три месеца. Това събитие било обстоятелството, което накарало него и учениците му да напуснат Света Гора и да преминат в Молдо-Влахия, първо - в Драгомирна, а след това, след Руско-турската война, когато част от молдовската земя преминала към Австрия - в Нямецкия манастир.

Времето на пребиваването в Молдо-Влахия било периодът, в който старецът вече явно за всички се явил в цялото величие на старческия си опит и в който светлината на Нямецката Лавра започнала да осветява вече цяла Русия.

Обстоятелството, че старецът се преселил в Молдавия, а не в Русия, се обяснява лесно. Преподобни Паисий е обичал горещо Русия и често се е подписвал "Полтавски" (кореняк полтавец), но да се пресели в Русия за него би означавало да погуби цялото си дело. Тогава в Рус е било мрачно време - от Екатерина I до Екатерина II. Царуването на Екатерина II е било ознаменувано с въвеждането на манастирските

щатове, които погубили множество манастири. Били закрити три четвърти от руските манастири. А Молдавия била свободна от подобни опити за увеличаване на средствата на държавата за сметка на разоряване и закриване на манастири. И негодите, които се е наложило да претърпи там преподобният Паисий, са били нищо в сравнение с онова, което би го очаквало в Русия. Затова той мъдро си избрал място извън Русия. За отбелязване е, че митрополитите Платон и Гавриил и другите най-добри иерарси от онази епоха, проявявайки любов и внимание към стареца, не са го канили в Русия.

Самата личност на стареца е повлияла силно на всички и дори само присъствието му вече въодушевявало за подвизи. Той бил преизпълнен с благодатните дарове на Дух на премъдрост и разум, на съвет и крепкост, на знание и благочестие - Дух на Божи старец. Преизпълнен с голяма любов към ближния, той е бил тих и мирен, кротък, дълготърпелив и по младенчески беззлобен. Смиреният вид на преподобния Паисий сияел с чистотата на целомъдрието и лицето на стареца сияело с отблясък от небесната слава. Пред очистения му взор се откривало тайното. Той предвидял смъртта на своя благодетел воеводата Григорий Гика. Често виждал насън меч, висящ на косъм над главата на воеводата, който скоро бил екзекутиран от турския султан. Старецът със сълзи умолявал двама нехайни монаси да поправят живота си, но те не го послушали. И ето, единият скоро се удавил, а другият починал по време на пътуване. По неговата пламенна молитва по онова време ставали много чудеса от Нямецката икона на Божията Майка.

Целият живот на стареца е бил посветен на служение на монашеството. Заслугата на преподобни Паисий се състои в това, че с примера си и с примера на своето братство той обновил древните устои на монашеския живот, върху които е процъфтявал той и със забравянето на които е падал все по-ниско и по-ниско. Тези устои са Иисусовата молитва и целият чин на молитвен подвиг, духовното, аскетическото просвещение, общезжитието и старческото ръководство на начинаещите с откриване на помислите. Върху тези основи било създадено от преподобни Паисий и неговото братство от няколкостотин души. Давайки личен пример, той ръководел това братство в продължение на дълги години и съумял да възпита сонм подвижници, които дълбоко усвоили неговия дух и след смъртта му станали обновители на монашеството в цяла Русия.

Но огромната заслуга на стареца не се изчерпва с този подвиг. Той е носел и друг подвиг - подвига на създаване на аскетическа литература на руски език, тоест на самия извор на монашеското просвещение. Наистина, и преди преподобни Паисий е имало преводи на аскетически произведения на древни отци на монашеството, но тези преводи вече били станали рядкост. Освен това били направени хаотично, и най-важното - били забравени в практическия живот.

Много труд, сили, здраве, време и средства вложил в това преподобни Паисий, като за тази цел научил и старогръцки език. Времето, прекарано на Света Гора, е било време предимно на събиране на ръкописи, а животът в Молдавия е бил време на преводи и на прилагане на учението на светите отци в живота. От преводите на стареца са съставени и настолните книги на монаха: "Добротолюбие", "Лествица" и "Поучения на преподобни Исаак Сирий". С преводите си и с прилагането на светоотеческото аскетическо учение в живота старецът обновил руското монашество.

Той носил подвига на превеждането на светоотечески книги, както и подвига на лично ръководство на живота на монасите, чак до кончината си. Когато вече изнемогнал от старост, се трудел, седейки на постелката, цял затрупан с книги, и нощем, на светлината на свещ, пишел и пишел, без да обръща внимание на това, че тялото му било покрито с отворени рани от еднообразното работно положение и от напредналата възраст.

Няколко дни преди смъртта си все още препрочитал и поправял преводи.

Бидейки водач на монашеството, преподобни Паисий, когато можел, служел и на миряни. Храмовият празник на Нямецката Лавра е Възнесение Господне. От старо време на този празник се стичали голямо множество хора не само от Молдавия и Влахия, но и от славянските земи. И старецът приемал приветливо всички богомолци, благодарял им за това, че са си направили труда да посетят манастира, и оказвайки им радушен прием и гостоприемство, служел на всеки с каквото можел. През тези четири дни вратата на килията му била отворена и денем, и нощем.

Старецът още приживе вече се ползвал с голяма слава в православна Русия както сред висшите среди на обществото, така и сред простолюдието. Санкт Петербургският митрополит Гавриил водел кореспонденция с

него и издал "Добротолубието". Когато бил заедно с княз Потьомкин в Яш, Екатеринославският архиепископ Амвросий, на Валахска митрополия, пристигнал специално в Нямецката Лавра за четири дни и прекарал времето си там в беседи със стареца, когото след служба в неговата обител повишил в сан архимандрит (през 1790 година). Славата на стареца сред обикновения народ привличала стотици хора в манастира му. Но тази слава не само не възгордявала светия старец, но и още повече го смирявала.

Като изпълнил великото си призвание и като достигнал до дълбока старост, той се приближил до кончината си, преди която бил болен четири дни. Старецът починал на 15 ноември 1794 година.

Из духовните наставления на преподобни Паисий (Величковски)

Живей сякаш ежедневно умираш. Животът ти скоро ще премине като сянка от облак пред слънцето.

*

По отношение на хората не се предавай на печал, не се смущавай, не бягай, но считай себе си за прах под нозете им. Без това не можеш да се спасиш и да избегнеш вечните мъки.

*

Невъзможно е да избавим душата си от гибел, ако пазим тялото си от неприятности.

*

Ако искаш, душо моя, да се спасиш, като преминеш по онзи посочен по-рано прискърбен път, да влезеш в Небесното Царство, да получиш вечен живот, направи по-тънка плътта си, вкуси доброволна горчилка, понеси тежки скърби, както всички светии са вкусили и са претърпели.

*

Ела мислено на гроба, погледни там починалия от четири дни покойник. Как почернява той, как се подува, изпуска непоносимо зловоние, бива изяждан от червеи, загубил външния си вид и красота. Погледни на друго място - там лежат в гроб кости на млади и стари, на благообразни и безобразни, и размисли: кой е бил благообразен или безобразен, кой е бил постник, въздържател и подвижник или нехаен, и донесло ли е на богатите полза това, че са почивали и са се наслаждавали в този свят?

*

Спомни си за безкрайните мъки, за които говорят свещените книги, за геенския огън, външната тъмнина, скърцането със зъби, ада на преизподнята, незаспиващия червей. И си представи как грешниците викат там с горчиви сълзи и никой не ги избавя; ридаят, оплакват себе си, и никой не ги съжалява; въздишат от дълбините на сърцето си, но никой не проявява състрадание към тях; умоляват за помощ, оплакват се от скръбта, и никой не им обръща внимание.

*

Първата добродетел е вярата, понеже чрез вярата и планини се преместват и всичко, каквото (вярващите) поискат, ще получат - е казал Господ. Всеки се утвърждава във всички славни и чудни дела чрез вярата си. От произволението ни вярата или намалява, или се увеличава.

Втората добродетел е нелицемерната любов към Бога и към хората. Любовта обхваща и свързва в едно всички добродетели. Само чрез любовта се изпълнява целият закон и се живее богоугоден живот. Любовта

се състои в това - да полагаш душата си за приятеля си и да не правиш другиму това, което не би искал да направят на теб.

Третата добродетел е постът.

Четвъртата добродетел е въздържанието - майката и съюзът на всички добродетели. Ако обуздаеш стомаха си, ще влезеш в рая, тъй като въздържанието е убийство на греха, отдалечаване от страстите, начало на духовен живот и ходатай за вечни блага. Обратно, пресищането лишава човека от духовни дарове, защото ситостта на стомаха го тегли към сън и възбужда в него скверни помисли и той не може да извършва бдението, нито да се занимава с четене или с ръкоделие, нито пък да извършва каквото и да било друго добро дело.

Петата добродетел е бдението. Бдението, придружено от разсъждение, очиства ума от разсеяност на помислите, прави го лек и го въвежда в молитвата.

Шестата добродетел е Иисусовата молитва. Това е общо дело на човека с ангелите. Чрез тази молитва хората скоро се приближават до ангелския начин на живот. Молитвата е източник на всяко добро дело и на добродетелите и прогонват от човека мрака на страстите.

Седмата добродетел е смирението и смиреномъдрието. Сърдечното смирение без труд спасява стария, болния, убогия, бедния и необразования човек. Заради него се прощават всички съгрешения. То изважда човека от дълбоката греховна бездна. Чрез смиреномъдрието се разрушават всички вражески мрежи и замисли. То вкоренява духовния живот и предпазва от падения.

Осмата добродетел е безмълвието, тоест отдалечаване от всяка житейска грижа и смущение или безответно мълчание сред множество хора. Обуздалият и сдържащият езика си ще въздържи и цялото си тяло. Въздържаният по отношение на езика ще избегне и всяко зло, произлизащо от него. Езикът е неудържимо зло. Мнозина са паднали от острието на меч, но не така, както от своя език, тъй като езикът е двуостър меч, невидимо заколващ душата и тялото на онези, които постоянно празнословят в суетни сборища.

Деветата добродетел е нестяжателността по отношение на вещите и крайната бедност.

Десетата добродетел е благоразумното разсъждение във всяко нещо. Защото липсата на разсъждение довежда и доброто до зло и затова е недобра.

Без тези десет добродетели е невъзможно да се спасим.

Светите отци са ги разяснявали в различни обширни беседи, а тук е казано за тях накратко. Три от тези добродетели - първо - постът, тоест благоразумното и постоянно въздържание, второ - непрестанното упражняване в поучаване от Божественото Писание с благоразумно бдението, тоест според съвестта, силата и бодростта на всекиго, и трето - разумната Иисусова молитва, тоест с внимаване на ума в думите на молитвата и с вътрешно пазене на сърцето - тези три добродетели са основните, трябва да се извършат разумно - пред лицето на Бога и заради Него, без каквото и да било лицемерие, човекоугодничество и тщеславие. В противен случай извършващият ги не се различава по нищо от неизвършващия ги. По-добре е да оставим онази добродетел, чрез която произволно високоумстваме. Награда се дава не толкова за трудовете, колкото заради смирението.

*

Преди всяко грехопадение бесовете докарват върху човека следните страсти: мрачна забава, жесток гняв, тоест нечовешка и зверска злоба, и незнание, като безпросветна тъмнина. Тези три страсти предшестват всеки грях.

Защото човек не ще извърши нито един грях без предварително да се е предразположил към всяко зло или чрез забравата, или чрез гняв, или чрез незнание. От тях възниква душевна безчувственост, тоест умът - душевното око - става тъмен и тогава всички страсти го пленяват.

*

Най-напред се ражда маловерието. А маловерието поражда самолюбието - началото и края, корена и родоначалника на всяко зло. То е безсмислена любов към собственото тяло, когато някой навсякъде и във всички неща избира това, което е полезно само за него.

Този зъл корен на страстите се изкоренява чрез любов, милосърдие и отричане от своеволието.

Самолубието поражда немилосърдие и сребролюбие - ненаситна утроба, също корен и причина на всяко зло.

От тези двете - самолюбието и сребролюбието - на всяко място произлизат всяко нещастие и жестоки злодейства. Както в миряните, така и в монаха сребролюбието поражда гордост, чрез която бесовете са отпаднали от светата слава и са свалени от небето.

Гордостта поражда славолубие, от което се прельстил Адам, като поискал да стане Бог и не станал, и с това докарал страдание и проклетие на целия човешки род.

Славолубието поражда сластолюбие, чрез което Адам паднал и е бил изгонен от рая.

Сластолюбие поражда чревоугодничество и различни блудни дела.

Блудството поражда гняв, който угася сърдечната топлина и е гибелен за всяка добродетел.

Гневът поражда злопаметност - охлаждане на духовната топлина.

Злопаметността поражда мрачна и злобна хула против брата ни.

Хулата поражда преждевременна печал, като ръжда, разяждаща човека.

Скръбта поражда безумна наглост.

Наглостта поражда тщеславие, изваждащо на показ добродетелите и чрез това оставящо трудовете без награда.

Тщеславието поражда невъздържано многоречие. Многоречието поражда празнословие, пленяване.

Унинието поражда мрачен сън.

Ако някой победи тези страсти, ще му се покорят и останалите, каквито са страхливостта, ужасът, завистта, омразата, лицемерието, ласкателството, ропотът, неверието, лихварството, пристрастието, вещолубието, малодушието, жлъчността, сомнението, властолюбието, човекоугодничеството, дързостта, смехът, пълното падение, неизразимата пропаст и гибел чрез отчаянието - състояние, в което човек сам се вкоравява, не познавайки Божието човеколюбие и милост - че Той е дошъл на земята, за да спаси грешниците, и че на земята няма такъв грях, за който да няма прошка.

От следните седем страсти - самолюбие, сребролюбие, гордост с тщеславие, злопаметност, осъждане, сомнение, отчаяние - се състои краят на всички страсти.

Ако някой не пази себе си от тези страсти и не ги отхвърли, той ще погуби следните десет добродетели: вяра, любов, пост, въздържание, бдение, молитва, смирение със смиреномъдрие, безмълвие с мълчаливост, нестяжателност и разсъждение, и заедно с това ще увреди всички останали добродетели.

Ако някой има дори само една от тези главни страсти, такъв не ще преуспее ни най-малко, макар и да се подвизава против другите страсти, да извършва някаква добродетел или пък дори и да пролее кръвта си за Христа. И молитвата на такъв е неприятна на Бога.

*

Всяка вечер трябва да изпитваме себе си как е преминал денят ни, и всяка сутрин също трябва да изпитваме как е преминала нощта.

И не само в определеното, но и по всяко време, на всяко място и за всяко нещо трябва да си даваме отчет и да разсъждаваме за добродетелите и страстите, в какво състояние на живота се намираме - в началото, в средата или в края; достойно за награда ли се трудим и извършваме добродетели или само се трудим, а не получаваме награда. Когато съгрешим в нещо, да допълним недостига на добродетел със сълзи и плач.

*

Царският дом най-напред трябва да бъде почистен от всяка нечистота и украсен с всяка красота и чак след това царят може да влезе в него. По подобен начин трябва най-напред да почистим земята на сърцето и да изкореним тръните на греха - страстните дела, и да я направим рохка чрез скърби и тесноти, да посеем в нея семето на добродетелите, да я полеем с плач и сълзи; и чак тогава ще израсне плодът на безстрастието и вечния живот.

Защото Светият Дух не ще се всели, докато човек не се очисти от душевните и телесните страсти. Само един може да пребивава вътре в човека - или Светият Дух, или страстите. Където е Светият Дух, там страстите не се приближават, а където са страстите, там пребивава не Светият Дух, а лукавият.

*

Най-напред трябва да прогоним от себе си самолюбието под формата на всички видове пожелаване на предмети от този свят и да унижим себе си във всички видове покаяние - в помислите, в делата, в думите, в храната, облеклото, в домашната обстановка и вътрешните неща, във всичко трябва да смирим себе си и да се осъждаме; във всичко да избираме за себе си най-лошото и по този начин душевните ни страсти ще замлъкнат.

*

Смирението никога не пада, тъй като лежи най-ниско от всички. Също така е необходимо за усмирим плътта си, като я изнуряваме с подвизи на добродетели и скърби без почивка - и телесните страсти ще замлъкнат.

*

Трябва да сдържахме и езика си, като източник на всяко зло и разрушител на доброто. По този начин всички душевни и телесни страсти ще престанат да действат и ще бъдат усмирени. Човекът ще стане безстрастен и ще започне да придобива вечен живот. А врагът ще бъде победен, понеже ще се окаже безсилен, и всичките му оръжия и козни ще се обезсилят.

*

“Господи Иисусе Христе, Сине Божий, помилуй ме!”. Стоиш ли, седиш ли, ядеш ли, пътуваш ли, или правиш нещо друго - постоянно казвай тази молитва, като усърдно се принуждаваш към нея, тъй като тя поразява невидимите врагове като воин със здраво копие. Запечатвай я и в мисълта си. Не се смущавай да я казваш тайно и в тоалетната. И когато езикът и устата ти се уморят, тогава се моли само с ума.

Произнасяй Иисусовата молитва на глас, тихо, така, че само ти да я чуваш. По време на молитва не бива да се отклоняваш с мисълта си тук и там по житейски тленни неща, а трябва без леност да пребиваваш със съзнанието си само в тази молитва, защото молитвата не е нищо друго, освен отчуждаване от видимия и невидимия свят. Затова трябва да затваряме ума си в молитвата. Където стои тялото, там и умът да бъде с нас и да няма никакъв помисъл по време на молитва.

*

Светите отци са се грижели само за днешния ден. А за утрешния са възлагали грижата относно всяко нещо и нужда на Бога, предавайки душата и тялото си в Господните ръце, а и Сам Той промисля за живота им

и се грижи за всяка потребност. *Възложи на Господа грижите си, и Той ще те подкрепи* (Пс. 54:23); бъди непрестанно зает само с Него; защото Той винаги чува викащите ден и нощ към Него; и особено гледа непрестанната им молитва. А ако ние сами се грижим за себе си, то Бог не се грижи за нас; ако сами отмъщаваме, Бог не отмъщава за нас; ако сами освобождаваме себе си от болести, Бог не ни изцелява.

*

Ако някой не възложи целия себе си на Бога и в необходимите телесни нужди и във всяка скръб не казва: "Както е угодно на Бога" - не може да се спаси... Когато боледуваме, получаваме рани или се приближаваме до смъртта и умираме, или търпим недостиг от необходимите неща и нямаме никого, който да ни помилва, и ако при това кажем: "Нека Бог да постъпи с нас така, както иска" - то дори само с това дяволът, нашият враг, ще бъде посрамен и победен.

*

Всеки час очаквай кончината си и Христовото пришествие и казвай: "Сега да се постарая за душата си, довечера мога да умра". Щом настъпи вечерта, си помисли: "Дали няма да почина тази нощ - или смъртта ще дойде внезапно, или дърво ще ме премаже, или жилището ми ще се срути и ще ме убие, или дишането ми внезапно ще спре, и както цветът пада, ще увяхна, и както тревата изсъхва, ще умра, и после ще изчезна безследно. Само Бог знае къде ще се намирам тогава. Защото Той съди всекиго според делата и казва: "Определям го за там". Размишлявай така всеки ден и не се грижи за нищо, освен за греховете си, и по този начин душата ти ще придобие смирение и плач и ще считаш себе си за страшен грешник и непрестанно ще проливаш потоци сълзи.

*

А в потребностите, дрехите, посудата и вещите спазвай простота, долнокачественост, скромност и не защото нямаш с какво да купиш, а защото чрез това душата се смирява и се отдалечава от Бога - и навсякъде е лесно да ги намериш. И да кажем накратко: постъпвай в това така, че съвестта ти да не те изобличава в нищо.

*

Онзи, който не презира всяка вещь и славата, и телесния покой, а освен това и самооправданията в каквото и да било, не може да се спаси.

*

Трудейки се, пази се, човече! Тоест, молейки се внимателно, пази себе си с велика осторожност, за да се молиш в псалмите и молитвословията със страх, радост, горещо усърдие и земни поклони пред божествената икона. Защото в псалмите ще намериш и поучение, и молитва. Произнасяй думите на молитвата не само с върха на езика си, а се моли от цялото си сърце. Съединявай в едно и тялото, и душата, и ума.

*

Ако някой се е трудил безразсъдно, тоест без да внимава над себе си, такъв няма награда от Бога, а дори и Го разгневява. Както пълнещият счупен съд с вода не може никога да го напълни, така и молещият се без внимание не ще получи награда. Искане не просто да изговорим псалом или да кажем молитвата, сякаш казваме обичайния си урок; но трябва да се молим с псалом и с молитва на Бога от цялото си сърце и постоянно да бъдем в душевно умиление, с чиста мисъл. Бог не изисква количество установени псалми и молитвословия, а слуша внимателно несмутения ни и твърд ум. Защото мнозина казват хиляди молитви с език, а с ума си мислят за суетни, скверни и нечисти неща. И как Бог ще чуе и ще послуша такива?

*

Не множество молитви иска от нас Бог, а да заставаме на молитва със страх Божий и умиление, както Ангел Господен е заповядал на великия Пахомий. Старанието ти трябва да бъде насочено не към количеството,

а към това - да имаш дълбоко разсъждение и внимание, така че всичко, което кажеш в молитва, да бъде прието от Бога. Не всичко малко е малко и не всичко голямо е голямо и свършено.

*

Придобий пост и страх Божий, имай печален и скръбен вид, тоест стой на молитва умилено, скромно, като си представяш, че се намиращ пред Божия Престол и считаш себе си за прах и пепел, за паяк и мравка, а делото си - за паяжина, чувствай се като подсъдим, съден от Бога, престъпил заповедите Му и извършил всяко зло. Трябва да държиш нозете изправени, ходилата - долепени едно към друго, и да не пристъпваш от крак на крак. Ръцете е обичайно да поставяш пред гърдите. Подобно на това, както осъденият на смърт стои пред съдията, без да се да се оглежда насам-натам, така и ти трябва да стоиш пред Бога, пред Когото Ангелите стоят със страх и Го прославят с непрестанни песни. Защото недремещото око ден и нощ гледа какво вършим, какво мислим или как живеем, на кого възлагаме надеждата си във всяка скръб и нужда - на човек ли или на Неговите щедрости. И както иска Великият Владика и праведен наш Господ Иисус Христос - Синът Божий, истинският Бог, така може да ни избави от всяка напаст и беда. А себе си считай за лош от всеки човек и от всяка твар и считай делото си за неудобно на Бога. Ако не постъпваш така, тайното безстрашие възбужда хулно високоумие. Според вярата ни и Бог ни помага във всяка нужда. Ако по-силно се надяваме и се уповаваме, по-силно ни помага и Бог.

*

Когато врагът не може сам да досади по някакъв начин на някого от нас и да му попречи в добрия начин на живот, тогава докарва непосилни скърби - подстрекава против нас някои подходящи за него хора, за да ни победи чрез тях, използвайки ги като свое оръжие. Тогава търпим заради небесното царство нанасяните от него скърби чрез охулване, клевети и унижения от хора - ще удържим похвална победа против самия враг.

*

Спомни си за древните светии, за които целият свят е бил недостоен, как са живели в лишения, скърби, гонения, притеснения. А ти какъв нов път искаш да установиш, по който мислиш да се спасиш? Ако не можеш да се трудиш по светоотечески, то поне търпи разумно по светоотечески.

*

Ако някой търпи охулване и нападки с благодарност заради Бога, върши немалко дело. В това - да търпим скръб от брата - има смирение и любов. Мнозина са се спасили единствено с това. Този път принадлежи най-вече на юродивите, понеже те търпят много охулвания. Велико дело е юродството заради Бога, тъй като то обхваща всички добродетели. Те нямат в себе си нищо от житейското, с цялото си усърдие придобиват само търпение и по този начин преодоляват всички скърби.

*

В днешно време няма по-добър път към спасението от този. Бъди глух, ням, сляп и като че ли безчувствен към всичко житейско, отдалечавай се като безумен от хората и се уединявай, и считай себе си за неспособен за нищо, сякаш си юродив заради Бога. Който желае, макар и неразумен пред Бога, да бъде мъдър и разумен в този свят, нека бъде слуга на всички.

*

В днешните времена се изисква човек да учи самия себе си, да внимава в самия себе си във всяка добродетел. Въздишаният един час за душата си е по-добър от владеещия целия свят. Всеки, вършейки по нещо от добродетелите, спасява само себе си. А ако някой спасява целия свят, а погуби себе си, каква полза ще има той от това? Всички ние знаем как да се спасим, но поради леност не искаме. Спасявай самия себе си! Не всеки ще дава отговор за това, че не е наставлявал другите, а тези, на които е дадено. Именно те трябва да страдат до смърт и да полагат душата си за стадото. А за самия себе си всеки ще даде отговор.

*

Към недостатъка на брат си - ако видиш и чуеш за такъв - се отнасяй като сляп, глух и ням, - без да виждаш, без да чуваш и без да говориш, като недосетлив по ум, без да разбираш, без да се показваш мъдър; а бъди внимателен, разсъдлив и прозорлив по отношение на себе си. Ако някой, който желае да се спаси, щом види или чуе каква да е охулваща дума, не направи окото си сляпо, ухото си глухо и езика си ням, не може да остане без смущение и в душевна тишина.

*

Когато бъдеш критикуван от някого, не си позволявай да се оправдаваш или да противоречиш, а кажи със смирение: "Прости ми заради Бога", а за останалото мълчи.

*

Не мисли, че получаваш от брата си вреда за каквото и да било. Злото и без причина ще се надигне в нас от само себе си. А ако заради бъдещата награда се случи да претърпиш някаква скръб, то за всичко укорявай себе си, а не брат си. За всяко нещо се старай да укоряваш себе си, като показваш и считаш себе си за земя и че пак ще се върнеш в земята. Придобий завинаги три думи: "Прости, благослови и се помоли за мен, грешния".

*

Не искай от никого нищо, което не ти е нужно. Свикни да говориш за всеки човек добро, а себе си унижавай. В това има голямо смирение, измъквашо душата от ада, отсичане на страстите и голяма победа и оръжие против дявола. Господ Бог да ни укрепва да понасяме търпеливо охулванията.

*

Желаещият да се спаси не бива да се бои да посреща жестоките скърби, причинявани от бесове или от хора, защото в човешкия живот стават много изменения; и хората се променят от зло към добро и любов. Боящият се от скърби обикновено изпада в слабост и малодушие.

*

Ако някой свикне да бяга или да се избавя от скърбите, или да преминава от място на място, или да избира времето, и кога да започва да се подвизава, такъв през всички дни на живота си не ще намери място и време за получаване на полза.

*

Трябва да гледаме към Божията милост и да се надяваме на нея и да си спомняме преславните Му чудеса, извършени от сътворяването на света до наши дни, и помощта за надяващите се на Него Негови угодници - че Бог не ни изоставя в никоя нужда и скръб и никога не допуска изкушение свръх силата ни, и затова трябва с благодарност, заради Бога и бъдещите вечни блага, мъжествено да носим кръста си - да търпим всичко скръбно в даденото време и на даденото място. По думите на апостола, *през много скърби трябва да влезем в царството Божие* (Деян. 14:22). По този тесен, скръбен път ще достигнем до превисокото съвършенство на търпението и на всяко място не ще се лишим от полезното, а ще го получим по Божията милост и не ще пропилеем времето на живота си.

*

Подвижникът, Божият раб, трябва да бъде крепък при всяка скръб, да постави сърцето си сякаш върху твърдиня, а да не бъде мек като вода. Настоящият живот е като въртящо се колело, той е непостоянен и неравномерен. Понякога се случва човек да има благополучие, известно уважение - не прилепай сърцето

си към това; понякога се случва гонение от хора - тогава не се опечалявай; понякога се случват скърби, нападения, страсти от бесове - тогава не скърби. Всичко това идва при нас и се допуска от Бога за наше спасение и отново си отива, както устрои Неговата благодат, за да ни накаже и помилва.

*

Ако искаш да не се гневиш на твоя оскърбител, то усърдно от цялото си сърце се моли за него на Бога и му дай някакъв подарък или малко утешение. Понякога, щом видиш, че той се е опомнил от гнева, сам иди при него и поговори за прошка на греха, узнай причината и му показвай още по-голяма любов. При среща го изпреварвай с дълбок поклон и на всекиго говори, че той е добър. Нищо не възбужда гнева у него така, както укоряването му от оскърбител и отвращението от него, а заедно с това и злословието за него, защото чувачият може да му съобщи всичко. Голямо е това зло; тази страст засяга и духовните. Такъв, който спасява себе си и своя приятел, е наистина мъдър и съвършен подвижник и е по-добър от този, който много се труди.

*

Пази себе си с голяма предпазливост, защото всеки час ходиш посред страсти и мрежи - навсякъде те обкръжават страсти, навсякъде са заложени мрежи, за да не бъдеш привлечен от врага чрез страстите и мрежите към неговата воля.

*

Плътският човек е притиснат от голяма нужда и необходимост да се бори с безплътните, сам - срещу десетки хиляди врагове. Изискват се много сълзи, много търпение, много страдание и опасение и хиляди очи навсякъде. Защото злохитрите духове налитат върху нас злобно, подобно на лъв, и биха ни погубили, ако Господ не би бил с нас. Те са изключително опитни в изкуството да улавят. Вече над седем хиляди години, без сън, хранене и почивка винаги, по всяко време и по всички начини търсят нашата гибел, с всякаква хитрост и с голямо старание. След като в едно са се оказали безсилни, замислят друго, започват едно и изнамират друго и обикалят наоколо, търсейки да намерят някъде отворена вратичка, през която да влязат и оттам да започнат борба и да напакостят и да сторят зло.

*

Нима е възможно човек да се храни изобилно, да се отдава на сън, лежане и постоянно да се утешава, и при това да получи спасение?

*

Ако желаем да бъдем истински воители и нелъжливи съучастници на Небесния Цар, да отдалечим от себе си всяка мътва и привързаност към всичко земно, от което възникват умствени изпарения и покриват душата сякаш с тъмна мъгла. Да свалим от себе си всяко нехайство, малодушие и женствена слабост и да застанем така против бесовското коварство, да се потрудим в молитвата и в другите добродетели с цялото си усърдие, сила, душа и ум, както човек, който бързо тича по пътя, без да се оглежда, или подобно на скъперник, който се лишава от храната.

*

Ето хитростта на лукавите бесове - те постоянно са заети с нас. Като някакви стражи забелязват нашите наклонности и пожелания - за какво мислим и какво обичаме, с какво сме заети без тяхно участие. И каквато страст забележат в нас, към това и ни подбуждат и такива мрежи ни залагат. По този начин ние сами възбуждаме против себе си всяка страст и ставаме причина за нея. Бесовете търсят повод в нас, защото чрез собствената ни наклонност и пожелание ние по-бързо ще се оплетем. Те не ни принуждават към това, което не желаем, от което отклоняваме ума си, с което не се съгласяваме по наша воля, че няма да ги послушаме. Полекачка ни изпитват дали няма да приемем някоя страст и вече към нашето желание и усърдие присъединяват своите козни. Защото собствено на нас принадлежи поводът за греха - пристрастието, слабостта и небрежността, - това, че не отсичаме началото на всяка страст; а крайната

причина за злото са бесовете. Чрез бесовете падаме във всеки грях и без тяхно участие не ни постига никакво зло. Така бесовете ни хвърлят във всяка страст, принуждават ни да падаме във всеки грях и ние се оплитаме във всяка мрежа.

*

А техни мрежи наричам прилога на пожеланията и скверните помисли, чрез които се свързваме с всяка страст и падаме във всеки грях. Или по-добре да кажем, това е вратата за бесовете и страстите, през която те влизат при нас и ограбват духовното ни съкровище.

*

Неумереният сън, леността, ненавременното хранене стават причина за влизане на бесовете. Като дойдат, те най-напред чукат на сърдечната врата, тоест тайно, като крадци, влагат помисъл и следят, има ли страж, или няма, тоест ще бъде ли приет помисълът, или не. Ако бъде приет, тогава започват да произвеждат страст и да подбуждат към нея и да ограбват духовното богатство.

*

Ако намерят страж при сърдечната врата, тоест когато някой свикне да унищожава и да прогонва техните помисли, да отвръща ума си от първоначалния мислен прилог, държи ума си глух и нем за техния лай, насочен към дълбините на сърцето, тоест без ни най-малко да се съгласява с тях, то те не могат да напакосят на такъв, тъй като умът му бди в трезвение.

*

След това те започват да измислят и да залагат различни мрежи и да улавят в страсти, каквито са: разсеяност, ярост, неразумие, самолюбие, гордост, славолубие, сладострастие, преяждане, чревобесие, блудство, немилосърдие, гняв, злопамятност, хула, печал, наглост, тщеславие, многословие, униние, страхливост, сън, леност, тежест, ужас, ревност, завист, ненавист, лицемерие, ласкателство, ропот, неверие, непослушание, лихварство, вещолюбие, користолюбие, малодушие, двоедушие, жлъчност, властолюбие, човекоугодничество, дързост, смях.

След това възбуждат голяма буря от неотстъпващи блудни и хулни помисли, за да се уплаши подвижникът и да се отчае или пък да се откаже от подвига и молитвата.

А ако враговете, въздигайки всичко това, по никакъв начин не могат да възспрат и да отвърнат от подвига твърдата душа и непоколебимия Христов воин, страдалчески положил основите си върху камъка на вярата, така че и реките от скърбите да не могат да го поклатят с устрема си, тогава те го ограбват с нещо, което изглежда добро, като считат за по-лесно под вид на добро да поднесат нещо свое, и по този начин лишават от истинска, най-съвършена добродетел, молитва и подвиг.

Така ни принуждават да провеждаме духовни беседи, заради любовта, да учим хората или да добавяме нещо в храната, заради приятел или за да си подсладим малко за празника, понеже знаят, измамниците, че Адам е паднал поради сластолюбие. Най-напред започват да помрачават умствената чистота и вниманието (на подвижника) към себе си и по този начин внезапно го хвърлят в ямата на прелюбодейството или на някоя друга страст. Ако и по този начин не поклатят подвизаващия се в трезвение на ума, тогава се въоръжават с лъжливи привидения, възбуждат различни хора и сами се опълчват заедно с тях, оскърбявайки го и смущавайки го с различни болести.

Но изкусният воин пропуска всичко това покрай себе си и го счита за нищо, сякаш то не го засяга. Защото знае, че всичко това е бесовска измислица.

Ако и така не победят, тогава нападат с високоумие, влагат помисъл, че той е свят, като му казват тайно: "Колко скърби претърпя". Когато първоначалните им средства се окажат безсилни, бесовете, като хитър ловец, ги оставят, тръгват си, скриват се и се представят за победени.

Но отваряй си очите, човече, внимавай, не прави грешка, те и до гроба ти няма да си тръгнат, а подготвят голяма засада, внимателно оглеждат по какъв начин отново да започнат борбата и да те нападнат, понеже не почиват.

Когато топлината на усърдието на подвижника изстинее, тогава те тайно, след като са подготвили някоя мрежа, отново идват и я залагат, и го улавят.

*

Началото на всички страсти е пристрастие, слабост и небрежност - че не отхвърляме с душа и мисъл и не отсичаме първоначалния прилог на всяка нападаща ни страст, а бесовете прибавят още повече.

*

Търси в себе си причината за всяка страст и щом я намериш, се въоръжи и изкопай корена ѝ със страдалчески меч. Ако не я изкорениш, пак ще пусне издънки и ще порасне. Без това средство не можеш да победиш страстите, да достигнеш до чистота и да се спасиш.

*

Затова, ако желаем да се спасим, трябва да отсичаме първоначалния прилог на помисъла и пожеланието на всяка страст. Побеждавай малкото, за да не паднеш в голямото, и само с това ще победиш всичко следващо.

*

Бог допуска някой да бъде върхлитан от бесовска бран или от някоя друга упорита страст заради гордостта му и високото му мнение за себе си, когато той счита себе си за свят или силен и се надява на себе си, а над по-слабите се превъзнася.

Нека такъв да осъзнае немоцта си, да познае Божията помощ и да се вразуми, че без Божията помощ той не може да върши нищо, и да смири помисъла си.

Или пък допуска това като наказание за греховете, за да се покаем и да бъдем по-опитни в подвига; или пък - заради венците за победата.

*

От каквото си победен, от каквото страдаш, против това се опълчи преди всички други страсти и против него насочи цялото си усърдие.

Всяка страст и страдание се побеждават чрез несъмнена вяра, сърдечен труд и сълзи, горещо усърдие и бърз устрем да се противостои на настоящата страст - това е високата и похвална светоотеческа борба.

Всяка бесовска бран против нас произхожда и укрепва от четири причини: от нехайство и леност, от самолюбие, сластолюбие и от бесовска завист.

*

Бесовете ни дебнат като ловци и внимателно наблюдават помислите ни. Каквито сме в помислите, подобни свои мечтания ни поднасят и те.

*

Бесовете много се боят от шест добродетели:

- 1) гладуване,
- 2) жажда,

- 3) Иисусова молитва,
- 4) кръстно изображение - когато някой добре изобразява кръста върху себе си, върху лицето си,
- 5) често причастяване с Пречистите Христови Тайни - който се причастява достойно - и
- 6) несъмнена надежда на Бога.

Няма по-страшно оръжие против бесовете от това.

*

Когато по Божие допущение те върхлети изкушение, като например липса на дрехи, болест, глад или някакво друго изкушение за тялото ти, дори - проливане на кръв заради Бога, то търпи за слава Божия, с надежда на милостивия Бог, за да можеш с дръзновение и без срам да кажеш: *Преминахме през огън и вода и сме въведени в покой.*

*

Ако искаш, човече, да узнаеш Божията воля по някой въпрос, ще ти кажа накратко - в продължение на целия си подвиг, във всяко дело присъедини, според силата си, скръб заради Бога. Това е добрата Божия воля. Защото и малката скръб заради Бога е по-добра от велико дело без скръб. А малко по малко да проявяваме снисходителност към себе си - това не е от Бога, а е от бесовете.

*

Ако сме немощни и нямаме сили да се подвизаваме, нека придобием смирение, благодарност и Иисусова молитва. А ако сме здрави, трябва да принуждаваме себе си до изнемогване. И така малко по малко сърцето ни ще укрепне и ще се научи на търпение и добродетели. По друг начин е невъзможно да се спасим.

*

Изкусното слово е сладко и приятно на всички. Гальовното теленце - се казва - от две майки суче. Не считай това за ласкателство. Грубият в словото предизвиква гняв. Спорът, макар и за добро дело, е противоречие.

*

Ако нямаш в душата си умиление, то знай, че имаш горделивост или гняв срещу някого, или много ядеш, пиеш, спиш или си се отдал на разсеяност и грижи и това не позволява на душата ти да се умили.

*

Човек не ще заплаче, ако няма болезнен труд, тоест съкрушение заради греховно подхлъзване, или радостно умиление, или спомен за бъдещия огън или за въздаянието на всекиго според делата. Заради тези четири добродетели Светият Дух не си отива от човека, а винаги пребивава с него.

*

А който задълго остава в леност или е паднал в голям грях, или нехае за страстта, в която се намира, Светият Дух си отива от такъв.

*

Началото на послушанието е съвършеното отхвърляне на своята воля и на оправданието, отхвърляне на своето тяло. Нелек подвиг е да покорим другиму своята воля и своя нрав. Но никой не може да се спаси, без да се откаже от своята воля, макар и да се подвизава усърдно. Защото нашата воля и нашият нрав са като медна стена между нас и Бога.

Не можем да се приближим до Бога, докато не оставим своя нрав и воля.

*

Ако помолим за нещо по наше желание и молбата ни срещне отказ, следващия път ще го намериш по-силно против теб. Защото всяко добро и лошо дело расте и укрепва чрез навика. При всяко дело помни това.

*

Въпрос: По какво можем да разберем дали дадено добро дело е Божие благоволение или вражеско изкушение, когато се случи да се съмняваме в това, тоест когато един помисъл ни подтиква да го извършим, а друг, обратно, пречи на извършването му?

Отговор: Врагът има навик да скрива истината и да смесва доброто със зло. Но по какво може да се разпознае истината? Божието благоволение във всички наши намерения е кротко, благонадеждно и несъмнено. Не само в доброто ни дело, но и в беззаконието ни Бог ни дълготърпи с кротост и очаква нашето покаяние. А по какво да разпознаем вражеския прилог? Врагът обикновено ни пречи и ни отвръща от доброто. Но ако в нещо, което наглед е добро, умът се смуцава и ни разстройва, прогонва страха Божий, лишава ни от спокойствие, така че без видима причина сърцето ни боли и умът ни се колебае, то знай, че това е вражески прилог и го отхвърли. Вражеското е смуцаващо, неспокойно и съмнително за ума във всичките ни намерения. Не на предположението на сърцето ни трябва да вярваме във всичко, а трябва да разсъдим дали е полезно неразположението. А когато умът ни е притеснен от враговете чрез помисли и помрачение, тогава трябва напълно да оставим настрана всяка мисъл и разсъждение, защото не можем да познаем истината, докато умът ни не се очисти чрез молитва, тъй като тогава помислите се надигат в ума като мътна вода или блуждаят като облак и душевните чувства са безчувствени към всичко. Затова нека желаещият да узнае истината да подбужда себе си дълго време към гореща молитва и към желаното дело - по време на молитва врагът не може да скрие истината, тъй като тогава няма власт. Можеш да изпиташ на практика истинността на такава вяра. Слава на нашия Бог вовеки. Амин.

*

Нищо не ще се случи с нас без участието на Божия промисъл и на Неговото устройство. Бог очаква от нас само произволенията на ума ни. Но Божиите съдби са непостижими и затова трябва с търпение да спасяваме душите си, и *който претърпи докрай, ще бъде спасен* чрез Христа Исуса, нашия Господ. Нему слава сега и винаги, и във вечните векове. Амин.

*

Умолявам ви и ви увещавам, възлюбени мои отци, братя и чеда, следното: като възлюбиш твоя Господ от цялата си душа и с цялото си сърце, бъди справедлив и правдив, покорен, с наведена надолу глава и с ум, обърнат към небето, имай умиление към Бога и хората, бъди утешител на печалния, търпелив в изкушение и нераздразнителен, щедър, милостив, кърмител на бедни, гостоприеман за странници, печален заради греховете, радостен в Бога, гладен и жаден, кротък, търпелив, неславолюбив, незлатолюбив, друголюбив, нелицемерен, негорделив, трудолюбив за Бога, мълчалив, приятен в отговорите, усърден в поста, честите молитви, бденията и псалмопенията, разумен. Не осъждай никой човек, а гледай себе си. И за всичко това ще бъдеш чедо на Евангелието, син на възкресението, наследник на живота в Христа Исуса, нашия Господ, Нему, заедно с отца и Пресветия Дух, подобават чест, власт и поклонение сега и винаги, и във вечните векове. Амин.

Преподобният старец Теодор Санаксарски (1718-1791)

Преподобни Теодор произхожда от известния дворянски род Ушакови (от същия род е и бележитият руски адмирал). Още от младежките години, от времето на службата в Преображенския полк, мислите му бягали към монашеския живот.

Като напуснал тайно службата, той се преоблякъл в бедняшки дрехи, отишъл край бреговете на Северна Двина, в пустинни крайморски гори, и живял три години в една изоставена пустееща келия, като се трудел в молитва и пост и понасял цялата трудност на подвига на отшелничеството. Селяни от околностите му носели оскъдна храна - толкова, че да не умре от глад.

Бил на двадесет години.

После се преселил в манастир. Дълго не го приемали заради окаяния му външен вид, а когато игуменът се умилостивил, го благословил да чете псалми в църквата. По особения маниер на четене игуменът разбрал, че Иоан е господарски човек или дворянски син и го настанил в уединена келия в гората, по-далеч от неприятности.

Но тайната полиция арестувала Ушаков, понеже нямал документи. На разпита той признал, че е избягал от Преображенския полк. Изпратили го в Петербург.

Когато докарали Теодор в двореца, гвардейците с любопитство разглеждали бившия си другар. Трудно им било да разпознаят блестящия преобразенец в този човек с бледо сухо лице, с власеница и колан на кръста.

Като изслушала Ушаков, императрица Елисавета Петровна му наредила да постъпи в Александро-Невската Лавра. След тригодишен изпитателен срок, на 19 септември 1747 година, 29-годишният Иван Ушаков по височайша заповед е бил постриган за монах в присъствието на императрица Елисавета Петровна с името Теодор.

В Лаврата отец Теодор водел подвижнически живот.

Императрицата продължавала да се отнася милостиво към него и когато ходела в Лаврата, го питала дали живее добре и дали не търпи обиди от някого.

Мнозина петербургски жители от всички слоеве на обществото започнали да се обръщат към отец Теодор за духовни наставления. Колкото и да отказвал, му се налагало да отстъпва и да дава духовни съвети. Сред обръщащите се към него е имало и гвардейци, бивши негови колеги.

Стичането на народ към него възбуждало завист у другите монаси, които донесли на епархийската власт, че отец Теодор безпокои манастира и причинява съблазън.

След разследване се оказало, че той не причинява нищо друго, освен добро, и му е било позволено да продължи дейността си.

Завистта на братята не престанала, поради което през 1757 година той помолил да бъде преместен в Саровската пустиня. Разрешили му.

След като живял две години в Саровската пустиня, поради непрекъснато увеличаващия се брой на учениците му, помолил да му дадат числящата се към Саров западнала и обедняла Санаксарска обител. Пленявала го красотата на местоположението ѝ и пълната ѝ уединеност.

През 1759 година той се преселил заедно с учениците в Санаксар.

Отец Теодор заварил обителта в пълен упадък. В нея имало само една дървена стара църква. Дървената ограда и дървените килии били почти срутени. На отец Теодор му се паднало да възобнови манастира.

На 13 декември 1762 година, по желание на местния епископ, въпреки че отказвал и не се съгласявал, той бил ръкоположен за иеродякон и назначен за Санаксарски игумен.

В сан на иеромонах, отец Теодор служел в църквата с дълбоко благоговение и по време на Литургия целият сияел с някаква необикновена красота и цял ден дълбока радост светела във взора му.

Той бил твърд и строг игумен.

В църквата държал за ясно и отчетливо четене, без да се бърза - така, че да бъде разбираемо и за обикновените хора. Общо на богослуженията се посвещавали по девет часа на денонощие, в неделни и празнични дни - по десет часа и повече, а при всенощно бдение - до дванадесет.

Но при разбираемото четене молещите се чувствали в себе си голяма сила и усърдие и не скучаели от продължителността на службата.

Старецът въвел в манастира си най-важната и здрава основа на монашеството - лично ръководство на братята и пълно откриване на помислите. И братята свидетелствали, че след беседа с отец Теодор чувствали в душите си някаква приятна свобода и тишина.

Храненето било разрешено само в трапезарията, в килиите можело да се взема само квас. Храната била груба. На никого не се разрешавало да пали огън в килията си, освен на монасите, заети със занаяти за манастира. Давали огън само за палене на печките. На манастирските послушания - коситба, риболов - излизали всички, начело с игумена.

Често, освен беседите насаме, поотделно, отец Теодор поучавал братята и в трапезарията.

В манастира била построена каменна двуетажна църква. Когато полагали основите ѝ, един пчелен рояк кацнал на мястото, определено за олтар. Отец Теодор наредил на един от братята да ги вкара в кошер и оттогава в манастира били завъдени пчели.

За да увенчае достойния живот на великия старец с подвига на невинното страдание, Господ дал на преподобни Теодор възможност да претърпи такова страдание.

Темниковският военачалник Неелов пожелал старецът Теодор да му стане духовник. Старецът го предупредил, че е нужно пълно покоряване във всичко, което се отнася до духовната полза на човека, избиращ духовен ръководител. Военачалникът обещал пълно послушание и в продължение на три години изпълнявал съветите на духовника, след което започнал да нехае за душата си и грубо да греши. Като чувал за всичко това, преподобният старец Теодор строго изобличавал духовния си син, който не обръщал внимание на тези изобличения.

Когато в самия разгар на страдалческото време военачалникът заставил селяните да си строят къщи в планината, преподобни Теодор го помолил да престане да притеснява народа. Военачалникът се разпоредил да напишат, че отец Теодор го е нарекъл грабител, и подал жалба до губернатора във Воронеж. Било заведено дело, което стигнало до Сената и до Светия Синод, и скоро излязла заповед, преподобният Теодор да бъде преместен в Соловецкия манастир.

Девет години се мъчил преподобният на Соловки. Накрая, по ходатайството на отец Теофан, митрополит Гавриил доложил за неговия случай на императрицата и разрешили на стареца да се завърне в Санаксар.

Но и в Санаксар на стареца не му се удало да избегне гоненията и скърбите. Игуменът, недоволен от това, че всички ходят само при стареца Теодор, донесъл на архиерея, че той предизвиква смущение. На духовните му чеда им било забранено да посещават стареца, а на него забранили да пътува до Алексеевската община.

На стареца не му оставало да живее много, когато той най-после, след смъртта на игумена, който го притеснявал пет години, получил разрешение да посети Алексеевската община, над чието устройване толкова много се потрудил. Това посещение е било последното.

Преподобни Теодор починал тихо на 19 февруари 1791 година, през 73-тата година от живота си.

Духовни поучения на преподобни Теодор Санаксарски

Добродетелта е изпълняване на Божиите заповеди, а грехът е нарушаване на заповедите.

*

Първият плод на добродетелта е презрение към земните неща и радост за небесните, за които апостолът казва, че *око не е виждало, ухо не е чувало и човеку на ум не е идвало това, що Бог е приготвил за ония, които Го обичат* (1 Кор. 2:9). А за да получим всичко това, са нужни плодовете на добродетелта, посочени в думите на Господ за блаженствата: *Блажени бедните духом*, тоест осъзнаващите своята (духовна) нищета и лишеност откъм добродетели. *Блажени плаещите*, тоест за това - да не се лишат от Господнята милост заради нищетата (на добротворството). И още: *Блажени милостивите... Блажени чистите по сърце... Блажени миротворците... Блажени изгонените заради правда* и т.н. (Мат. 5:3, 4, 7-10). Христос казва също: *Обичайте враговете си... добро правете на ония, които ви мразят* (Мат. 5:44). И още: *Поучете се от Мене, понеже съм кротък и смирен по сърце* (Мат. 11:29). И още: *Гладен бях, и Ми дадохте да ям; жаден бях, и Ме напоихте; странник бях, и Ме прибрахте; гол бях, и Ме облякохте; болен бях, и Ме посетихте; в тъмница бях, и Ме споходихте* (Мат. 25:35-36).

Към това божественият Павел прибавя: *А плодът на духа е: любов, радост, мир, дълготърпение, благост, милосърдие, вяра, кротост, въздържание* (Гал. 5:22, 23). *Ония пък, които са Христови, разпнали са плътта си със страстите и похотите* (ст. 24), и с това изразява доброволното разпятие, особено за монашествашите.

*

Плодовете на греха са сладострастие и непроменяем (поради забавяне в него) светолюбив начин на живот, за който свети апостол Иаков ясно казва: *Прелюбодейци и прилюбодейки! Не знаете ли, че приятелството със света е вражда против Бога? Който, прочее, поиска да бъде приятел на света, враг става на Бога* (Иак. 4:4). Апостолът нарича *свят* сладострастната постоянна човешка любов (пристрастие) или към богатството, или към човешката слава, или към разкоша и към всеки приятен, спокоен и плътоугоден начин на живот. А свети апостол Павел нарича този сластолюбив човешки живот *плътско мъдруване: Плътското мъдруване е вражда против Бога: на закона Божий то се не покорява, нито пък може* (Рим. 8:7) - докато човек тъне в такъв сластолюбив живот.

Страстта е постоянна престъпна любов към някакъв предмет. Светолюбците затъват в трите най-важни душегибелни страсти - славолубие, сребролюбие и сластолюбие. А от тези три страсти, като от непресъхващи извори, извираят и много други греховни извори, например: обидане на ближния, завист, омраза, злопаметност, гняв, гордост, лъжа, клевета, укор, подигравки, измами, кражба, скъперничество, немилосърдие, лицемерно човекоугодничество, сдружаване (за грях), пиршества с безчинно веселие, пиянство, блудство, сквернословие, кощунство и всякаква греховна нечистота. Спасителят Христос казва: *За всяка празна дума, която кажат човеците, ще отговарят в съдния ден* (Мат. 12:36). И още: *Горко вам, които се смеете сега, защото ще се наскърбите и разплачете* (Лук. 6:25). И отново: *Внимавайте над себе си, да не би сърцата ви да бъдат отегчавани с преяждане, пиянство и житейски грижи* (тоест с прирастия), *и да ви застигне съдния ден внезапно* (Лук. 21:34). Свети апостол Павел казва: *Никаква гнила дума да не излиза из устата ви* (Еф. 4:29). *И не оскърбявайте Светия Дух Божий, с Когото сте запечатани за в деня на избавлението* (ст. 30). Гнила дума е същото, каквото е и празната дума, тоест кощунствена,

смехотворна дума. И отново същият свети апостол е казал: *И тъй, умъртвете земните си членове, **сиреч пороците** : блудство, нечистота, страст, лоша похот и користолоубието, което е идолслужение. Заради тия **пороци** Божият гняв иде върху синовете на непослушанието* (Кол. 3:5, 6).

А за да изпълняваме Божиите заповеди и за да побеждаваме дявола и душепогубващите му страсти, е необходимо постоянно да помним Бога и да имаме непрестанна молитва (особено - умствена Иисусова), за да получаваме Господнята помощ, с която бихме могли да стоим против всички дяволски козни.

*

Желаещият да получи Божията милост трябва да спазва Господните заповеди. А Божиите заповеди повеляват да вършим добри дела и да отстъпим от лошите.

*

За да благоугодим на Бога, е необходимо да Му се молим със съкрушено сърце да ни прости съгрешенията ни, да устрои милостиво живота ни (за спасение) и да Му благодарим за всичките Му милости към нас. На Господските празници трябва да ходим в Божията църква и да слушаме Светата Църква за всичко, което повелява. И в останалите дни да се трудим без леност, кой каквато работа има, и от всичките си трудове да даваме милостиня на бедните и приношения в Божията църква. Да си помагаме един другиму при нужда. Кой с когото има вражда, да му прости без гняв. Да търпим благодушно, без печал, с благодарност към Бога всички невинно случващи ни се беди, напасти и други нужди.

Винаги да имаме в паметта си страх Божий, да се избавим от вечното мъчение, винаги да молим Господа да ни удостои да бъдем в Небесното Царство.

Всичко това е угодно на Бога!

*

За да отстъпим от злите дела, трябва да не се обиждаме един друг, да не крадем и да не присвояваме нещо чрез каквато и да било измама, да не лъжем, да не се караме помежду си, да не се гневим, да не бъдем злопаметни, блудни, пияници, смехотворци и празнословци, да не бъдем шутове и палячовци, да не се занимаваме с магии и с други нечестиви дела и при болест да не прибягваме към врачки и баячки. Всичко това е противно на Бога.

*

Душевната или духовната чистота се състои в това - да пазим душата си от всеки блуден грях, тъй като душата, пребиваваща в грехове, е скверна и нечиста и наистина е наречена в Свещеното Писание блудница и прелюбодейка, понеже е отпаднала от любовта на своя Жених Христос и е отдала любовта си на душевредните страсти, или по-скоро - на самия дявол, княза на страстите, и чрез това е станала невеста на сатаната, понеже му е отдала любовта си.

Да бъде човек чист от грях, това означава - не само да опази себе си от греховно дело, но дори и в помисъл да не скланя към това дело, съгласно словото Господне: *Блажени чистите по сърце, защото те ще видят Бога* (Мат. 5:8).

*

Смирението се състои в това - да не мислиш за себе си нищо голямо и велико както пред Бога, така и пред хората. Пред Бога - поради това, че ти винаги си грешник, макар и да си направил нещо добро. Трябва да знаеш, че си направил това (добро) не сам, от себе си, а единствено с помощта на Господ, съгласно думите на апостола: *но не затова, че сме способни да помислим нещо (добро) от себе си като от нас си; напротив, способността ни **иде** от Бога* (2 Кор. 3:5).

Затова изобщо не мисли за себе си нещо голямо, а най-много помни думите на пророка за себе си: *Аз съм червей, а не човек, гавра за човеците и презрение у народа* (Пс. 21:7).

*

Считай себе си за последен сред хората и като живееш в братство, винаги избирай последното - обичай последното място сред тях, изпреварвай братята с поклон, обичай най-обикновени дрехи, безропотно извършвай всякакви трудни дела и пази мълчание, а ако кажеш нещо необходимо, кажи го сериозно, кротко и със смирение. Бидейки укоряван и обиждан от другите, не се гневи, а само мисли, че си най-последният и роб на всички - ето в какво се състои съвършеното смирение.

*

Търпението се състои в това - във всички прискърбни и трудни обстоятелства, - както в телесните трудове, така и в душевните помисли - да не униваш и да не скърбиш, а мъжествено и благодушно да търпиш всички злострадания дори до смърт, с надежда на Божието милосърдие, според словото Господне: *Дойдете при Мене всички отрудени и обременени, и аз ще ви успокоя* (Мат. 11:28). И още: *който претърпи докрай, ще бъде спасен* (Мат. 10:22).

*

Въздържанието е умереност във всичко и ограничаване до най-необходимото, и удържане на излишните похоти, съгласно думите на апостола: *грижете за плътта не превръщайте в похоти* (Рим. 13:14). Необходимо е въздържание по отношение на стомаха, на езика, на зрението, на слуха и на всяка мислена похот на плътта и духа.

Въздържанието на стомаха се състои в удържането му от излишества при приемането на сладки храни. Ако се появи похот към сладки храни, то не бива да задоволяваме тази похот, а по всякакъв начин трябва да се въздържа от нея.

Езикът охотно се движи към празнословие, кощунство и към много други неподобаващи неща. Необходимо е по всякакъв начин да го възпираме от това.

Очите искат да видят различни непозволени неща и съблазнителни увеселения. Не бива да ги допускаме до това и трябва по всякакъв начин да ги сдържа.

Слухът желае да слуша празнословни и смехотворни разговори или бесовски песни. Не бива да ги допускаме до ушите и трябва по всякакъв начин да се отвърщаме от това.

И не бива да допускаме до изпълнение на дело всяко излишно пожелание, освен необходимото.

Ето в какво се състои въздържанието.

*

За осъществяването на горепосочените добродетели е необходима молитва към Бога, с чието съдействие би било възможно да извършваме съответстващи на тях дела, съгласно Господните думи: *Без Мене не можете да вършите нищо* (Иоан. 15:5). Затова всеки човек, и най-вече монахът, трябва да пребивава в непрестанна молитва, съгласно думите на апостола: *Непрестанно се молете* (1 Сол. 5:17). *Бъдете трезвени, бъдете бодри* (винаги се молете), *защото вашият противник, дяволът, като рикац лъв обикаля и търси кого да глътне* (1 Петр. 5:8). Затова Господ е казал: *Бъдете будни и се молете, за да не паднете в изкушение* (Марк. 14:38).

Заповядвайки ни да имаме непрестанна молитва, божественият апостол има предвид *умствена* молитва, а не само словесна, понеже молитвата е двойна - едната е словесна, а другата - *умствена*. Словесната молитва е временна, тоест всеки се моли колкото и по което време иска, а *умствената* молитва, по думите на апостола, може да бъде извършвана винаги: *Ядете ли, пиете ли, или нещо друго вършите, всичко за*

слава Божия вършете (1 Кор. 10:31), тоест по всяко време помнете (благодарно - молитвено) вашият Господ Бог.

В какво се състои умствената молитва? В това - всеки човек, и най-вече - монахът, винаги да издига ума си към Бога, просейки Неговата Божествена помощ за побеждаване на нашия противник (дявола) и на душегубелните му страсти и за извършване на делата на добродетелите.

*

Над себе си внимава този, който не вниква в чужди работи ненавременно, безсрамно и любопитно.

Внимавайте над себе си. Безчинните, похотливи и лукави очи не виждат своите падения, а чуждите. Не забелязват своите грехове, но ясно виждат чуждите грешки. Не искат и да знаят за своите дела, а обвиняват другите. При чужда грешка пламват от ревност, а при своя вина охладняват. Накратко казано, по думите на Господ, такива очи не усещат гредата в себе си, а в другите виждат и сламките (виж Мат. 7:3).

*

Брат, когато обижда брата, се намира сякаш в треска. Когато съгрешава по отношение на ближния, той е в умоизстъпление - не осъзнава самия себе си и е чужд на човеколюбието. Ако някой не състрадава и не помага на брат си, не го лекува с търпение и не го изцелява с прошка, сам не е здрав, сам е недъгав, сам е немощен. Такъв няма добросърдечие.

*

Нека всеки човек да мисли за себе си, че е грешен, и да мрази отмъщението. Утре и ти ще съгрешиш против този, който сега е съгрешил против теб. И този, който преди това е бил виновен пред теб, ще стане твой съдия. Ако ти си му простил, и той ще ти даде прошка. А ако не си му простил, то и той или няма да ти прости, или ще ти прости, но ще оцени прошката си по-скъпо, отколкото струва тя. Прощавай на съгрешаващия, прощавай на каещия се, та когато съгрешиш, милосърдието ти да ти бъде въздаяние, а не дар. Който прощава на другите, той се е освободил от мъката, изпреварил е Съдията, избегнал е съда, приготвил си е прошка, преди да е съгрешил.

*

Да се подчиним на Христа и с цялата сила на любовта да понесем заплахите, безсънните нощи, обидите от братята, разгневени против нас. С това (любвеобилие) и братята си ще избавим от мъчение, и сами ще спечелим вечна награда за себе си за търпението. Нека рабът да не отказва да приема от ближните си това, което Господ благоволи да приема от рабите (иудеите) за Своите раби - (всички изкупени хора). Той не е отвръщал лицето Си от плесници, заповядал ни е, на онзи, който поиска да ни вземе горната дреха, да му дадем и ризата си, охотно и доброволно е вървял дори до смърт след повелите Го насила към мъчения и страдания (за човешкия род). Затова, братя, ако нашият Господ е счел за достойно за Себе Си дело да търпи (страдания), то как ние, Неговите раби, да не сметем за достойно да търпим.

*

Защо понякога цял ден не се отегчаваме да стоим пред някой човек, а пред Бога не искаме да постоим и минута?

*

Душата има вътре в себе си три части, изискващи упражняване: словесна, желателна и раздразнителна. И извън себе си също има три: желание за слава, за удоволствие и за притежаване на много неща.

Гледайки с умствените си очи към живота на Исус Христос в плът, душата, с помощта на благодатта на Господ Исус, побеждава и изцелява горепосочените си три части с четири свои добродетели - мъдрост, правда, целомъдрие и мъжество, и просвещава ума, издигайки го нагоре.

Господ Иисус е победил пожелателната част с пост, словесната - с бдение и безмълвна (умствена) молитва, и раздразнителната - с противоречене, например: *Ако говорих зле, докажи злото; ако ли - добре, защо Ме биеш* (Иоан. 18:23); а при нужда - с непротиворечене (Лук. 23:9), и с молитва за оскърбителите.

*

Виж: Господ е оплюван, приема плесница, търпи подигравки и поругания - това е изцеление на славолубието. Бива напоен с оцет и жлъчка и прободен с копие - това е лекуване на сластолюбие. Окачен е гол на кръста, изоставен е от всички и е презрян като беден и сиромаш - това е лекуване на страстта сребролюбие.

*

Не всеки, който Ми казва: Господи, Господи! ще влезе в царството небесно, а оня, който изпълнява волята на Моя Отец Небесен (Мат. 7:21).

Нека никой от нас да не мисли: "Ние ходим в Божията църква, молим се, като правим много поклони, и за това ще получим Небесното Царство". Не! Ще го получи онзи, който спазва Божиите заповеди. Първата е - да любим Бога от цялото си сърце и с цялата си душа, и с цялата си мисъл. И втората - да обичаме ближния като самия себе си, да живеем не само за себе си, но и да послужим на ближния. И да не обичаме нищо земно, тоест да нямаме светско пристрастие.

Ако бихте живели така, в изпълнение на Божиите заповеди, бихте придобили Божия Дух. А ако не живеете така, придобивате вражеския дух.

*

Молитвата се състои не (само) в поклони, но ѝ помагат добрите дела. Може да се молим винаги и навсякъде, ходейки и седейки. Молитвата е пренасяне на ума към Бога. При това трябва да молим Неговата благодат да ни прости греховете, като казваме: "Господи! прости греховете ми и не ме лишавай от Твоето милосърдие, дари ми победа над врага и над всичките ми страсти". Така трябва да просим Божията помощ, а сами трябва да живеем добре. Винаги ви казвам: ако не живеете добре, молитвата ви ще бъде безполезна. За молене - молите се, но сами не се стараете за живота си, живеете в леност, и така молитвата ви е нищо.

*

Ако на някого му предложат вкусна храна, а на дъното е скрита смъртоносна отрова, мисля, че като узнае това, никой не би се решил да хапне от нея - храната може и да е сладка, но под нея е скрита отрова. Такива са безчинните светски утехи, пириците, гуляите, музиката и другите празни бесовски утехи. И в тях е скрита духовна отрова; и бедният човек не вижда това и не може да отстъпи от своята окаяност.

Старецът Теофан (Соколов), игумен на Кирилово- Новоезерския манастир (1752-1832)

Старецът Теофан е бил един от учениците, макар и не непосредствен, на преподобни Паисий (Величковски), чрез когото е било възстановено древното учреждение на старцеството, което е било пренесено и в Русия и процъфтявало в няколко руски манастира.

Намирайки се при Новгородския и Петербургски митрополит Гавриил, старецът Теофан му посочил стареца Назарий, когото митрополитът благословил да възстанови Валаам. Благодарение на стареца Теофан преподобният старец Теодор (Ушаков) е бил извикан от заточение.

Първите години от подвижничеството на стареца Теофан са преминали в Саровската пустиня и Санаксарския манастир.

Там той научил монашеската азбука: търпение, строгост към себе си, непрекословно послушание. След дългата църковна служба заедно с другите се трудел в различни послушания, в които вземал участие и игуменът: режел и цепел дърва, палел печки, готвел, пекар хляб, миел пода. По време на живота си в Санаксар Теодор се запознал със светителя Тихон Задонски, който го поканил да остане в Задонск.

През 1774 година преподобният Теодор Санаксарски, поради злобата на хората, предизвикана от неговата безпристрастност и от застъпничеството му за обиждани селяни, е бил заточен в Соловецкия манастир. По-голямата част от учениците му тогава се пръснали по други манастири. Сред тях се преместил и Теодор Соколов, след три години живот в Санаксар, във Введенската Островска пустиня (близо до град Покров, Владимирска губерния), и там живеел под ръководството на игумена стареца Клеопа, който бил светогорски постриженник и дълго се упражнявал там във висше молитвено занимание с преподобни Паисий Величковски. Като се преселил в Русия, след известно време старецът Клеопа бил назначен във Введенската пустиня. Той въвел в нея общежителния атонски устав, стройна служба. Прекарвал живота си в постоянна молитва и богомислие, а братята управлявал с кротка и прощаваща любов. Грижел се не толкова за упражняването им в строг пост и сурови трудове, колкото за въдворяването на смирение, беззлобие, миролюбие. И тук, при този наставник, е било допълнено монашеското възпитание на Феодор. Привикнал още в Санаксар към суровия монашески дълг, тук той се научил на висши добродетели - чистота на помислите, дух на любов и смирение. Разказите на стареца Клеопа възбудили у младия послушник силно желание да види Атон и да живее под ръководството на стареца Паисий. През 1777 година Теодор отишъл в Молдавия заедно с молдавски монаси, които се връщали в манастира си. Той се надявал да посети Света Гора и Палестина и след това да се засели при стареца Паисий, но когато пристигнал в Молдовлахия, в Тисманския манастир, игуменът Теодосий го задържал и незабавно го постригал с името Теофан. Тогава Феодор е бил на двадесет и пет години.

Тисманската обител, напълно отдалечена от света, процъфтявала под управлението на забележителния старец игумен Теодосий. Този старец, заедно с преподобни Паисий (Величковски) е бил ученик на схимонах Василий, общия старец на молдавските монаси. Намирайки се в най-близко общение със стареца Паисий, той получил от него преводи на светоотечески съчинения. Под ръководството на този старец, който водел учениците си към високи степени на вътрешен духовен живот, окончателно завършило монашеското възпитание на отец Теофан.

Когато, след Кючук-Кайнарджийския мирен договор, вследствие на притеснения от страна на турците, животът в Тисман станал невъзможен, игуменът решил да се върне заедно с братята в Русия. Сред братята се намирал Потемкин, роднина на руския велможа княз Потемкин. На 11-годишна възраст той избягал от родния си дом и скривайки произхода си, живеел в манастира, извършвайки най-груби работи. Знаел седем

Старецът Теофан (Соколов),
игумен на Кирилово-Новоезерския
манастир (1752-1832)

езика. Игуменът предложил тъкмо на него да замине за Русия и да помоли Тисманският манастир да бъде преместен в Русия. Но понеже все още се криел, отец Анастасий (Потемкин) си избрал за спътник отец Теофан, на когото били връчени написани от Анастасий писма до негови роднини, а сам Анастасий придружавал отец Теофан като кочияш.

През 1779 година в Петербург е било решено игуменът Теодосий и тисманските братя да бъдат настанени в Молчанската Софрониева пустиня в Курска губерния. В тази пустиня отец Теофан живял още година и половина. А след това, въпреки нежеланието си, бил повикан в Александро-Невската Лавра, където се нуждаели от добри монаси. За да избегне това, той подал молба за мисията в Пекин, но молбата му не била уважена.

Старецът Теофан пристигнал в Петербург и като се предал на Божията воля, започнал с усърдие да изпълнява възлаганите му послушания. Заемайки длъжността иконом, той намалил наполовина изразходването на хранителни продукти. Спокойната му разсъдливост, разпоредителност и кротост привлекли вниманието на митрополит Гавриил, който го взел за секретар и го приближил до себе си, така че през всичките десет години на службата си отец Теофан се ползвал от неограниченото му доверие.

Митрополит Гавриил, човек с голям ум и образование, строг подвижник, велик милостивец, е бил самоотвержено предан на Светото Православие и смело казвал истината на всички. Опасявайки се постоянно да не би да изпадне в немилост заради ревността си за Църквата, когато отивал в двореца или в синода, той винаги правел няколко земни поклона пред иконата и казвал: "Дай Боже, днешният ден да премине добре". Когато отец Теофан му предлагал да подобри оскъдната митрополитска трапеза, той казвал: "Трябва да свикваме. Може би след време и това няма да го има". Така и станало. Няколко месеца преди смъртта си митрополитът бил уволнен от император Павел без право на пенсия. През дните, в които служел, митрополит Гавриил не вкушал храна до три часа. Когато считал, че е обидил някого, плачел и се измъчвал. При него е било установено да се раздават по петдесет рубли на ден за милостиня, а освен това раздавал по триста рубли на месец в затворите. Отец Теофан завеждал тази милостиня. Веднъж донесли на митрополита, че килийникът ежедневно устройва обеда за някого. Оказало се, че отец Теофан действително устройва трапеза за бедните. Оттогава митрополитът започнал още повече да се доверява на своя килийник.

Но не стопанските поръчения представлявали главната част от службата на отец Теофан. Когато митрополитът го опознал отблизо, започнал да иска съвета му по много въпроси, поверявал му секретни дела, в частност - направил го свой помощник в трудовете по устройването и обновяването на манастирите, болшинството от които, след въвеждане на щатове, се намирили в плачевно състояние. По онова време били отнемани църковни земи и били затваряни древни обители (тогава Екатерина II закрила три четвърти от манастирите в Русия). А за игумени на действащите манастири били назначавани учени монаси, предимно от Киевската академия, които, заемайки в същото време учебно-възпитателни длъжности, нямали време да се занимават с манастира, и понеже сами не били получили монашеско възпитание, не можели да имат влияние върху братята.

Митрополит Григорий издал за поучение на монасите "Добротолюбие"-то на руски език и търсел духовни старци, които биха могли самоотвержено да посветят себе си на делото на външното и вътрешното обновяване на манастирите. Старецът Теофан посочвал на митрополита такива старци и по този начин били повикани бележитият Саровски старец Назарий, който обновил Валаам, Игнатий, първият архимандрит без богословско образование, назначен в знаменития Тихвин, който възстановил Тихвинския манастир, а след това блестящо възобновил древната московска Симонова обител, която била превърната в казарма на кавалерийския полк. В Песношкия манастир бил повикан Макарий. Бил приведен в ред Клопският (Новгородският) манастир. Накрая митрополитът назначил стареца Теофан за строител на Моденския манастир, където привел в ред старите и построил нови сгради, въвел уставно богослужение и ред в живота на братята, така че започнали да идват в манастира мнозина нови монаси, привлечени от слухове за игумена.

През 1793 година белозерските жители донесли на митрополита за крайния упадък на древната обител на преподобни Кирил Новоезерски и го помолили да назначи опитен игумен. Митрополитът избрал стареца Теофан.

Старецът Теофан (Соколов),
игумен на Кирилово-Новоезерския
манастир (1752-1832)

Обителта, разположена на малък остров в Ново езеро, е била в крайно запустение. Братята били десет души, от които двама били постригани. Богослужението се е извършвало от наемен свещеник от бялото духовенство. Оскъдицата е била пълна. Сградите се разрушавали.

За времето на тридесетгодишното управление на стареца Теофан обителта се преобразила. Като обновен монашеския дух, отец Теофан събрал многобройно братство. А като въвел уставна служба, привлякъл богомолци, възбудил усърдие към манастира и богати дарове. Обновил и величествено разширил съборния храм, съградил почти наново две църкви, издигнал камбанария, построил двуетажни сгради с килии и обградил острова с каменен зид с кули, построен върху забити във водата пилони, съединил манастира с най-близкия остров чрез мост.

Значителни били трудовете му и по вътрешното устройване на обителта. Въвел в нея общежитие, строг чин на богослуженията, тържествено извършване на службата, старинното руско църковно (столповое) пеене, непрекъснато четене на Псалтира, постоянни занимания за братята.

Стараел се да управлява преди всичко чрез убеждаване и поучавал братята и насаме, и всички заедно, след трапезата. Не обичал да изобличава лице в лице, а като забележел недостатък на някой монах, говорел за това под формата на общо наставление на братята. Неговите прости, излъчващи убеждение и кротост, поучения правели неотразимо впечатление.

Но най-силно въздействал примерът му. Той не пропускал нито една служба, трудел се заедно с братята на всички послушания, работел на нивите, хранел се в трапезарията, носел изключително бедни дрехи и нямал имущество. При това управление на стареца броят на монашествващите бързо нараснал до осемдесет души. Но старецът Теофан имал влияние не само над новоезерските монаси. Назначен за благочинен на няколко манастира, той се грижел за духовното им преуспяване. Особено плодотворни били грижите му за Горицката женска обител, която се намирала под управлението на опитната и благочестива игумения Маврикия и в която той ходел няколко пъти годишно. Пристигайки в манастира, след службата той дълго време беседвал с монахините. Някои от беседите са записани от тях. Особено настоявал за придобиване на добродетелта на смирението. По отношение на прилагането на външните аскетически подвизи в Горицката обител, където имало монахини от различен произход, старецът Теофан се е придържал към мнението, че те трябва да бъдат прилагани според мярката на силите и с вземане под внимание на предишните навици на монахините.

Освен монаси към стареца Теофан са се обръщали и мнозина миряни. Той е приемал всички. В манастира пристигали множество писма, на които старецът отговарял грижливо.

Слухът за трудовете на стареца Теофан достигнал и до Петербург. Император Александър I му подарил митра и нагръден кръст и по неговото ходатайство увеличил щата на Новоезерския манастир.

През 1828 година старецът много отслабнал. На празника Рождество Христово събрал всичките си сили, отишъл в трапезарията и казал наставление на братята, като ги помолил да се молят да отиде мирно при Господа. Написал завещание, в което молел да запазят въведения от него устав и се разпоредил с няколкото раса и с няколкото книги - единственото, което имал, и след това помолил да го освободят от игуменството.

Назначеният по негово указание приемник - игумен, му се подчинявал във всичко, но старецът Теофан се държал с него като към началник. Той започнал да изпълнява още по-строго преките си задължения. Без пропуск посещавал църковните служби и никога не сядал в храма.

В края на 1832 година старецът Теофан посетил за последен път Горицкия манастир и беседата му се отличавала с яснотата и спокойствието, които отличават подвижниците в края на житейския им път. Върнал се у дома болен и на 3 декември 1832 година, на 80-годишна възраст, след причастие и маслосвет, тихо се преставил, в присъствието само на своя килийник, мълвейки името на Господ Исус Христос.

Духовни наставления на стареца Теофан Новоезерски

Духовният живот - е казал старецът - трябва да бъде прост, чистосърдечен, кротък, благопокорен и най-вече смирен. Смирението е без труд спасение. Сърдечното смирение е първата и най-важна основа на дома на душевния и монашеския живот. Защото и Христос, Синът Божий, казва: *Поучете се от Мене, понеже съм кротък и смирен по сърце, и ще намерите покой за душите си* (Мат. 11:29).

*

Ако бъдем обидени от някого, трябва да кажем: "Съгреших, прости заради Бога", а в себе си, представяйки греховете си, да помислим: "Достоен съм и за по-голямо наказание от това".

*

Христос, Синът Божий, *кога Го хулеха, не отверъщаше с хули; кога страдаше, не заплашваше* (1 Петр. 2:23). А ако някога сърцето се смути от нанесената обида, по никакъв начин не бива да изразяваме смущението си с думи, а с всички сили трябва да се въздържа от такива, според реклия: *смутих се и не говорих* (Пс. 76:5 - слав.). Трябва да помним апостолските думи: *Слънце да ви не залязва гневни; нито давайте място на дявола* (Еф. 4:26, 27). В противен случай нито молитвите ни, нито другите ни добродетели ще бъдат угодни на Господа, колкото и да са големи.

*

Трябва да се въздържа не само от лоши дела и думи, но и от скверни помисли, внушавани ни от бесовете. Първо се появява прилог, тоест вражеска представа в нашата мисъл. После следва съчетание, тоест съгласие на нашия ум с вражеската представа, накрая - и самото извършване на дело. Затова веднага трябва да отразяваме всяка мисъл, която може да навреди на душата, с помнене на постоянното Божие присъствие, съгласно написаното: *Винаги виждах пред себе си Господа, защото Той е от дясната ми страна; няма да се поклатя от добродетелния път* (Пс. 15:8). А свети Иоан Лествичник поучава така: "Бий противниците с Иисусовото име, защото не ще намериш по-силно оръжие срещу тях на небето и на земята от Иисусовото име. И затова винаги трябва да имаш в ума си тази молитва: "Господи Иисусе Христе, Сине Божий, помилуй ме, грешния! Господи, махни от мен целия лукав помисъл! Господи, дай ми добра мисъл!"

*

Не бива да обръщаме внимание на чуждите недостатъци, а винаги трябва да гледаме своите грехове. Да не осъждаме другите, а да обвиняваме и укоряваме себе си. Чрез това можем да получим поправяне на живота си.

*

За дела, противни на Божията воля, ще трябва да наследим незаспиващ червей, неугасващ огън, врящ катран (виж Марк. 9:44; Ис. 66:24). Като си представяме това в ума, можем да побеждаваме страстите, воюващи против духа ни.

*

Не ще ни бъдат от полза - казал старецът - нито веригите, нито вретичето, нито постът, дори някой да се храни веднъж седмично, нито продължителните бдения и стоенето прав, нито множеството поклони, нито всички телесни изнурявания, понеже *телесното упражнение* - по думите на апостола - *за малко е полезно* (1 Тим. 4:8), ако няма духовни добродетели. Трябва да имаме нелицемерна любов помежду си, да бъдем в послушание, в търпение и смирение. А желязото, гладът и поклоните не ще ни спасят. Бог търси

Старецът Теофан (Соколов),
игумен на Кирилово-Новоезерския
манастир (1752-1832)

мир и чистосърдечна любов. Защото *плодът на духа е: любов, радост, мир, дълготърпение, благодат, милосърдие, вяра, кротост, въздържание. Против такива няма закон* (Гал. 5:22).

*

Вярата, надеждата и любовта са трите евангелски добродетели. Вярата е докато живеем. Вярваме, но не виждаме. А когато видим, вярата ще премине, както и надеждата, с която се подкрепяме в живота си, а любовта ще се увеличава вечно. Когато видим Бога, както си е, тогава ще има съвършена любов! За това трябва да се подготвим в тукашния живот и да очистим душата си от всички лъжовни мисли и чувства, пречещи на нарастването на Божествената любов в нас. Удостои ме, Господи, да Те обичам от цялата си душа и мисъл и във всичко да върша Твоята воля!

*

Каквото и да погледнем - всичко е Божие творение, дори и това, което е направено от човешки ръце. Умът е даден на човека от Бога, а без ум нищо не можеш да направиш. Голяма Божия милост има над нас, неизказано е Неговото милосърдие!... *Ето ония, които се отдалечават от Тебе, загиват... А мене е добре да се приближавам към моя Бог* (Пс. 72:27, 28).

*

Може да разглеждаме по мислите и да отхвърляме недостойните, а да приемаме само добрите. Така и делата ще бъдат хармонични. А ако приемаме всяка мисъл, ще ни налети такъв рояк от тях, като скакалци. Трябва да имаме само една мисъл: че съществуваме само аз и Бог. А кой съм аз? Комар, прах, земя.

*

А ако имаме някакви тайни недостатъци, трябва непременно да ги изповядаме. Господ Бог се радва за каещия се и ще го приеме в обятията Си като заблудена овца. Прекръсти се и кажи: "Измъкни ме от устата на пагубния змей, зинал да ме погълне и да ме свлече жив в ада".

*

Жалко, че малко мислим за смъртта. Когато ви стане скучно, размишлявайте за смъртта, за Христовото пришествие. Помислете как ще бъдете задържани във въздуха, какво ще отговаряте на митарствата. Колкото е възможно, принуждавайте се към четене. Когато изпълните всичко това, струва ми се, че няма да имате време да сучаеете. Господ Бог знае какво ви е нужно. Зовете към Него: "Да бъде Твоята воля!"

*

Когато някой ни оскърби, трябва да се утешаваме с мисълта, че Бог е милостив - и скръбта ще премине, а за сестрата, която те е оскърбила, се помоли. Господ ще поправи всички. Ние приемаме от врага вредното за душите си. Нека да опитаем да приемем от Спасителя полезно за душата ни лекарство, макар и горчиво: *Който претърпи докрай, ще бъде спасен* (Мат. 10:22).

*

И в тукашния живот Господ Бог ни удостоява с големи дарове - на едни дава дар на изцеление, на други - дар на прозорливост, други говорят на непознати за тях до този момент езици. Така Ефрем Сирий по молитвата на Василий Велики заговорил на гръцки, за да се разбират един друг без преводач. Но за това е нужно и смирението на свети Ефрем. А ако си оскърбена, чувстваш вътрешно смущение, но не се оправдаваш, не казваш никакви противни думи, замълчиш - за това не ще останеш без въздаяние! Всяко дело, всяко изкуство, всичко изисква търпение.

*

Старецът Теофан (Соколов),
игумен на Кирилово-Новоезерския
манастир (1752-1832)

За смирението Господ Бог дава благодат. Веднъж един старец говорил непрестанно от сутринта до вечерта, а друг мълчал. Един прозорливец казал за тях: "Този, който говори, запази мълчание, а който мълчеше, е празнословец - мълчеше, но се тщеславеше от това". Защото е важно кой с какво намерение върши нещо. Господ Бог съди намеренията ни. Тази наука е съвсем друга, не е философия. В светската наука се прокрадва тщеславие, а тук в основата е смирението.

*

Да превъзнасяш себе си и да пренебрегваш всички - това е бесовска работа. По-добре е да придобиеш Христово смирение. *Защото, ако бихме изпитвали сами себе си, нямаше да бъдем съдени* (1 Кор. 11:31). Докато не достигнеш смирение, по никакъв начин не можеш да пребиваваш в спокойствие - врагът все ще те хвърля от страст в страст, така, сякаш - от пропаст в пропаст. А когато има смирение, тогава ще има всички добродетели - това е като свещена верига. Където пък има гордост, там има тщеславие, вражда, смущение, кавги и всякакъв вид зло.

*

Трябва да живеем с цел да угодим на Господ Бог, да мислим за себе си, че сме пръст и че в пръстта ще се върнем. Няма да живеем тук дълго на гости. Благодарете на Господ Бог, че ни е създал човеци. Бог удължава живота ни, за да се очисти душата ни от всички страсти. Никаква сквернота не ще влезе в Небесното Царство. Смиреномъдруващото ми сърце да бъде покрито от Твоя страх, за да не би, ако се превъзнесе, да отпадне от Теб, Всещедри! Каквото и да се случи, да бъде Твоята свята воля!

*

И скърбите трябва да търпим с благодарност. Ние си мислим, че те идват просто ей така. Не! Господ Бог ги изпраща, за да разберем, че още не сме придобили смирение и търпение. Той е обещал да не ни забравя: *Дойдете при Мене всички отрудени и обременени, и аз ще ви успокоя* (Мат. 11:28). Апостол Павел казва: "Никой не ме весели, освен този, който приема скръб от Мен". На какви ли не мъчения езичниците са подлагали по Божие допущение християните в Гърция! А ние живеем в спокойствие, в тишина. Ах, как се гневи Господ за нашата неблагодарност!

*

Ако външно си смирена, тиха, търпелива, това все още е недостатъчно; това е телесно, а е необходимо душевно, съвършено. Необходимо е да мислиш: "Аз съм най-лоша от всички. Сама съм виновна за всичко", а не - да обвиняваш другите, че са те оклеветили. Не бива да има никакво оправдание.

*

Цялата важност се състои в смирението. Колкото и поклони да правиш, ако мислиш за себе си: "Аз водя суров живот" - няма никаква полза от тези трудове.

*

Създателю мой! Младенецът бяга към майка си, а ние все се отдалечаваме от Теб. Виждаме каква нужда търпят хората в света, без да разбират защо е така, а ако вие търпите с разбиране и отнасяте всичко това към собствените си недостатъци, и си казвате: "Аз съм недостойна за нещо по-добро", това, разбира се, ще бъде жертва, благоприятна на Бога. А ако роптаете, от това няма никаква полза. Роптаещият мъчи себе си. Бог прави всичко за твоя полза. Той, Самодостатъчният и Всеблаженият, няма никаква нужда от теб. И при това Той има небесни сили: Архангели, Серафими и Херувими, а ние какво трябва да мислим за себе си? Бог не изисква много. Ето една кратка молитва - научете я наизуст: "Владико Боже, Отче Вседържителю, Господи Сине Единородни, Иисусе Христе, и Свети Душе, едно Божество, една сила, помилуй ме грешната и по който начин знаеш, спаси ме, недостойната Твоя рабиня.

Старецът Теофан (Соколов),
игумен на Кирилово-Новоезерския
манастир (1752-1832)

Владичице моя, Пресвета Богородице, спаси ме, грешната! Ти си над светите Ангели и си се удостоила да седнеш близо до Светата Троица. Господи, помилуй. Господи, не ме изоставяй. Господи, дай ми добра мисъл, отнеми от мен всички лукави помисли!”

*

Не бива да лъжем, а ако неочаквано се случи да излъжем нещо, веднага трябва да си кажем: “Бог ни забранява да лъжем и ни заповядва да се учим на истина”.

*

На молитва трябва да си мислим: “Аз съм само прах и пепел”. Трябва да стоим пред Бога със страх и трепет, така че, както главата, така и мисълта да бъдат наведени. Бог малко по малко ще поправи всичко, когато Го молим. Ето, нали виждаме, че тези, които са угодили на Господа, са били също хора като нас. Достатъчно е било, че са се отрели от всички светски пристрастия”.

*

Иисусовата молитва, след Господнята молитва, изглежда най-висока от всички молитви. Чрез нея говориш направо и просто на Господа. Но когато с устата си казваме молитвата, а умът ни скита, очевидно е, че не стоим пред Бога. Умът или духът в нас прелита толкова бързо, че за един миг може да си представи това, което сме видели или чули. Но защо да се занимаваме с празни неща? Нека да се молим и да казваме: “Господи, просвети ослепелите ми душевни очи”, а най-добре: “Господи Иисусе Христе, Сине Божий, помилуй ме, грешната”.

*

Молете Господа Бога така, както са Го молели и светите апостоли: *Господи, научи ни да се молим* (Лук. 11:1). Защото ние самите не знаем за какво да се молим. Нека Бог да ни упъти чрез Светия Свой Дух. Врагът сее свои плевели, влага свои мисли. Господи! дай ми добра мисъл! И Господ Бог ще помогне. Молете Господа Бога да достигнете до познание на истината. ... *Наричайки себе си мъдри, те обезумяха* (Рим. 1:22). Понякога многото знание е от голяма вреда, а трябва да се предаваме на Божията воля. Трябва да живеете в Бога, винаги - в тишина, винаги - в спокойствие извън света, извън светския живот. Радвайте се, праведници, в Господа! Трябва да се радваме за това, което ни е обещано и което човешкият ум не може да постигне. Достъпът ни до Небесния Цар зависи от нас. При всяко смущение можем да прибягваме към Него. Казват: “който не е излизал в морето, не се е молил усърдно на Бога”. А житейските вълнения не са ли същото? Където има повече вълнение, където има повече смущение, точно там трябва и да прибягваме към Бога. Четох един разговор между учен и овчар. Ученият попитал: “Ти учен ли си?”. Овчарят отговорил: “Никога не съм бил такъв”. - “А откъде знаеш за Бога”? - “Никога не се разделям с Него, винаги съм с Него. Знаем, че Той е моят Създател. В земните неща никога не се прилепям към никое от тях, понеже знам, че нашият живот е на небето”. Тогава ученият казва: “От нито един богослов не съм получил такава полза”. Нека и ние, подобно на този овчар, да се прилепваме към небесното, да мислим, че животът ни е на небето и да се стараем да го намерим.

*

Молете се на Господ: “От тайните ми грехове ме очисти и от чуждите пощади Твоята рабиня”. Трябва да съединяваме ума си с Бога, а не - да прекарваме живота си в суета.

*

Щом станете сутрин, не приемайте никакви помисли, и най-напред отправете молитва към Бога, а после - към Пресвета Богородица - кажете каквото ви дойде на ум, и без още да се занимавате с нищо, насочете ума си върху греховете си и паднете ничком с тях пред иконата на Христос, нашия Спасител, с умилена душа и Го молете да ви предпази от падение. Молете също и Пресвета Богородица и Тя да ви защити от врага и да ви

Старецът Теофан (Соколов),
игумен на Кирилово-Новоезерския
манастир (1752-1832)

покрие с честния Си покров. Като си спомняте за извършените от вас грехове, молете Пресвета Богородица да измоли за вас прошка и опрощаване на греховете от Нейния Син и нашия Бог Христос.

*

Без молитва не излизайте никъде от килията си. Преди да излезете, кажете с чувство на умиление и с поклони *“Богородице Дево, радуйся”* и *“Достойно ест”*. И за вода в коридора не излизайте, без да сте се помолили. И преди лягане също кажете три пъти *“Богородице Дево”* и *“Достойно ест”* и спете спокойно.

*

На всяко ваше вдишване призовавайте Пресвета Богородица. На всяко ваше вдишване, произнасяйте в ума си и молитва към Нея. Понякога повтаряйте архангелското благовестие, а понякога просете Нейната милост, за да умилостиви Нейния Син към вас и да ви се яви на помощ в смъртния час.

*

По време на душевни вълнения и смущения казвайте кратки молитви: *“Господи, помилуй!”*, *“Сине Божий, помилуй ме, грешната!”*, *“Пресвета Богородице, помогни ми! Не ме изоставяй! Помоли се на Твоя Син за мен, грешната!”*.

*

По време на скръб, вместо да роптаете и дръзко да обвинявате другите, се молете и признавайте, че достойно страдате за греховете си. Не казвайте и не мислете, че по време на смущение не можете да се молите, а по-добре си кажете: *“Наредено ми е да се моля, макар и да не ми се иска!”*. Полагайте всички сили да се молите насила. Не се поддавайте на врага, защото именно той пречи на молитвата. Той от нищо не се бои така, както от кръстния знак и от молитвата. Ако му се съпротивлявате, това означава борба, и то борба, която е приятна на Бога. Просълзете се, покайте се: *“Господи, прости, съгреших. Аз съм най-лоша от всички, а считам себе си за по-добра от другите! Господи, прости на мен, високомерната!”*.

*

При всички ваши нужди прибъгвайте към Божията Майка. Тя помага във всичко, застъпва се за нас, пази ни. Молете се: *“Дари ми да позная и да чувствам Твоите благодеяния, Майко Божия, не оставяй мен, грешната, да затъна в безчувственост!”*.

*

Твърдо вярвайте, че когато казвате архангелския поздрав, Тя невидимо ви поздравява и ви изплита венец. Иисус Христос Я е предизбрал за Своя Майка, за да ходатайства Тя за грешниците. Ако някой дори само беседва за Пресвета Богородица, и за това ще има голяма награда - тя чува всички и ходатайства за всички. По пресветите ѝ молитви всичко е възможно!

*

Казвайте по-често Иисусовата и Богородичната молитва. Размишлявайте по-често за смъртта, за Второто Христово пришествие, за Страшния съд; и не приемайте никакви други мисли. А по време на молитва и на духовни разсъждения се пазете. Поставете на мисълта си забрана: *“С името Божие ти забранявам!”*. И мисълта непременно ще послуша. Чрез Иисусовата молитва и кръстния знак лесно ще бъде прогонена цялата вражеска сила.

*

“Не се отделяй от мен, Създателю мой!” Каквато и мисъл да дойде, веднага се обърнете към Господа. Това, което е обещано, действително ще стане. Ако победим някоя мисъл, вече сме победители на страстите. Ако

Старецът Теофан (Соколов),
игумен на Кирилово-Новоезерския
манастир (1752-1832)

дойде неполезна мисъл и започне да ни подканва: “Иди еди-къде си”, или: “Кажи еди-какво си”, а ние ѝ се възпротивим и я отразим чрез молитва, ето, вече сме станали и победители!

*

Блажени бедните духом, защото тяхно е Царството Небесно (Мат. 5:3). Беден според светското разбиране, е този, който има недостиг от средства за живот, а ние трябва да считаме себе си за бедни духом, защото нямаме нищо добро. И както бедните просят от хората милостиня, така и ние трябва непрекъснато да викаме към Господа: “Господи, дай ми смирение, търпение, послушание!”.

*

Господ Бог ни утешава, а ние винаги трябва да вършим нашето си. Трябва да направим нещо, за да получим Небесното Царство. Ако преодолеем някаква скръб, ще станем подобни на мъченици. Тези от мъчениците, които не са изтърпели мъките, така и са пропаднали; а ония, които са изтърпели всичко, са се прославили.

*

Врагът, дяволът, може да постави такова огледало пред душевните ти очи, че да виждаш всички чужди недостатъци и грехове. Но трябва да гледаме повече самите себе си. Христос Господ казва: “Не виждаш гредата в твоето око, а в чуждото, и малката сламка ти изглежда като греда”. Тъкмо това е любопитният дух, духът на гордостта, духът на тщеславието. Избави ме, Боже, от този гибелен дух! Врагът ще ти представи нещо, което не се е случвало, а ти ще приемеш внушеното, ще се смутиш и ще му бъдеш подвластна. По-добре гледай собствените си недостатъци, непрестанно мисли за тях и се старай да се поправяш без отлагане.

*

Ако кажем, че се молим, но решим да разгледаме молитвата си - ще открием множество непристойни мисли, непринадлежащи на нея! С езика си се молим, а умът ни е без плод, занимаваме се с мисли от рода на: “Мен ме пренебрегват, а другите ги предпочитат. Мен ме унижават, а другите ги обичат и се държат с тях ласкаво”, а при това се надигат и раздражение, завист и ревност. Такава молитва не води до умилостивяване на Бога, а е за грях и води до раздраване на Бога. А трябва да просим от Господа Неговата благодат, за да помага Той на молитвата, и да Го молим да просвети душевните ни очи и да искаме от Него това, което Му е угодно. А на Него Му е угодно да имаме смирение, търпение, беззлобие, любов към сестрите и към майка игумения, послушание, скромност, тихост и мирен живот, да считате всички за светии, а себе си - за грешница, като си представяте, че живеете не в обикновен дом и не в селище на грешници, а в дома на вашия Бог, и да не скучаєте от този живот, а по-добре да се радвате, че Господ Бог ви е довел в тихо пристанище. И така, вземете решението от този момент нататък да тръгнете към по-добро, да поправите живота си и като оставите светския, да приемете духовен. В него има на какво да се научим, можем да се възнесем с ума си чак на небето, можем да се спуснем и на дъното на ада. Хубавичко разгледайте какви са небесните жители - *праведните ще блеснат като слънце в царството на Отца си* (Мат. 13:43), а в ада, по думите на Христа Спасителя, има неугасващ огън и неумиращ червей (виж Марк. 9:44). И така, за да не попаднем в този нещастен и мъчителен живот, трябва напълно да изоставим светския начин на мислене и светското пристрастие, светската любов, която по-скоро наранява, отколкото изцелява душата, светската политика - външно да имаме мир с ближните си, с духовните си сестри, а в сърцата си да носим зло, външно - скромност, а вътрешно - раздражение и отмъстителност, външно - смирение, а вътрешно - гордост и други подобни страсти, надигащи се като морски вълни във вътрешността на душата. И ако не викаме към Господа като свети апостол Петър, който се осмелил да ходи по водата и когато започнал да потъва, завикал: “Господи! спаси ме, загивам!”, ще се наложи много да страдаме и ще се намираме в непрестанна душевна буря. Но не се бойте. Господ е близо до вас, понеже *близо е Господ до всички, които Го призовават, до всички, които Го в истина призовават. Той изпълня желанието на ония, които Му се боят, чува техните вопли и ги спасява* (Пс. 144:18, 19).

*

Старецът Теофан (Соколов),
игумен на Кирилово-Новоезерския
манастир (1752-1832)

В смирението се съдържат всички добродетели - смиреният не може да се гордее, да се тщеслави, да завижда, да враждува, да осъжда, да се гневи, да противоречи, да се отчайва, да се безпокои. Нека пример да ви бъде Христос, Синът Божий: *Поучете се от Мене* - казва Той с пречистите Си уста - *понеже съм кротък и смирен по сърце, и ще намерите покой за душите си* (Мат. 11:29). Ето защо се безпокойте - защото не сте достигнали до този дар. Искайте и ще ви се даде. Не се изискват много думи. Трябва само простичко да кажете: "Господи, дай ми смирение".

*

Ако не обичате някого, спомнете си думите на свети Иоан Богослов от Първото съборно послание: *Който мрази брата си (или сестра си), той се намира в тъмнината, и в тъмнината ходи, и не знае накъде отива, защото тъмнината е ослепила очите му*. По какъв начин да поправяме живота си? А в утренните и вечерните молитви за какво молим Господа Бога и Божията Майка? Това трябва да помним. И ако Господ Бог би ни вразумил винаги да мислим лошо за себе си, винаги да укоряваме себе си, винаги да се гневим на себе си, и при това - да считаме всички за свети, а себе си - за най-лоши от всички, това би било велико дело, Божие дело! По думите на свети Давид: *Смирих се и ме спаси*. Господ гледа сърцата на смирените.

*

Занимавайте се повече с Божествени размишления и с молитва. Разглеждайте тукашния кратък и многострадален живот. Вниквайте в чудесното видимо небесно Божие творение - как е устроено всичко и колко необятно е небесното пространство, и помислете за себе си - какво сме ние? Пълзящи червейчета.

*

Ако искаш да се спасиш и да премахнеш греховния товар, трябва да укоряваш себе си и да се караш на себе си и да плачеш за нетърпението си. Трябва да почитате всички така, сякаш са ви родни сестри, да обичате всички - и така ще се спасите.

*

Трябва винаги да помним, че за всичко ще дадем отговор - за помислите ни, за думите, делата и за намеренията.

*

Не бива да мислим дали ни обичат, или не ни обичат. По-добре е да мислиш, че си недостойна да бъдеш обичана, а сама обичай всички, защото не ни е казано да бъдем обичани, а ни е заповядано да обичаме всички. Дори не бива и да забелязваме кой ни се сърди или кой как ни е погледнал. Не е нужно да проникваме в техните намерения.

*

Ако сърцето не е склонно към любов спрямо тези, които се държат враждебно към нас, тогава се молете: "Господи! смекчи твърдостта, жестокостта и вкаменяването на сърцето ми. *Твърдо се уповавах на Господа, и Той се наклони към мене и чу моите вопли; извлече ме от страшен ров, от тинесто блато, постави на камък нозете ми и утвърди стъпките ми*" (Пс. 39:2, 3).

*

А когато ви налегне униние: *Защо униваш, душо моя, и защо се смущаваш? Уповавай се на Бога, защото аз още ще славя Него, моя Спасител и моя Бог* (Пс. 41:6).

*

Не бива да имаме собствено мислене и не бива да следваме своите мисли, а трябва да се учим да отразяваме прилозите - това е нашата азбука.

*

Когато чуеш, че говорят лошо за теб, си помисли: “Постъпих лошо и затова говорят лошо за мен”, и се помоли на Бога: *“Господи! помогни ми да се поправя!”*.

*

Трябва да считаш всички за светии, а за себе си да мислиш, че си недостойна, и когато говориш с тях, да обвиняваш не другите, а себе си.

*

Бог нарочно изпраща огорчения, за да ни доведе до съвършено безлюбие. Имаше хора, които молеха Бога: *“Господи, прати ми оскърбление”*. А когато им се случи, те не го понасят. После плачат, разкайват се и пак молят за оскърбление, и когато отново им се случи, пак не го понасят и отново се готвят да понесат следващото. И така им се изпращат оскърбления дотогава, докато достигнат до младенческо смирение. А ако не понасяме обидните думи, това не е полезно за душите ни: *Смирих се и ме спаси*. Ако се смутиш в сърцето си, въздръж се от произнасянето на думи и замълчи: *Смутих се и не говорих*.

*

Когато дойде някакво изкушение, казвайте в мислите си или на глас: *Господи! избави ме от изкушението*.

*

Когато ви обиждат и укоряват, отдалечавайте се с мълчание. Свети цар Давид е претърпял много: *Спомних си в скръбта си и за Господа, и душата ми се утеша*. Когато съгрешил, казал: *Смирих се и ме спаси*.

*

Защо да се грижим много за бъдещето? Господ Бог ще устрои бъдещето ни по-добре, отколкото ние си мислим. Трябва да предаваме себе си на Неговата свята воля.

*

При всичките ти добродетели, ако помислиш за себе си, че си *нещо*, ето че си загинала. А по-добре си мисли: *“Аз съм грешна и съм по-лоша от всички”*.

*

Против хулните мисли трябва да казваш думите на Архангел Михаил, когато деница отпаднал: *“Да стоим добре, да стоим със страх! Да не мислим нищо пред Сътворилия ни!”*. Или: *“Свят, свят, свят е Господ Саваот! Небето и земята са пълни с Твоята слава! да стоим добре, да стоим здраво за Господа!...”*

*

Светите отци казват, че ако ни дойде лоша мисъл, тя е от дявола; тогава трябва по-скоро да се прекръстим и да кажем: *“Господи, дай ми добра мисъл! Просвети душевното ми око!”*.

*

Не бива да завиждате на добрите дела на другите. Трябва да гледате само своите недостатъци и да мислите за тях.; самоукорявайте се мислено: *“Горко ми, че съм горда и не мога да се трудя!”*.

*

Старецът Теофан (Соколов),
игумен на Кирилово-Новоезерския
манастир (1752-1832)

Трябва да се боиш, да бягаш и да се пазиш от смъртните грехове, каквито са гордостта, непокорството, тщеславието, сребролюбието. Те се наричат смъртни, защото водят до дъното на ада.

*

Някои са отивали в затвор, други са носели тежки вериги, но това няма да се изисква от нас, а трябва да се смирим, да търпим, да имаме послушание - ето какво ще се изисква. Претърпяваш обидна дума - ето ги и веригите ти.

*

Не е нужно да търсиш Бога далеч. *Той е навсякъде и всичко изпълва.* Той е в сърцето ни.

*

Виж: Бог ни изпраща оскърбления, за да види търпението ни и да ни въздаде венци. Ако кажеш дума, която е от полза за другите, ще получиш венец. Ако изтърпиш благодушно скръб - и за това ще получиш венец. Ако развратиш някого, ще бъдеш мъчена. Ако се възпротивиш на по-старши - и за това ще има мъчение.

*

Не бива да имаме собствена воля. Нашата воля е медна стена между Бога и човека.

*

Не бива да се оправдавате, защото ще има много думи. Кратко кажете: *"Простете, съгреших!"*. И с това всичко ще приключи.

*

Нашият Бог е на небесата (и на земята); върши всичко, що иска (Пс. 113:11). Следователно Той е и тук с нас и не бива да си мислим, че присъства само на небето. Трябва да Го търсим повече в сърцето. Господ ще те просвети, ако Го молиш: *Искайте и ще ви се даде, хлопайте и ще ви се отвори.* "Господи! Ти ме научи, Ти ме вразуми, Ти ме упъти да върша Твоята воля!". Молете се така и Господ ще ви открие какво Му е угодно.

*

Господ ни наказва, понеже ни обича: *Ако търпите наказание, Бог постъпва с вас като със синове; защото Господ наказва, когото обича; бичува всеки син, когото приема* (Евр. 12:7, 6).

А в какво се състои това наказание?

В допускане на изкушения. Когато те обидят, оскърбят, унижат, трябва да претърпиш всичко това и да се молиш: "Господи, дай ми търпение!".

Ако понесеш щета в нещо и претърпиш - за това ще бъдеш наградена от Бога. Той е всезнаещ. Не ще остави нищо без награда. И за най-малката черта, за полезната дума и дело, за всичко ще има награда. Той вижда и знае всичко.

*

Когато в мисълта ни няма Иисусова молитва, трябва да мислим, че в мисълта ни има гордост; затова Божията благодат не може да присъства тук. Или пък когато осъждаш другите, пренебрегваш ги, а себе си считаш за по-добра. Може би, дълго време помниш кой те е обидил, държиш това в паметта си и не го забравяш - това е злопаметност и е белег за сърдечна нечистота. Завиждаш, мразиш - всичко това е грешно и противно на Бога. Как дръзваме да разгневяваме такова велико Същество - Бога, ние, купчините пръст, пращинките и червейчетата? А Го разгневяваме с непокорството и с ропота си.

Старецът Теофан (Соколов),
игумен на Кирилово-Новоезерския
манастир (1752-1832)

Моли се за любов към Бога и към всички. *Господи! Удостой ме да Те обичам от цялата си душа и мисъл и във всичко да върша Твоята воля! Господи! дай ми нелицемерна любов, тоест не човешка, а Божествена, безгрешна и безстрастна. Господи! дай ми да поставя добро начало! Погледни към мен и ме помилуй, както постъпваш с ония, които обичат Твоето име!* (Пс. 118:132).

Утвърди стъпките ми в Твоето слово и не давай да ме обладае никакво беззаконие; избави ме от човешко потисничество, и ще пазя Твоите заповеди; осияй Твоя раб със светлината на лицето Си, и ме научи на Твоите устави! (Пс. 118:133-135).

*

Не бива да влизаме в изследвания на Божиите съдби. (*Исчезоша изпитаящи изпитания.*) *Кой човек знае какво има у човека, освен човешкия дух, който живее в него? Тъй и Божието никой не знае, освен Божия Дух* (1 Кор. 2:11).

Казвайте само: “Нищо не знам”. Винаги молете Господа Бога да просвети душевните ви очи. Разбира се, по-добре е да обърнете себе си, отколкото да обърщате другите. Господ Бог ни приканва да се обърщаме към Него с цялото си сърце.

*

Не търси слава от хората! Нужна ни е само слава от Бога! Какво ще ни даде човешката слава? *Ще прославя прославящите Ме.* От наша страна не бива и да мислим за това, да бъдем прославяни. Господ и без нас знае кого да прослави и кого да унизи. Трябва повече да мислиш за себе си - дали не са разпилени мислите ти, и ако мислите ти и душата ти не са изправни, мисли за това и поправяй себе си. Дори само промяната на лицето може да оскърби ближния.

*

Докато не се очистим напълно, Господ Бог продължава живота ни, за да се очисти душата ни от всички страсти, тоест пороци, за да не влезе в Небесното Царство никаква сквернота: *Смиреномъдрстващото ми сърце да бъде покрито от Твоя страх, та да не би, ако се превъзнесе, да отпадне от Теб, Всещедри.*

*

Ето още една кратка молитва, Бог не изисква много: *Владико Боже Отче вседържителю!* Ето, ние се обърщаме към Самия Бог-Отец; *Господи, Сине единородни Иисусе Христе* - към Бог-Син; *и Свети Душе* - към Бог-Свети Дух; *едно Божество, една сила, помилуй ме, грешната, и ме спаси по който начин Ти е угодно!* *Владичице моя, Пресвета Богородице, спаси ме, грешната!* Намирайки се по-високо от всички небесни ангели, Тя се е удостоила да седне близо до Светата Троица! Непрестанно повтаряйте: *Господи, помилуй! Господи, не ме изоставяй! Господи, дай ми добра мисъл! Отнеми от мен всички лукави помисли!* Присъединявайте към молитвата и телесни усилия, не бива да стоите отпуснати, стегнете се така, че и ръцете да чувстват, и раменете да чувстват, тогава и мислите ще бъдат по-здраво свързани с Бога, и по-добре ще разбирате какво се чете. Това е душевната наука.

*

Не се сърдете на никого, защото *човешкият гняв не върши Божия правда* (Иак. 1:20). Този живот е такъв, че трябва да бъдете младенец: *Ако не станете като деца, няма да влезете в царството небесно* (Мат. 18:3). Бъдете младенци не по ум, а по злоба.

*

Мнозина желаят да видят нещо насън, но от това се умопобъркват. Това не бива да се желае и защото понякога води до гордост. Казват: “Аз съм удостоен с еди-какво си видение”. А това е от врага.

Старецът Теофан (Соколов),
игумен на Кирилово-Новоезерския
манастир (1752-1832)

Други пък искат да предвидят някакво бъдещо събитие, но и това не е от наша работа. Ние трябва само да внимаваме да не съгрешим пред Бога. Дори и сега има чудотворци. Това са *смирените, търпеливите и кротките*, които прогонват от себе си вражеските прилози, пазят душевна и телесна чистота. Те не ще пожелаят да извършват чудотворства. Който приема достойно Тялото на Христа, Сина Божий, той превъзхожда чудотвореца.

*

Който претърпява болести с благодарност, Господ Бог скоро ще го посети, а който поради болест не ходи на църква, не бива да се съмнява, а трябва да казва: *Да бъде Твоята воля! Виж труда ми и болестите ми и прости всичките ми грехове!* Бог не изисква нещо свръх силите ни.

*

А когато стоите в църква: *Като стоим в храма на Твоята слава, мислим, че се намираме на небето!*

*

По време на служба в църквата се молете: *Господи, дай ми смирение!* Трябва само да насочим ума си към Бога и всички поучения да се отнасят за това, умът да бъде очистен. Ходим на църква, за да се явим пред Неговото Величие и да Му принесем словесна служба. Молитвите ни са недостойни.

*

Когато се изповядвате, молете единствения Подател на блага: *Господи, дай ми помисъл на изповядване на греховете ми!* И когато свещеникът каже: "Прощавам и развързвам!", в същия миг и на небето ви е простено и развързано.

*

Като стоиш пред Чашата на Причастието, имай в ума си мисълта към какво велико тайнство пристъпваш: *Божественият огън освещава достойните и изгаря недостойните.* Недостойно се причастяват онези, които пристъпват към тази Светиня без примирение.

*

Не живеем във време на гонения. Но не може да се каже, че и сега няма гонения. Има гонения от врага - ще представи в ума ни ту едно, ту друго, за да ни доведе до униние, до печал, отчаяние, за да ни откъсне по какъвто и да е начин от Бога; представя нещо, което изобщо не се е случвало, преувеличава, от маково семе прави планина. Трябва да търпим - Господ няма да ни изостави.

*

Господ Бог знае какво ни е нужно. Викайте към Него: *Да бъде Твоята воля!* Той говори към всички: *Призови Ме в скръбен ден; Аз ще те избавя* (Пс. 49:15); призови, без да се съмняваш, с вяра.

*

Ето какво е добре да имаме в мисълта си: "Аз съм пръст. Дадено ми е само да погледам това премъдро здание - ще погледам и пак ще се превърна в пръст".

*

Ако Господ не съзида къщата, напразно ще се трудят строителите ѝ (Пс. 126:1). Необходимо е да молим Господа да бъде крайъгълен камък в душевната ни постройка. Защото без Него не могат да се осъществят нито едно дело, нито една дума.

*

Бог върши всичко за твоя полза, а за Самия Себе Си Той, самодостатъчният и всеблаженият, няма нужда от теб. Нима Той не може да сътвори милиони светове и нима не притежава небесни сили - Архангели, Серафими и Херувими?

Така че, не бива да имаме собствена воля. Нужно е да се предадем на Божията воля. И в моя живот всичко вървеше не според моето желание. Имах намерение да живея на Света Гора - но Бог не ме заведе там. Исках да поживея при стареца Паисий, при този велик старец - не, и това не стана. В Китай щях да ходя, вече бях подал и молба - не, наложи се да бъда в Петербург, килийник при митрополита. Не исках да стана и иеродякон - как се дърпах! Не успях и в това. После Бог ме доведе тук. А колко се отказвах от архимандритството! Страшно е и да си помислим да вървим против Божията воля.

*

Ако дойде някоя вражеска мисъл, трябва да си представяме как е там, на небесата - там няма нито завист, нито подозрение спрямо някого, нито противоречие, нито съпротива, всички се подчиняват на мановението на Създателя. И в тукашния живот трябва да се уподобяваме на небесния.

*

Молим Господа: “Не ме лишавай от Твоите небесни блага”. Той казва: “Готов ли си; поучете се от Мене, понеже съм кротък и смирен по сърце. Бъдете търпеливи, бъдете послушни и ще получите Небесното Царство”.

*

Защо да отлагате покаянието и да казвате: “Ще се покая след време”? Вместо това, веднага щом съгрешите, трябва да казвате: “Господи, помилуй ме, падналата”.

*

Едни грехове са всекидневни, а други - смъртни. За смъртен грях се изисква по-голямо покаяние. Ако се случи да се разсмееш, в същия час кажи: “Съгрших, Господи, прости”. Дошла е лоша мисъл - “Господи, отнеми от мене всички лукави помисли на този видим живот”. Случи се да излъжеш, - “Господи, прости съгрешението ми”. Светиите са имали плочки, на които са записвали греховете си и после са ги чели.

*

Но да се покаеш с намерението отново да започнеш да извършваш грехове - това е смъртен грях. Излишното упование на Бога без добри дела е смъртен грях. Трябва да молиш: “Не влизай в съд с Твоята рабиня”, а не - да мислиш: “Господ ще ме помилва”.

Необходимо е също и да поплачеш за греховете си. Някои сълзи са от огорчение. Те не са полезни, а са вредни. А такива - “Аз вода неизправен живот, мързелувам, обидчива съм, не мога да угодя на сестрите си, нямам толкова любов към Бога, че да Го възлюбя от цялата си душа, с цялото си сърце, с цялата си мисъл”, - тези сълзи са полезни и трябва да се молиш за тях. “Господи, дай ми сълзи и да помня смъртта”.

*

Не мислете, че след като сте попустили една седмица, вече сте достойна за Причастие. Не. Колкото и да постим, само постът не ни прави достойни за приемането на страшните и пречисти Тайни.

Подготовката не се състои в това - да не пропускаме нито една служба, да не попадне олио върху лъжицата и да се въздържа от храна. Необходимо е вътрешно очистване - да няма тщеславие, гордост, непокорност, да не задържаме лоша мисъл в душата си дори и за миг.

Старецът Теофан (Соколов),
игумен на Кирилово-Новоезерския
манастир (1752-1832)

Който остава в ожесточение, не иска да поиска прошка от другите за тайни и явни оскърбления или прощава, но не от сърце - Господ се гневи на такива и причастяването им е за осъждане. А колкото по-често се причастяваме без злоба, след като сме се изповядали от чисто сърце, толкова по-добре.

*

Вместо към Бога, ние се обръщаме с любов към временните неща. Изоставяме Бога и се прилепваме към творението - занимаваме мисълта си със суетни неща. Ако придобием пристрастие към храна, към облекло - това ще бъде идолопоклонство. А не бива да обичаме нищо повече от Бога. Старайте се да възлюбите само Бога и да се прилепите единствено към Него. Помнете, че в молитвата на шестия час четете: "Не давай да се отклонят сърцата ни към лукави думи или помисли, но с любовта Си пронизи душите ни!".

*

Ако усетиш някакъв недостиг на трапезата, ако изпиташ нужда в нещо друго, бъди търпелива. Ние не сме достойни и за това, което ползваме тук. Трябва и за това да благодарим на Господа. За всичко благодарете.

*

Дори да придобие всички съкровища на света, човек би бил бедняк, ако не притежава душевно съкровище.

*

Молете Господа Бога за молитва така, както са Го молили и светите апостоли: "*Господи, научи ни да се молим* (Лук. 11:1). Сами не знаем за какво да се молим. Настави ни с Твоя Свети Дух!".

*

Телесните очи са ни дадени, за да съзерцаваме великолепието на света, създаден от Бога, а душевните очи - за да ги устремяваме към Самия Творец: *Към Тебе, Господи, въздигам душата си* (Пс. 24:1).

*

Ние знаем за Божеството толкова, колкото и най-дребната мушица, която едва се движи. Дори и Божиите Ангели не могат да постигнат какво представлява Бог.

Пред Бога трябва да стоим със страх и трепет, така че както главата, така и мисълта, да бъдат наведени.

Трябва да произнасяме Божието име с голямо благоговение. Кой сме ние? Червеи и прах!

*

Когато стоим на молитва, не бива да се отпускаме като разслабени. Трябва и членовете да участват в нея, и ръцете да чувстват, и раменете да чувстват - така и мислите ще се прилепят по-здраво към Бога и ще разбираме по-добре това, което се чете. Ето, това е душевната наука.

Когато с устата си казваме молитва, а умът ни броди далеч, то, очевидно, не предстоим пред Бога. Умът или духът в нас прелита толкова бързо, че за един миг можем да си представим това, което сме видели или чули. Но защо да се занимаваме с празни неща?

С умствената молитва трябва да съедините и устна. Врагът се бои дори от думите на молитвата. Някой си казал: "Не разбирам с ума си какво чета". "Ти не разбираш - отговорил старецът, - но врагът разбира". Нали духът ни е облечен с плът. Нужно е тялото да принася на Бога свое служение, а душата - свое! Служете на Бога и с ум, и със слово.

*

Старецът Теофан (Соколов),
игумен на Кирилово-Новоезерския
манастир (1752-1832)

Не бива да изпадате в униние относно бъдещето и да се задълбочавате в мисълта, как ще живеете, а трябва да казвате: *отче наш*, и така нататък, *да бъде Твоята воля както на небето, така и на земята*. Господ знае какво е полезно и ще ги направи. И целият ни живот не е нищо друго, освен сънно мечтание.

*

Временното благоденствие и наслада не са нищо друго, освен мечта. Трябва да плачем за това - да не ни лиши Господ от вечно блаженство. Истинският ни живот е вечният живот. Същото се отнася и за богатството, честта и славата. А когато Господ ни повика в бъдещия живот, къде е той? На небесата. Колко е разстоянието от земята до небето? Кой може да го постигне? Но ще трябва да изминем този път без придружители, никой, дори и най-близките ни, не може да ни бъде спътник. И така, не измъчвайте себе си с плач и печал за временното, а по-добре винаги казвайте: "както на Теб, моя Създател, е угодно, така и да бъде". Свети Давид казва за себе си: *Спомних си за Бога и се развеселих* (Пс. 76:4- слав.). Никой не може да бъде свободен от огорчения в тукашния живот, но имаме и толкова утешения, които ни дава само Господ Бог. Към Него трябва да прибягваме, Него да молим за милост.

Старецът Филарет (във велика схима – Теодор) иеромонах от московския ставропигиален Новоспаски манастир (1758-1841)

Бъдещият старец се е родил на 9 май 1758 година в богато търговско семейство. В дома на родителите си Феодор (светското име на Филарет) се научил на четмо и писмо, на краснопис и, разбира се, на закон Божи. Оттогава четенето на духовните книги, които се намирили в дома на баща му, станало любимото му занимание. След смъртта на баща му пожар унищожил цялото имущество и майката на стареца, Матрона Никитична, се преселила с децата в Петербург, при родния си брат, богат търговец на вносни вина. На бъдещия старец му се наложило през юношеските си години да търгува заедно с брат си във винарски магазин. Но младият Феодор скоро почувствал отвращение към светската суета. Редовно ходел на служба в Александро-Невския манастир, а след литургията беседвал с един старец-монах, за което много пъти търпял побои от продавачите в магазина. Тринадесетгодишното момче помолило майка си да го пусне да живее постоянно в Александро-Невския манастир, при познатия старец. Ревността на Феодор в служенето на Господа била толкова голяма, че след половин година, по съвет на стареца, той се преместил от манастира в Саровската пустиня. Там младият послушник три години бил звънар, после се трудил във фурната, квасоварната, три години в просфорната и накрая заел длъжността клисар.

От Саровската пустиня Феодор постъпил в московския Симонов манастир, вероятно поради желание да се подвизава заедно с родния си брат, който тогава е бил послушник в тази обител. И двамата били постригани за монаси там.

Феодор приел пострижение и новото име Филарет на 4 април 1786 година на 27-годишна възраст. След това, на 8 май 1787 година, преосвещеният Грузински епископ Григорий го ръкоположил в Симоновия манастир за иеродякон. По време на пребиваването си в Симоновия манастир чрез нравствените си съвети той имал голямо влияние над родната си майка, която се намирала в Новодевическия манастир. Разказват, че когато тя още била послушница, той няколко пъти е идвал при нея в този манастир и я убеждавал да се постриже. Но тя поради смирение отначало отклонявала съветите му, понеже се считала неспособна да изпълнява строгите монашески правила. А когато най-после се постригала, Филарет веднъж, като отишъл при нея, я заварил да плаче, и на въпроса, защо плаче, тя отговорила, че не може да изпълнява стриктно всичките си задължения. Тогава Филарет я утешил и ѝ обещал да се моли за нея, Господ да ѝ дари благодатна сила да понася всички трудности и изкушения.

През 1788 година Симоновият манастир бил превърнат в болница, а Филарет, по волята на митрополит Гавриил, бил извикан в Петербург като монах със строг живот и зачислен в братството на Александро-Невския манастир. На 21 май 1789 година митрополитът го ръкоположил за иеромонах.

През февруари 1791 година старецът бил преместен в Новгородското подворие в Москва, за да извършва там свещенослужение и да го управлява. Но тази длъжност, свързана с множество житейски грижи, не отговаряла напълно на неговата настройка. Освен това тя била тежка за него и поради крехкото му здраве. На 7 юли 1794 година той бил освободен по негова молба от управлението на подворието и през септември същата година назначен в Новоспаския манастир “в болницата”, тоест извършвал редовно свещенослужение в Николаевската болнична църква. При отсъствие на игумена взимал участие в управлението на манастира

Старецът Филарет (във велика
схема – Теодор) иеромонах от
московския ставропигиален

Нювладски манастир (1758-1844)
в качеството на един от членовете на Новгородския манастирски братски събор. Освен това бил закупчик на всички хранителни продукти за братята и отговорник за общата трапеза.

През 1798 година отец Филарет, като опитен в духовния живот, бил избран от архимандрит Иакинт и от цялото братство на длъжността братски духовник. Но на следващата година поради болестта си и крайното си изнемогване и слабост бил освободен от всички длъжности и оставен на болнична издръжка.

От този момент нататък той се подвизавал изключително в молитва и в четене на свещени книги и съчиненията на светите отци. Рядко е прекрачвал портите на манастирската ограда. Само през тихите летни вечери, когато движението на хора стихвало, той излизал с приятеля си архимандрит Александър (през 1811 година бил произведен в чин архимандрит в Арзамас) и с отец Михаил, близък до него по дух, на уединена разходка около манастирските стени. Освен с тези лица, Филарет от време на време общувал духовно със схимонах Атанасий, по фамилия Захаров, постриженник на стареца Паисий, когато той пристигнал от Флорищева пустиня (Владимирска епархия) в Москва.

След като прекарал няколко години в строго безмълвие, Филарет посветил останалата част от живота си, приблизително от 1809 или 1810 година нататък, на открито служение на ближните, като предлагал назидателни съвети и утешение на всички, които искали това, без да прави разлика между лицата и социалното им положение. Преди нашествието на французите срещу Москва (те влезли в столицата на 2 септември и я напуснали на 11 октомври) старецът заминал със семейството на Н. И. Курманалеева за нейния чифлик, намиращ се във Вологодска губерния. Той обичал да се разхожда там при залез слънце с племенника на помещицата, нежно обичания от нея Г. С. Карнович, тогава още момче. Знаейки, че в краймосковското им имение има каменист хълм, веднъж Филарет казал на Карнович: “Не забравяй, когато пораснеш голям, да поставиш камъче на твоя хълм върху моя гроб, само че камъчето да бъде обикновено”. Волята на смирения старец е била изпълнена съвсем точно след смъртта му.

На отиване към Вологодска губерния и после на връщане оттам към Москва Филарет посетил Ростовския Яковлевски манастир, където наскоро била погребана майка му и където игумен бил брат му архимандрит Аполинарий.

Вероятно по това време започнала дружбата на стареца Филарет със стареца Амфилохий, иеромонах от Яковлевския манастир, който стоял четиридесет години пред раката на светителя Димитрий и починал през 1824 година.

След завръщането си в Москва старецът продължил почти до кончината си да наставлява ближните и да им помага. Често се случвало, от множество посетители да няма време нито за трапеза, нито за кратък отдих, въпреки мъчителната болест (херния), от която страдал.

Прозорливостта на стареца била поразителна. Той отговарял направо на мисълта. Понякога се случвало някой да му говори обратното на това, което знаел или чувствал, а старецът, сякаш не слушал разказа, отговарял направо на вътрешното настроение на този човек. И той изпадал в страх и изповядвал истината. Не извършвал изповед като тайнство, но мнозина му откривали греховете си, за да получат от него назидание и умиротворяване на съвестта. Подобно на други съвременни подвижници на благочестието, Филарет давал писмени отговори на хора, които са му задали писмен въпрос (пишел с едри букви).

Една крепостна селянка на графиня Орлова-Чесменска със сълзи разказала на стареца, че синът ѝ, продавач в магазин на московски търговец (на Калужкия пазар), изпратен от работодателя си да събира дългове, вече от няколко седмици е изчезнал безследно. “Седни, дружке - рекъл ѝ старецът, - стига си плакала! Синът ти не е изчезнал. Намира се на хубаво място и скоро ще се върне”. Действително, синът скоро се завърнал. Вместо да събира пари, той се опитал да постъпи в някой далечен манастир, но без паспорт не бил приеман никъде и бил принуден да се върне. След известно време този млад продавач, по внушение на майка си, дошъл при стареца да поиска благословение за постъпване в манастир. Старецът рекъл: “Няма да ми отнеме много време да те благословя да постъпиш в манастир. Но е трудно да се живее в манастир, няма да издържиш. Почакай, дете мое, почакай!”

Старецът Филарет (във велика схима – Теодор) иеромонах от московския ставропигиален

Племенницата на генерал Л-н, Екатерина Кирилловна (1758-1841) и Филарет заедно с годеника си. Старецът, благославяйки невестата, казал тихо, че я чака по-добър младоженец. След три дни тя силно се простудила и починала.

Известна е срещата между старците Зосима и Филарет. През 1826 година старецът Зосима основал близо до Москва Троице-Одигитриевската пустинна обител за своите ученички, които го били последвали от Сибир. Зосима искал да постъпи в Соловецкия манастир и решил да се обърне за съвет към стареца Филарет. На път към Ново-Спаския манастир старецът Зосима се отбил в Иверския параклис на Божията Майка и усърдно се молил пред Нейната света икона да му открие Тя Божията воля чрез стареца Филарет. Като влязъл в килията му, Зосима смирено се поклонил до земята на стареца и правдиво и чистосърдечно му разказал всичко. Без да размишлява дълго, Филарет решително и с твърдост рекъл: “Заради Бога не изоставяй поверените ти души! Върни се обратно!” - и великият старец Зосима се върнал при сестрите.

Оптинският старец преподобни Макарий на връщане от Петербург към Площанската пустиня, където той се подвизавал първоначално, получил утешение (през октомври 1832 година) при отец Филарет. Духовната беседа и дълбокият разум на новоспаския старец, проникнати от силата и светлината на благодатта, и неговата любов се запечатали завинаги в сърдечната памет на отец Макарий, който отчасти по неговия съвет се преместил от Площанската в Оптина пустиня. В килията на преподобни Макарий имало портрет на стареца Филарет.

Благочестието на стареца било назидателно. Поради множеството посетители и най-вече поради заболяването си, той не можел да ходи в храма на всяка служба, но всеки ден, без да пропусне, присъствал на ранната Литургия (в болничната църква). Самият той от известно време (от шестнадесет години преди смъртта си) не извършвал литургии, но се причастявал със Светите Тайни през всеки шест седмици след внимателна подготовка и изповед.

Въпреки немощите си, благоговейният старец никога не сядал не само в храма, когато това не се полага, но и в килията си, когато извършвал монашеското си правило.

Със старанието на стареца Филарет са били направени сребърни обкови на местните икони “Успение на Божията Майка” в Преображенския събор, на Спасителя в църквата “Покров Богородичен”, “Успение на Божията Майка” и на светителя Николай в болничната църква “Св. Николай”. В долната част на всички тези обкови след смъртта му е издълбан надпис: “За упокой на схиеромонах Феодор”.

Освен с молитва, предимно килийна, старецът Филарет обичал рано сутрин и късно вечер да се занимава с четене на светоотечески книги, което станало още по-необходимо за него от момента, в който той започнал да ревнува за спасението на ближните.

Начетеността на отец Филарет била забележителна.

Понякога прекарвал цели нощи в бдение и богомислие. Веднъж това било забелязано от някого и простосърдечно му било казано. Той отговорил: “Не съм спал, но ти поспа и за мен”.

Въздържанието на стареца по отношение на храната е било постоянно. Той се хранел само веднъж на ден, обикновено с надробен хляб в обикновена чорбица, а на обяд пиел чаша чай с коричка бял хляб. В някои дни (предимно в четвъртък) се хранел само с просфора, донесена от храма. В понеделник (в чест на безплатните Сили), в сряда и петък всяка седмица задължително постел, с изключение на празниците, които се случвали на тези дни. Особено строго прекарвал Великия пост. През първата седмица на поста и през Страстната седмица слабият, сух старец изобщо не приемал никаква храна, само понякога вечер изпивал малко топла вода.

Прозорливият старец предвидял приближаването на кончината си. “Време е и костите да се пенсионират - казал благодушният страдалец на болничния одър, - не можеш да избегнеш това, което е определено от Бога”.

На този ден той имал утешението лично да си вземе благословия от светителя Филарет. Известен за пристигането на архипастира, старецът заплакал от радост. На 17 август се изповядал и се причастил със

Старецът Филарет (във велика
схима – Теодор) иеромонах от
московския ставропигиален

Светите Тайни. Съобщил на заместник-наместника на манастира (1758-1846) духовен отец иеромонах Филарет, а по-късно - и на игумена архимандрит Аполос, че през 1826 година е бил постриган килийно във велика схима от светогорския иеромонах Инокентий, и тогава е бил преименуван на Феодор. С молитва на уста отец Филарет починал мирно и тихо на 28 август.

САРОВСКИ СТАРЦИ

Преподобни Серафим Саровски (1759-1833)

Преподобни Серафим е роден на 19 юли 1759 година в Курск. Светското му име било Прохор. От най-ранна възраст се намирал под закрилата на Божието Провидение. На седемгодишна възраст паднал от висока камбанария, но останал невредим.

След три години момчето се разболяло тежко. Тогава Божията Майка му се явила насън и му обещала оздравяване.

Той не обичал да участва в детските игри, както правели другите момчета на неговата възраст. Повече търсел самотата и усърдно четял Свещеното Писание и житията на светиите. Особено го привличало богослужението. Като син на търговец, Прохор трябвало да наследи бащината професия, но много се съпротивлявал срещу това. Душата му била устремена към съвсем друг свят.

На 18-годишна възраст, като се сбогувал завинаги с майка си, той предприел поклонническо пътуване до Киев, при стареца Доситей. На колене Прохор поискал от него благословение за монашество. "Иди, чедо Божие, в Саровската обител и остани там. Това място ще ти бъде за спасение. С Божията помощ ще завършиш там земното си странстване" - го благословил старецът Доситей. Още тогава старецът дал на Прохор първите уроци по умствено занимание.

В Саровската обител монасите живеели в строга аскетическа дисциплина. Там се подвизавали старецът Назарий, старецът Иосиф и други.

Когато минали първите осем години на послушание под ръководството на стареца Иосиф, Прохор бил постриган за монах и скоро бил ръкоположен за иеродякон. Игуменът Пахомий, който познавал пламенната му вяра, му дал при пострижението името Серафим.

Скоро след пострижението се разболял от тежка болест - водянка, и лежал в безнадеждно състояние. Игуменът искал да изпрати някого да повика лекар, но болният му казал:

- Аз съм се поверил на истинския Лекар на душите и телата - Господ, и на Неговата Пречиста Майка. Ако Вашата любов прецени, удостойте ме, убогия, заради Господа, с Небесното Лекарство.

След това се изповядал и се причастил със Светите Христови Тайни. Много години след това, малко преди смъртта си, преподобни Серафим разказал на един монах какво видение получил след това причастие. Пресвета Дева Мария му се явила в небесна светлина. Отляво и отдясно на Нея стояли апостолите Петър и Иоан. Божията Майка се обърнала към апостол Иоан и рекла:

- Този е от Нашия род.

При това Тя поставила десницата Си върху главата на страдалеца и водата, която била препълнила тялото му, веднага започнала да изтича от рана в десния хълбок. От раната останал белег за цял живот. След изцелението преподобни Серафим прекарал дълги нощи в гореща молитва към Божията Майка, Която много почитал.

Като иеродякон преподобният Серафим почти всеки ден участвал в извършването на Божествена служба. Останалото време прекарвал в килията си и четял прав Свещеното Писание и светите отци.

По онова време имал още едно видение. По време на ранната Литургия на Велики четвъртък, която, както обикновено, е била отслужвана от игумена Пахомий, преподобни Серафим, като дякон, влязъл през царските врати и възгласил: "Господи, спаси благочестивия и чуй ни!". При това той трябвало да се обърне с вдигнат орач към присъстващите. Но преподобни Серафим не могъл да си вдигне ръцете. Изразът на лицето му се изменил. Той останал да стои на място, без да е в състояние да произнесе нито дума.

Епархийският епископ Теофил, сам възискателен монах, знаейки за смирения живот на младия монах и грижейки се за църковната полза, на 2 септември 1793 година го ръкоположил за иеромонах. Облечен с благодатта на свещенството, преподобни Серафим продължил предишния си аскетичен начин на живот. След смъртта на престарелия игумен Пахомий той решил да премине към отшелничество извън манастира. В една студена зимна сутрин в края на 1794 година преподобният напуснал обителта и с големи усилия, през дълбокия сняг, тръгнал през гората към една малка колиба. Не взел със себе си нищо друго освен Евангелие и свещени съсъди за Литургия.

Уединението не продължило дълго, тъй като започнали да го посещават хора; някои - от любопитство, други - поради свои вътрешни нужди. Сред тях имало и жени. За преподобния тези посещения били доста нежелани, тъй като го отвличали от пътя, който бил избрал. Тогава той започнал да се моли с всички сили, тишината на уединението отново да се възстанови. И скоро видял знамение за това, че молитвата му е чута - стволете на елите се навели, запазвайки го.

Преподобни Серафим взел благословение от игумена в колибата му да не го посещава никой. С това е било поставено началото на истинско отшелничество.

Отшелникът бил облечен малко необичайно: вместо черни монашески дрехи - бели, на нозете - плетени от лико цървули и стара шапчица на главата. На гърдите си носел кръст - благословение от майка си, а на гърба - торба с камъни и Евангелие. На гърдите под ризата си носел и няколко железни кръста, които тежали общо около осем килограма, а на гърба си носел също такива кръстове с тегло над три килограма. Бил препасан с железен пояс. През зимата сечал дърва в гората за печката си, но я палел така, че килията едва се затопляла. През лятото обработвал зеленчукова градина, от която се хранел...

Докато работел, преподобният се молел, пеел псалми и тропари, които знаел наизуст. Особено обичал една песен, прославяща Пресвета Богородица. Ежедневно прочитал по няколко глави от Евангелието и Посланията, а също така и аскетически съчинения на свети отци, живели в отшелничество. Но основното му аскетическо занимание оставала молитвата. Утринното и вечерното му правило били много дълги и съединявали в себе си смирено покаяние пред Господа и прославяне на Неговото великолепие. Той винаги си казвал покаяната молитва на свети Ефрем Сирийски "Господи и Владико на моя живот...".

През първата седмица на Великия пост преподобният не вкусвал никаква храна. Само в неделните дни приемал свето Причастие и ял просфори. Две години по време на своето отшелничество той се хранел само с едно растение - снит¹, през лятото - пресен, през зимата - сушен и сварен във вода.

Понякога разказвал на други старци за бесовските изкушения, които имал през нощта, докато се молел. Струвало му се, че стените на колибата изчезват и диви зверове с рев се нахвърлят върху него. Един монах го попитал: "Батюшка отец Серафим, виждали ли сте зли духове? Какви са те?" - "Те са гнусни - отговорил старецът. - Както за грешник е невъзможно да понесе светлината на Ангелите, така е много страшно да се видят зли духове".

Веднъж Бог дал на стареца възможност да покаже цялото си човеколюбие. В един есенен ден на 1801 година той сечал дърва в гората. Към него се приближили трима мъже, облечени със селски дрехи, и започнали да искат пари от него. Мислели, че той получава много от вярващите. Серафим отговорил, че няма нищо, но с това само ги раздразнил. Един от тях започнал да му нанася удари с тояга по главата и по тялото. Потекла кръв от устата и от ушите на стареца, той паднал. Въпреки че държал в ръцете си брадва и бил достатъчно силен, за да се защити от разбойниците, преподобният не им оказал съпротива. Мужичите претърсили колибата и като не намерили нищо, си тръгнали. Старецът лежал до късно през нощта в безсъзнание на земята. Рано сутринта се появил в манастира, целият в кръв. Отказал се от предложението на игумена да повикат лекари. Слабостта от кръвозагубата го принудила да легне и да заспи. Насън имал видение - отдясно към него се приближила Божията Майка, увенчана с корона, вдясно и вляво от нея стоели апостолите Петър и Иоан, по същия начин, както при първото видение. Небесната Царица се обърнала към присъстващите и рекла: "Защо се трудите?". А после се обърнала към апостолите и рекла: "Този е от Нашия род!". И в този миг болният се събудил.

¹ Aegopodium podanerie - благ бър

Игуменът го помолил да го видят лекари, но преподобния повторил, че иска да отдаде себе си в Божиите ръце и в ръцете на Пресвета Богородица. Четири часа лежал старецът в изнемога, но с тиха радост в сърцето. След това станал, хапнал малко хляб и се потопил в молитва. Останал още около две седмици в манастирската си килия, след което се почувствал здрав. Но побоят не останал без последствия - той завинаги останал прегърбен и можел да ходи само подпирайки се на тояжка.

След пет месеца старецът се върнал в отшелническата си келия. Сбогувайки се с игумена, той помолил да не преследват престъпниците.

След една година игуменът на манастира починал. Братята избрали преподобния за игумен. Но той отклонил този избор и си наложил нов аскетически подвиг - мълчание.

Три години живял старецът в пълно мълчание. Не говорел с никого, дори с монаха, който му носел хляб. Когато някой се приближавал до него, той покривал лицето си с кърпа.

Мълчанието обаче било само стъпало към още по-висок аскетически подвиг. На 8 май 1810 година вечерта Серафим отново се появил в обителта и присъствал на вечерното богослужение. След това мълчаливо отишъл в килията си. На следващия ден - това е бил денят на светителя Николай Чудотворец - старецът отишъл на ранната Литургия, причастил се със Светите Христови Тайни и получил благословение от игумена. След това се върнал в килията си и се затворил в нея. Така Серафим започнал новия си аскетически подвиг - затворничество.

Години живял той в неотопляваната килия, осветявана само от слабата, но постоянна светлина от кандилото пред иконата на Пресвета Богородица. Отначало спял само в седнало положение на дървен пън. По-късно - в собственоръчно направен ковчег, който постоянно трябвало да му напомня за смъртта. Тялото му, както и преди, било обременявано с вериги. За да се уморява повече, той пренасял дърва от единия до другия край на килията. Преподобният се молел прав или на колене с ум в сърцето. Често четял на глас Священото Писание - всеки ден по едно Евангелие, апостолско послание и Деяния на светите апостоли. Нощите прекарвал в предълбока отреченост от света, в умствена молитва, в трезвение и пазене на сърцето. Тогава имал много видения. Знаем само за малко от тях. Преподобният сам извършвал богослужения точно по устава. В неделни и празнични дни се причастявал със Светите Христови Тайни, които по благословение на игумена му били подавани през прозорче на вратата след ранната Литургия. Не приемал никого. Когато веднъж епархийският архиерей, разглеждайки Саровската обител, стигнал до неговата килия, вратата ѝ останала затворена и за него. Едва след десет години преподобният му позволил да влезе в килията му и си взел архиерейска благословия.

Затворничеството му продължило петнадесет години и половина и завършило на 25 ноември 1825 година. След това започнало старчеството му.

Външният свят отново влязъл в съприкосновение с него. Сега старецът приемал всички посетители с еднаква любов и внимание. Беден или богат, селянин или дворянин, мъж или жена - всички, които идвали при него, били приемани с еднаква приветливост. Приемайки, отец Серафим бил облечен с бели дрехи с епитрахил и наръкавници - знаци на свещеническото му достойнство. Не преставал да извършва непрестанна умствена молитва, изисквайки същото и от посетителите. "В това да бъде цялото ти внимание и обучение - учел той, - и когато ходиш, и когато седиш, и когато стоиш в църква преди началото на богослужение, и когато влизаш, и когато излизаш, непрестанно дръж това в устата си и в сърцето си. Като призоваваш по този начин Божието име, ще намериш покой и Светият Дух ще се всели в теб".

Често след беседа старецът поставял епитрахила си върху главата на изповядалия се, произнасял разрешителна молитва и помазвал кръстообразно челото му с елей от постоянно горящото кандило, след това му давал да пийне светена вода и на прощаване го целувал с думите: "Христос воскрес, радост моя!"

Последните осем години от живота на преподобни Серафим, през които той старчествал, били смирено дело на любовта.

Още рано сутринта, след ранната литургия, на която старецът винаги се причастявал с Животворящите Христови Тайни и добивал нови духовни сили, пред вратата му се събирали тълпи посетители. Мнозина

са разказвали за тези беседи със стареца. Те казвали, че думите му са предизвиквали пълна промяна в душата им, че сърцето и разумът им, които обикновено се намирили в борба помежду си, се обединявали, и въобще целият им живот се е променял. Мнозина, които не могли да го посетят лично, изпращали писма и преподобният им отговарял, често дори без да отваря пликовете.

Делата на отец Серафим в продължение на последните осем години преди смъртта му не могат да бъдат наречени дела само на стареца. Той бил прекрачил границите на този свят. Бил праведник и пазител на неизказана тайна, която прехвърля мост от земното към небесното. Беседата на преподобния Серафим с Николай Александрович Мотовилов е свидетелство за най-високо откровение, което старецът Серафим е дарил на своя духовен син, удостоверявайки го да види тайнството на Светия Божи Дух. От момента, в който тази беседа стана известна на православния свят, преподобният става предвъзвестител на ново направление в духовния живот - живота на вътрешния човек в търсене на водачеството на Светия Дух.

Повече от половин век се е подвизавал светият за слава Божия. Бил вече на седемдесет и две години. Земните му сили започнали бавно да угасват. Самият той още година преди смъртта си почувствал, че силите му отслабват. Но духът му пламтал от непрестанна любов към Бога. Старецът по-често оставал в манастира и само понякога едва достигал до горската си колиба. Но с голямо желание помагал на болните и изцелявал мнозина от тях.

Много пъти съобщавал за приближавания край: "Силите ми отслабват, сега ще живеете сами". Употребил по-голямата част от оставащото време за това - да се яви достойно пред Лицето на Бога. Прекарвал много часове в молитва. Със сияещо лице и издигнати ръце се потапял в молитва без думи. Очите му били устремени към другия свят.

"Каква радост, каква сладост получава душата, разделяща се с тялото! Посрещат я Ангели, за да я заведат пред Лицето на Бога... Когато умра, идвайте на малкия ми гроб. Всичко, което ви тежи на душата: тежко ви е да живеете, или има нещо, което ви безпокои - споделяйте с мен и донасяйте вашите скърби на малкия ми гроб. Паднете на земята и ми разкажете всичко като на жив и аз ще ви чуя, и скръбта ви скоро ще отmine! За вас аз живея и вечно ще живея!" - е казал преподобният старец.

В първия ден от годината, в неделя, преподобният присъствал за последен път на Божествена Литургия. В килията си през целия ден пял пасхални песнопения. Три пъти старецът излизал до мястото, което е било определено за негов гроб. На следващата сутрин, малко преди ранната Литургия, го намерили в килията му пред иконата на Божията Майка "Умиление" лежащ със скръстени пред гърдите ръце и светло лице. Очите на стареца били затворени, сякаш е потопен в молитва. Свети Серафим влязъл във вечния живот.

Духовни наставления на преподобни Серафим Саровски

Укорявани - благославяйте, гонени - търпете, хулени - утешавайте се, злословени - радвайте се! Това е нашият път с теб и който претърпи докрай, той ще се спаси!

*

Придържайте се към добродетелите, които според Светото Евангелие ще бъдат споменати на Страшния Божи Съд: *гладен бях и Ми дадохте да ям; жаден бях и Ме напоихте; гол бях и Ме облякохте* - ето в какво се състои вашето спасение. А освен това прибавете (съпружеска) чистота, пазете сряда и петък, и празничните, и неделните дни.

За неспазване на чистота, за неспазване на сряда и петък на съпрузите ще им се родят мъртви деца, а за неспазване на празниците и на неделните дни жените умират при раждане.

*

Преподобни Серафим казвал, че е много полезно да се занимаваме с четене на Божието слово в уединение и да прочетем цялата Библия разумно. Само за това упражняване, без други добри дела, Господ не ще лиши човека от Милостта Си и ще го изпълни с дар на разбиране.

*

В наставленията си преподобни Серафим винаги е казвал, че “макар че цялото ни старание трябва да бъде за душата, а тялото трябва да подкрепяме само дотолкова, че то да спомага за подкрепянето на духа, при все това, ако самоволно изнурием тялото си дотолкова, че се изнури и духът, то такова изнуряване ще бъде безразсъдно, макар и да се прави с цел придобиване на добродетели”.

*

“Когато в сърцето има умиление, и Бог е с нас” - казвал преподобният старец Серафим.

*

Преподобни Серафим казал, че манастирът е място за висше духовно усъвършенстване, тоест за хора, които желаят да изпълняват заповедта: “Ако искаш да бъдеш съвършен, остави всичко и върви след Мен”. Но изпълняването на всички останали, казани от Господ заповеди, е задължение на всички християни, така че, с други думи, воденето на духовен живот е задължително и за монаха, и за обикновения семеен християнин.

Разликата е в степента на усъвършенстване, което може да бъде и голямо, и малко.

“И ние можем - добавял преподобни Серафим, да водим духовен живот, но не искаме! А духовният живот представлява придобиване от християнина на Светия Божи Дух и започва едва от момента, в който Господ Бог Свети Дух, макар малко и за кратко, започне да посещава човека. До този момент християнинът (бил той монах или мирянин) води общохристиянски, а не духовен живот. Малцина са тези, които водят духовен живот”.

*

Преподобни Серафим не носел вериги и власеница и не съветвал и другите да ги носят. “Ако някой ни оскърби с дума или с дело и ние търпим обидите по евангелски - ето ги и веригите ни, ето я и власеницата! Тези духовни вериги и власеница превъзхождат железните, които съвременните хора носят. Наистина, мнозина свети отци са носели и власеница, и железни вериги, но те са били мъдри и съвършени мъже и са вършели всичко от любов към Бога, с цел напълно умъртвяване на плътта и на страстите и покоряването им на духа. От нашите руски православни светии такива са били преподобните Теодосий Печерски, Теодосий Тотемски, Василий Блажени и други. Но ние сме още младенци и страстите все още царуват в тялото ни и се съпротивляват на Божията воля и на Божия закон. Така че, какво от това, че ще наденем и вериги, и власеница, а спим, пием и ядем, колкото ни душа иска? Не можем да изтърпим великодушно и най-малкото оскърбление от брат ни. А от началническа дума и присъда изпадаме в пълно униние и отчаяние, така че и в друг манастир бягаме с мисълта си, и като посочваме със завист други измежду нашите събратя, които се ползват от милостта и доверието на началника, приемаме всичките му разпореждания за обида, за липса на внимание и за недоброжелателно отношение към нас. Колко малък е, следователно, фундаментът на монашеския живот в нас, или по-скоро, изобщо няма такъв! И всичко това идва оттам, че малко разсъждаваме за този живот и малко внимаваме в него. Възможно ли е в такова състояние на духа и живота да се решаваме на подвиг, свойствен на мъдрите и съвършени отци - да носим вериги и власеница?”

*

Преподобният казвал, че всички светии, които Христовата Църква прославя, след успението си са ни оставили живота си като пример за подражание и че всички те са били подобострастни нам, но чрез точното и от цялата си душа изпълняване на Христовите заповеди са достигнали до съвършенство и спасение, придобили са благодат, удостоени са с разнообразни дарове на Светия Дух и са наследили Небесното

Царство, а пред него цялата слава на този свят е нищо, всички светски наслаждения нямат и сянка от това, което е приготвено в небесните жилища за онези, които любят Бога - там има вечна радост и тържество.

А за да дадем на нашия дух свобода да се възнеса там и да се храни от пресладката беседа с Господ, е нужно да смиряваме себе си чрез непрестанно бдение, молитва и помнене на Господа.

“Ето аз, убогият Серафим, за тази цел ежедневно прочитам по едно Евангелие. В понеделник чета Евангелието от Матей от началото до края, във вторник - от Марко, в сряда - от Лука, в четвъртък - от Иоан. А апостолските Деяния и Послания разпределям между последните дни и не пропускам нито един ден, без да съм прочел Евангелието и Апостола както на деня, така и на светията. Чрез това не само душата ми, но и тялото ми се услажда и оживотворява от това, че беседвам с Господа, държа в паметта си живота и страданията Му, ден и нощ славословя, хваля и благодаря на моя Изкупител за всичките Му милости, изливани върху човешкия род и върху мен, недостойния”.

*

Преподобният рекъл: “Радост моя! Моля те, придобий мирен дух и тогава ще се спасят хиляди души около теб”. И повторил това още два пъти.

*

С неопишуема радост и с усиляване на гласа преподобни Серафим казал: “Ето, ще ти разкажа за убогия Серафим. И после, като понижил глас, продължил: - усладих се от словото на моя Господ Иисус Христос, в което Той е казал: “В дома на Отца Ми има много жилища”, тоест за тези, които Му служат и прославят Неговото свято име. На тези думи на Христа Спасителя аз, убогият, се спрях и възжелал да видя тези небесни жилища, и Господ не лиши мен, убогия, от милостта Си. Той изпълни желанието и молбата ми. И аз бях грабнат в тези небесни жилища. Само не знам - с тяло ли, извън тяло ли, Бог знае, това е непостижимо. А за небесната радост и сладост, които вкусих там, е невъзможно да се разкаже”.

*

“Ах, ако би знаел каква радост, каква сладост очакват душата на праведника на небесата, би се решил във временния живот да понасяш всякакви скърби, гонения и клевети с благодарност. Ако и тази наша килия (при това той посочил килията си) би била пълна с червеи и ако тези червеи биха гризали нашата плът през целия временен живот, то и тогава с пълно желание би трябвало да се съгласим на това, само и само да не се лишим от небесната радост, която Бог е приготвил за онези, които Го обичат. Там няма ни болест, ни печал, ни въздишка. Там има само неизказани сладост и радост. Там праведниците ще блеснат като слънца. И ако сам свети апостол Павел не е могъл да изясни онази небесна слава и радост (виж 2 Кор. 12:4), то кой друг човешки език може да изясни красотата на горното царство, в което ще се заселят душите на праведниците?”.

*

“Страшно ти става, като четеш думите на Спасителя, с които Той извършва справедливия Си съд над неразкаяните грешници: *И тия ще отидат във вечна мъка* (Мат. 25:46), *дето червеят им не умира и огънят не угасва* (Марк. 9:46, 48); *там ще бъде плач и скърцане със зъби* (Мат. 8:12). Ако сам сатаната се бои и трепери от тези мъчения, то в какво състояние, в какъв ужас ще бъдат неразкаяните грешници? *И ако праведникът едвам се спасява, нечестивецът и грешникът де ще се яви?* (1 Петр. 4:18).

За тези, които са заглушавали съвестта си и са ходили според похотите на сърцата си там, в очаквания ги ад, няма да има никакво помилване. Няма милост там за онези, които не са проявили милост тук. Те ще чуют тогава евангелските думи: *Чедо, спомни си, че ти получи вече доброто си приживе* (Лук. 16:25). В тукашния временен живот виновният все още може някак да се оправдае със случая или с другарите си, за да избегне наказанието. А там е възможно само едното от двете: или *дойдете*, или *махнете се!* Божията уста, като двустър меч, ще реши всичко в онзи страшен миг и няма да има вече връщане. Праведниците ще наследят небесните жилища, а грешниците ще отидат във вечния огън, приготвен за дявола и неговите ангели”.

*

Преподобният Серафим съветвал чедата си винаги да помнят (молитвено и с любов) Бога и за тази цел непрестанно да призовават в сърцето си Божието име, повтаряйки Иисусовата молитва: *Господи Иисусе Христе, Сине Божий, помилуй ме, грешния!* “В това да бъде - е казал той - цялото ти внимание и обучение! И когато ходиш, и когато седиш, и когато стоиш в църква преди началото на богослужение, и когато влизаш, и когато излизаш, непрестанно дръж това в устата си и в сърцето си. Като призоваваш по този начин Божието име, ще намериш покой, ще придобиеш духовна и телесна чистота и Светият Дух, изворът на всички блага, ще се всели в теб и ще те управлява в святост, във всяко благочестие и чистота”.

*

Друго често наставление на преподобния Серафим било следното: “Заради бъдещото блаженство придобийте целомъдрие, пазете девството. Девица, която пази девството си заради любовта си към Христа, има чест с Ангелите и е невеста на Христа. Христос е нейният Жених, Който я въвежда в небесния Си чертог. Всяка човешка душа е девица. А душата, която пребивава в греховете, е нехайна вдовица, която жива е умряла в сластолюбието си”.

*

Мнозина, идвайки при преподобния, се оплаквали, че се молят малко на Бога, дори пропускат задължителните ежедневни молитви. Някои казвали, че правят това поради неграмотност, други - поради липса на време. Преподобният завещал на такива хора следното молитвено правило:

“Щом стане от сън, всеки християнин, като застане пред светите икони, нека да каже Господнята молитва *Отче наш* три пъти, в чест на Пресветата Троица, после песента към Пресвета Богородица *Богородице Дево, радуйся* - също три пъти, и накрая Символа на вярата - *Вярвам в един Бог Отец* - един път.

След като изпълни това правило, нека всеки християнин да се занимава с работата, на която е поставен или за която е призван. А ако работи къщи или пътува за някъде, нека да казва тихо: *Господи Иисусе Христе, Сине Божий, помилуй ме грешния* или *грешната*. Ако пък наоколо има други хора, то, занимавайки се с работата си, нека да казва само с ума си: *“Господи помилуй”*, и да продължава така до обяд.

А непосредствено преди обяд нека да извърши горепосоченото утринно правило.

След обяда, вършейки работата си, нека да казва също тихо: *Пресвета Богородице, спаси ме, грешния* и нека това да продължава чак до лягане за сън.

Когато му се случи да прекарва времето в уединение, нека да казва: *Господи Иисусе Христе, по молитвите на Богородица, помилуй ме грешния* или *грешната*.

Преди лягане нека всеки християнин отново да каже посоченото утринно правило, тоест три пъти *Отче наш*, три пъти *Богородице Дево* и веднъж *Символа на вярата*. След това нека се огради с кръстния знак и да спи”.

Относно достойнството на това малко правило преподобни Серафим обяснявал, че “придържайки се към него, човек може да достигне до християнско съвършенство, тъй като споменатите три молитви са основата на християнството. Първата - като молитва, дадена от Самия Господ, е образец за всички молитви. Втората е донесена от небето от Архангела като поздрав към Дева Мария, Майката на Господ. А Символът съдържа в себе си накратко всички спасителни догмати на християнската вяра”.

Ако за някого поради благословени обстоятелства е невъзможно да изпълни както би трябвало и това малко правило, то старецът го съветвал да го казва във всяко положение: и по време на занимания, и при ходене, и дори в леглото, помнейки думите на Господа: *всеки, който призове името Господне, ще се спаси* (Иоил 2:32; Рим. 10:13).

А който разполага с повече време, отколкото е нужно за това правило, и при това е грамотен, нека да присъедини към правилото и други душеполезни молитвословия и четива, като например: четене на няколко

зачала от Светото Евангелие и от Апостола, четене на канони, акатисти, псалми и различни други молитви. И като чете, нека с дълбоко смирение да благодари на Господ и за това, че е имал време да Му принесе в жертва и още нещо от свещените плодове. По този път християнинът малко по малко може да се изкачва към върха на християнските добродетели.

*

“Не бива да се покоряваме на страха, който дяволът внушава на юношите, но тогава е особено нужно да бодърствуваме духом и като отхвърлим малодушието, да помним, че всички ние, макар и грешни, се намираме под благодатта на нашия Изкупител, без волята на Когото не ще падне нито косъм от главата ни”.

*

“Колко лошо и вредно за нас е желанието да изследваме Божиите Тайни, недостъпни за слабия човешки ум, например: как действа Божията благодат чрез светите икони, как тя изцелява подобните на нас с теб грешници, и не само тялото им, но и душата им, така че и грешници, според вярата в намиращата се в тях благодат Христова, са се спасявали и са достигали до Небесното Царство”.

*

“Искушенията на дявола са подобни на паяжина. Достатъчно е само да я духнем - и тя ще изчезне. Така е и с врага - дявола; достатъчно е само да се оградим с кръстния знак - и всичките му козни изчезват напълно”.

*

“Не бива да обръщаме внимание на подобни хулни мисли, за които духът на лъжата и неговите съдружници ги чака вечно смъртно наказание в деня на Страшния съд”.

*

“Всички светии са били подложени на изкушения, но подобно на златото, което, колкото повече стои в огъня, става толкова по-чисто, и светиите са ставали по-изкусни от изкушенията, като с търпението си са умилостивявали правосъдието на Твореца и са се приближавали към Христа, в името на Когото и за любовта си към Когото са търпели”.

*

“По тесния път, по думите на Спасителя, трябва да влезем в Царството Божие”.

*

“Велико средство за спасение е вярата, и особено - *непрестанната сърдечно молитва*. Пример за нас е свети пророк Моисей. Ходейки сред войните, той безмълвно се молел със сърцето си и Господ казал на Моисей: *Моисее, Моисее, какво викаш към Мен?* И когато Моисей вдигал ръцете си за молитва, побеждавал Амалик... Ето какво е молитва! Това е непобедима победа! Свети пророк Даниил казва: *По-добре да умра, отколкото да оставя молитвата дори за миг*. Чрез молитва пророк Даниил затворил устата на лъвовете, а тримата момци угасили огнената пещ”.

*

Един саровски брат си помислил, че краят на света вече е близо, че настъпва великият ден на Второто Господне Пришествие. И попитал преподобни Серафим за мнението му по този въпрос. Преподобният смирено отговорил:

“Радост моя! Ти много надценяваш убогия Серафим. Та мога ли да знам кога ще бъде краят на света и ще настъпи великият ден, в който Господ ще съди живите и мъртвите и ще въздаде всекиму според делата му? Не, невъзможно ми е да зная това”.

Братът паднал със страх в нозете на прозорливия старец.

Преподобни Серафим ласкаво го вдигнал и продължил: “Господ е казал с пречистите Си уста: *А за ония ден и час никой не знае, нито небесните Ангели, а само Моят Отец; но както беше в Ноеви дни, тъй ще бъде и пришествието на Сина Човечески; защото, както в дните пред потопа ядяха и пиеха, женеха се и се мъжеха до оня ден, в който Ной влезе в ковчега, и не узнаха, докле дойде потопът и изтреби всички, - тъй ще бъде и пришествието на Сина Човечески.* (Мат. 24:36 - 39).

При това преподобният въздъхнал тежко и рекъл: “Ние, живеещите на земята, много сме се отклонили от спасителния път. Разгневяваме Господа и с неспазване на светите пости. Сега хората не спазват нито един от постите, както и постите в сряда и петък, а Църквата има правило; много грешат тези, които не спазват светите пости през цялата година, както и постите в сряда и петък. Но Господ не се гневи докрай, пак ще помилва. Ние имаме Православна вяра, Църква, нямаща никакъв порок. Заради тези добродетели Русия винаги ще бъде славна и страшна за враговете, и непобедима, имаща вярата и благочестието за щит и истината за броня - портите адави не ще им надделаят”.

*

През август 1827 година един млад семинарист по заповед на Божия старец отец Серафим живял три седмици в Саровската пустиня и през това време нееднократно е бил удостоен с килийна беседа с отец Серафим. Ето неговите спомени:

“Старецът Серафим ми каза: “Защо искаш да станеш монах? Вероятно се гнуса от брака?”. Отговорих му: “Никога не съм имал лоши мисли за светото тайнство Брак, а желая да стана монах с цел по-удобно да служа на Господа”. След това, като си сложи епитрахила, старецът рече: “Благословен да е пътят ти! Но внимавай, напиши следните мои думи не на хартия, а в сърцето си.

1. Всекидневно измитай килията си и имай хубава метла.
2. Слагай сутрин и вечер самовара и затопляй вода, като слагаш отдолу въглени, защото топлата вода очиства и тялото, и душата.
3. Учи се на умствена сърдечна молитва, както учат светите отци в “Добротолюбие”-то, защото Иисусовата молитва е светилник за нашите пътеки и пътеводна звезда към небето.
4. Учи се да извършваш молитвата чрез ноздрено дишане със затворени уста. Това изкуство е бич против плътта и плътските пожелания.
5. Към обикновената Иисусова молитва прибавяй: “По молитвите на Богородица, помилуй ме”.
6. Само външната молитва е недостатъчна. Бог гледа на ума. Затова онези монаси, които не съединяват външната молитва с вътрешна, не са монаси, а черни главни.
7. Бой се от нагиздените гарги като от геенски огън, защото те често превръщат и царските воини в слуги на сатаната.
8. Помни, че истинската монашеска мантия е разумното понасяне на клеветите и обидите - няма ли скърби, няма и спасение.
9. Върши всичко лека-полека, постепенно, а не изведнъж. Добродетелта не е круша, та да я изядеш наведнъж”.

Ето какъв скъпоценен съвет ми бе даден от Боговдъхновения старец”.

*

Преподобни Серафим прекарвал времето, което му оставало свободно от сън и занимания с посетители, в молитва. Извършвайки молитвеното правило съвсем точно и с усърдие за спасението на своята душа,

той същевременно бил и велик молитвеник и ходатай пред Бога за всички живи и починали православни християни. За тази цел, при четенето на Псалтира, при всяка катизма той без пропускане произнасял от цялото си сърце следните молитви:

За живите: “Спаси, Господи, и помилуй всички православни християни и живеещите православно на всяко място на Твоето владичество. Дай им, Господи, душевен мир и телесно здраве и им прости всеки волен и неволен грях. И по техните свети молитви помилвай и мен, окаяния”.

За починалите: “Упокой, Господи, душите на починалите Твои раби: нашите прадеди, бащи и братя, които лежат тук, и покойните православни християни навсякъде. Дай им, Господи, Твоето царство и участие в Твоя безкраен и блажен живот, и прости им, Господи, всеки волен и неволен грях”.

*

В молитвата за починалите и живите особено значение са имали восъчните свещи, които са горели в килията му пред иконите. Сам старецът обяснил това през ноември 1831 година в беседа с Н. А. Мотовилов. “Като видях - разказва Николай Александрович - при батюшка отец Серафим много кандила и много купчини восъчни свещи - и големи, и малки - върху различни кръгли подноси, в които от топилия се много години и капал от свещите восък се бяха образували восъчни хълмчета, си помислих: “Защо батюшка отец Серафим пали такава множество свещи и кандила, предизвиквайки в килията си нетърпима жега от топлината на огъня?”. А той, сякаш заставяйки мислите ми да замлъкнат, рече:

“Искате да знаете, Ваше Боголюбие, защо паля толкова много кандила и свещи пред светите Божии икони? Ами ето защо. Както Ви е известно, имам много хора, които показват усърдие към мен и са благодетели на моите мънички сироти (тоест на дивеевските монахини - б. пр.). Те ми носят елей и свещи и искат да се помоля за тях. И ето, когато чета правилото си, ги поменавам веднъж в началото. Но тъй като, поради множеството имена, не мога да ги повтарям на всяко място в правилото, където се предвижда това, понеже тогава не би ми стигнало времето, за да извърша правилото си, то поставям всички тези свещи като жертва пред Бога за тях - за всекиго по една свещ, за някои - за няколко души по една голяма свещ, а за други постоянно паля кандилца, и където се полага да ги поменавам в правилото, казвам: “Господи, помени всички тези люде, Твои раби, за чиито души аз, убогият, Ти запалих тези свещи и кандила”. А за да Ви докажа, че това не е моя, на убогия Серафим, човешка измислица или просто ей така, мое усърдие, неосновано на нищо божествено, ще Ви приведа в подкрепа слова от Божественото Писание. В Библията се говори, че Моисей чул гласа на Господа, Който му казал: *Моисее, Моисее! Кажу на твоя брат Аарон да пали пред Мене кандила денем и нощем; защото това е угодно на Мене и Ми е благоприятна жертва* (Сравни с Лев. 24:23, Числ. 8:2). Ето защо, Ваше Боголюбие, Светата Божия Църква е приела обичая да се пали в светите храмове и в домовете на верните християни кандила пред светите икони на Господ, на Божията Майка, на светите Ангели и на свети човеци, които са благоугодили на Бога”.

*

При душевни скърби преподобният Серафим винаги си спомнял думите от Свещеното Писание, че *през много скърби трябва да влезем в царството Божие* (Деян. 14:22), и затова е понасял всичко с благодарност, преодолявал е всичко с търпение, мълчание и размисъл за вечността.

*

“Който помни - е казал преподобни Серафим, - че трябва да служим на Господа със страх и да се радваме пред Него с трепет, внимава във всичко, което се пее или се чете в Църквата, и най-вече - от Свещеното Евангелие, което е пластир за всеки греховен струпей”.

*

“Дори да бихме напълнили океана със сълзите си, и тогава не бихме могли да се отплатим на Господ за това, което Той излива над нас даром, хранейки ни с Пречистата Си Плът и Кръв, които ни умиват, очистват,

оживотворяват и възкресяват. И така, пристъпи без съмнение и не се смущавай. Само вярвай, че това е истинското Тяло и Кръв на нашия Господ Исус Христос, която се дава за изцеление на всичките ни грехове”.

*

“Да учиш другите е също толкова лесно, както да хвърляш камъчета от нашата камбанария на земята. Ала да осъществяваш на дело това, което проповядваш на другите, е все едно сам да изнасяш камъни на връх камбанарията. Ето каква е разликата между между учен и учителство”.

*

Мнозина се обръщали с писма към преподобни Серафим по повод на епидемия от холера. Други лично пристигали да искат неговите молитви и наставления как да се предпазят от опасността. Преподобният им давал следното наставление:

“Да призовем името на Господа - и ще се спасим. Когато Божието име е в устата ни, ние сме спасени. Открий пред Господа пътя си и се надявай на Него, *и Той ще извърши*: ще те помилва, *ще изведе като светлина твоята правда, и твоята справедливост - като пладнина* (Пс. 36:5, 6), само се покори на Господа и Го умолявай”.

Като продължение на този начин на действие той съветвал хората да се придържат към молитвеното правило, което още преди това съставил за хората от простолюдието и за онези, които нямат достатъчно време за молитва.

“Който продължава да прави така - казал той, - не ще бъде лишен от Божията милост. Молитвата е път към Господа. Който се причастява благоговейно със Светите Тайни, и не - веднъж в годината, ще бъде спасен, ще има успех и ще живее дълго на земята. Помнете апостолските думи: *Винаги се радвайте. Непрестанно се молете. За всичко благодарете* (1 Сол. 5:16-18). При такова блажено и мирно състояние на душата вярвам, че по великата Божия благодат ще се излее благодат и над рода на причастяващия се. Пред Господа един човек, който върши Неговата воля, е повече от десетки хиляди беззаконници”.

Беседа на преподобни Серафим с Богданов

На Рождество Христово 1832 година Богданов бил удостоен да се срещне с преподобния Серафим в Саровската пустиня.

“Дойдох - разказва Богданов - в болничната църква за ранна литургия още преди началото на службата и видях, че отец Серафим седи до дясната певница, на пода.

Веднага се приближих до него, за да си взема благословение, а той, след като ме благослови, бързо влезе в олтара, като отговори на молбата ми да побеседвам с него: “После, после!”.

А след свършването на литургията, когато отново отидох при него, той ме поздрави с думите:

- По молитвите на Пресвета Богородица всичко да бъде добре!

Тогава се осмелих да го помоля да ми определи време, в което да чуя от него спасителни съвети.

На това старецът ми отговори така:

- Празникът е два дни. Не бива да определяме време. Свети апостол Иаков, братът Господен, ни поучава: *Ако ще Господ и бъдем живи, ще направим това или онова* (Иак. 4:15).

Поднесох към него дъщеря ми Вера и той, като ни благослови, даде и на двама ни сухари.

Накрая, като подготвих предварително въпросите, които исках да задам на стареца, отидох при него в килията му. Той ме посрещна в антрето, прие донесените от мен, по поръчение на други хора, свещи и елей и ме благослови да беседвам с него.

Попитах го, дали да продължавам службата си или да отида да живея на село. Отец Серафим ми отговори:

- Млад си още. Служи.

- Но службата ми не е добра - възразих аз.

- Това зависи от твоята воля - отговори старецът. - Върши добро! И службата ти ще бъде за тебе път Господен! Врагът навсякъде ще бъде с теб. Който се причастява, навсякъде ще бъде спасен; а който не се причастява - не мисля. Където е Господарят, там ще бъде и слугата. Смирявай се, пази мира, за нищо не се озлобявай.

Попитах го още дали делото ми ще приключи благополучно.

Старецът отговори:

- Подялбата между роднините, когато се налага да поделят нещо, трябва да бъде извършвана с любов. Двама родни братя имали две езера. При единия имало голямо изобилие от всичко, а при другия - не. И вторият поиска да завладее имуществото на първия чрез война. На един му трябват дванадесет сажена ниви, а на друг - повече. Не пожелавай.

След това го попитах дали да дам децата си да учат чужди езици и различни други науки. И той отговори: "Че какво лошо има да знаят нещо?"

А аз, грешният, разсъждавайки по светски, си помислих, че е нужно самият той да бъде учен, за да отговори на това, и веднага чух от прозорливия старец изобличението:

- Къде ще мога аз, неопитният, да отговарям на такива въпроси при твоя разум? Попитай някой по-умен.

Вечерта, щом отидох при него, първите му думи бяха:

- По-добре да оставим беседата. За всяка празна дума ще дадем отговор пред Бога.

Но аз го помолих да продължим спасителната беседа и му зададох следния въпрос:

- Не прилича ли скриването на добрите дела, предприемани в името Господне, на Петровото отричане, в случаи, когато знаеш, че за тях ще получиш по-скоро осмиване, отколкото похвала? И какво да се прави при противоречия?

На това старецът ми отговори така:

- В посланието си до Тимотей свети апостол Павел казва: "Пий вино вместо вода", а след това: "Не се опивай с вино". За това трябва разум. Не тръби пред себе си. А където е нужно, не премълчавай.

Попитах го още какво ще ми нареди да чета. И получих отговор:

- Евангелието - по четири зачала на ден, от всеки евангелист по едно зачало, и освен това - живота на Иов. Макар жена му да му казвала: "По-добре е да умреш", той все търпял и се спасил. И не забравяй да изпращаш подаръци на онези, които са те обидили!

На въпросите ми, дали да се лекувам при болести и как въобще да живея, той отговори:

- Болестта очисти греховете. Но, твоя воля. Върви по средния път. Не се захващай с нещо, което е свръх силите ти - ще паднеш и врагът ще ти се подиграва. Ако си млад, се възспирай. Веднъж дяволът предложил на един праведник да скочи в трап. Той щял да се съгласи, но свети Григорий (Богослов) го възспрял. Ето какво прави: укоряват ли те - не укорявай; гонят ли те - търпи; покорявай своята воля на Господнята воля;

никога не ласкай; разпознавай в себе си доброто и злото - блажен е човекът, който може да прави това; обичай ближния си; ближният ти е твоя плът. Ако живееш по плът, ще погубиш и душата, и плътта. А ако живееш по Бога, ще спасиш и двете. Тези подвизи са по-големи, отколкото да отидеш в Киев или по-далеч, когато Бог повика.

Последните думи на отец Серафим се отнасяха за желанието ми да отида на поклонение в Киев и по-далеч, ако благослови. Впрочем, още не му бях открил това мое желание и отец Серафим го бе узнал единствено чрез дара на прозорливост, която той имаше по Божия благодат.

След това попитах стареца: трябва ли човек за поддържане на своето положение да влиза в харчове, които превишават доходите му и не представляват необходимост за хората?

Той отговори:

- Кой каквото може. Но по-добре е да се удовлетвориш с каквото Бог дал. На човека са му достатъчни хляб и вода. Така е било и до потопа.

Попитах го още: трябва ли угаждането на хората да се простира и върху такива случаи, които не отговарят на Божията воля, например - да се прекарва времето в празност и други подобни.

На това отец Серафим възрази:

- От такава любов мнозина са погинали. Ако някой не върши добро, съгрешава. Трябва да обичаме всички, но най-вече Бога.

Помолих го да се помоли за мен. Той отговори:

- Всеки ден се моля за всички. Придобий душевен мир, така че никого да не огорчаваш и от никого да не се огорчаваш. Тогава Бог ще ти даде сълзи на покаяние - и отново потвърди: - Укоряват ли те - не укорявай, - и т.н.

На въпроса ми, как да запазя нравствеността на хората, които са ми подчинени, и не са ли противни на Бога законните на пръв поглед наказания, той отговори:

- С милост, с облекчаване на труда, а не с рани. Напой, нахрани, бъди справедлив. Господ търпи. Бог знае, може би още дълго ще търпи. Постъпвай така: щом Бог прощава - и ти прощавай. Запази душевния си мир, за да няма в семейството ви кавги за каквото и да било. Тогава всичко ще бъде добре. Авраамовия син Исаак не се озлобил, когато засипали с пръст кладенците му, и се отдалечил. А после, когато Господ Бог го благословил със стократна реколта от ечемик, започнали да го викат при себе си.

Запитах отец Серафим и относно опасността от съвременните съвети и може ли да се доверява човек на поученията на другите. Той отговори:

- Това е за вас, необновените - и се усмихна. - Достатъчен е Ангелът Пазител, който ни е даден от светия купел насам (тоест при св. Кръщение - б. пр.). Ако у някого има ярост, не го слушай. Ако някой пази девството си, Божият Дух приема такива. Обаче сам имай разум и чети Евангелието...

Помолих отец Серафим да ми разтълкува един сън - бях сънувал някого, който ми бе заповядал да построя църква. Отец Серафим ми каза:

- Това е твое собствено желание и ако Бог те е избрал за това и нуждата го изисква, то - с Бога напред! С търпението си спасявайте душите си и ще бъдете подобни на Бога, а иначе не мисля, че някой би се спасил.

Попитах стареца, нужно ли е да се молим на Бога за избавяне от опасни случаи. Старецът отвърна:

- В Евангелието е казано: *Кога се молите, не говорете излишно, защото вашият Отец знае, от какво имате нужда, още преди да поискате от Него. А молете се тъй: Отче наш* и т.н. (Мат. 6:7-9). Тук е

благодатта Господня. А каквото е прието от светата Църква, трябва да бъде скъпо за християнина. Не забравяй празничните дни. Бъди въздържан, ходи на църква, освен когато си болен. Моли се за всички. С това ще извършиш много добро. Давай свещи, вино и елей в църква. Милостинята ще ти направи много добро.

- Как да разбираме - попитах аз - думите на апостол Павел: *Всеки да постъпва, според както е напълно уверен в ума си* (Рим. 14:5)?

Той отговори:

- Най-напред трябва да умееш да разбираш, а ако не разбираш - ще съгрешиш.

Когато попитах за поста и брака, старецът рече:

- *Царството Божие не е ястие и питие, а правда и мир и радост в Светаго Духа* (Рим. 14:17). Само не бива да желаем нищо суетно, а всичко Божие е добро - и девството е славно, и постите са необходими за побеждаване на телесните и душевните врагове. И бракът е благословен от Бога - *И благослови ги Бог, като им рече: плодете се и множете се*. Само врагът смуцава всичко.

На въпроса ми за духа на неверие и за хулните помисли той отговори:

- Неверния с нищо не можеш да го убедиш. Това си е в него. Купи си Псалтир. Там има всичко. Струва три рубли.

Попитах го, може ли човек да яде блажно през пости, ако постната храна е вредна за него и лекарите му предписват да яде блажно. Старецът отговори:

- Хлябът и водата за никого не са вредни. Как са живеели хората по сто години? *Не само с хляб ще живее човек, но с всяко слово, което излиза от Божиите уста*. А каквото Църквата е постановила на Седемте Вселенски събора, това и изпълнявай. Горко на онзи, който прибави или махне от това дори една дума. Какво казват лекарите за праведниците, които с едно докосване са изцелявали гниещи рани, и за жезъла на Моисей, чрез който Бог направил така, че от скалата бликнала вода? *Каква полза за човека, ако придобие цял свят, а повреди на душата си?* Господ ни призовава: *Дойдете при Мене всички отрудени и обременени, и аз ще ви успокоя, защото игото Ми е благо и бремето Ми е леко*. Но самите ние не искаме.

- С какво - попитах аз - да премахна гордостта и да придобия смирение?

Той отговори:

- С мълчание. Бог е казал на Исаия: *Ето на кого ще погледна: на смирения и съкрушения духом и на трепереющия пред Моето слово* (Ис. 66:2).

Относно духовната гордост добави още:

- Искай от Бога да продължи годините ти. Без труд няма да сториш това. А с мълчание се побеждават големи грехове.

През цялото време на беседата ни отец Серафим бе извънредно весел. Той стоеше, подпрян на дъбовия ковчег, който бе направил за самия себе си, и държеше в ръцете си запалена восъчна свещ. Започвайки да отговаря, често се обръщаше към мен с думите: "Ваше Боголюбие!". За дъщеря ми каза:

- Тя има труден път. Ще се омъжи за такъв мъж, че няма и да знае за Бога.

Сбогувайки се с мен, той ми благодари за посещението на негово убожество, както сам се изрази. А като ме благославяше, искаше дори да ми целуне ръката, кланяше ми се до земята и като ме дари със сухари, ми заръча да си ги разделим с моите подчинени, и накрая, изпращайки ме, рече:

- Върви си с Бога! Сухарите са пресни. Току-що са извадени от печката!

Из беседата на преподобни Серафим с Н. А. Мотовилов за целта на християнски живот

- Господ ми откри - каза великият старец, - че през детството си вие усърдно сте желаели да узнаете в какво се състои същността на нашия християнски живот и неведнъж сте питали за това мнозина велики духовни личности...

Тук трябва да кажа, че от дванадесетгодишна възраст тази мисъл действително непрестанно ме бе безпокояла и аз наистина се бях обръщал с този въпрос към много духовни лица, но отговорите им не ме бяха задоволили. Това бе неизвестно на стареца.

- Но никой - продължи отец Серафим - не Ви е казал нищо определено по този въпрос. Казвали са Ви: "Ходи на църква, моли се на Бога, изпълнявай Божиите заповеди, върши добро - ето ти и целта на християнския живот". А някои дори са негодували против Вас за това, че сте обзети от небогоугодно любопитство и са Ви казвали: Не търси непосилни за теб неща!". Но те не са говорили така, както би следвало. Ето аз, убогийт Серафим (батюшката произнасяше името си, както всички жители на Курск, не "Серафим", а "Серахим"), ще Ви разнася сега в какво се състои в действителност тази цел.

Молитвата, постът, бдението и всички други християнски дела са добри сами по себе си, но все пак целта на нашия християнски живот не се състои само в тяхното извършване, макар те да служат като необходими средства за постигането ѝ. **Истинската цел на християнския ни живот се състои в придобиването на Светия Божи дух.**

А постът, бдението, молитвата, милостинята и всяко извършвано заради Христа добро дело са средства за придобиване на Светия Божи Дух.

Забележете, батюшка, че само извършването заради Христа добро дело ни донася плодовете на Светия Дух.

А всичко, вършено не заради Христа, макар и да е добро, не ни носи награда в бъдещия век, пък и в тукашния живот също не ни дава Божията благодат. Ето защо Господ Иисус Христос е казал: *Всеки, който не събира с Мен, разпилява.* Доброто дело не може да бъде наречено по друг начин, освен събиране, понеже, макар и да не се върши заради Христа, все пак е добро. Писанието казва: *У всеки народ оня, който се бои от Бога и върши правда, приятен Му е* (Деян. 10:35). И както виждаме от последователността на свещеното повествование, този, "който върши правда", дотолкова е приятен на Бога, че на Корнилий стотник, който се боял от Бога и вършел правда, му се явил Ангел Господен по време на молитвата му и рекъл: *Прати човеци в Иопия и повикай Симона, наречен Петър: той е на гости у някой си усмар Симона; той ще ти каже думи, чрез които ще се спасиш ти и целият ти дом* (Деян. 10:5, 6).

И така, Господ употребява всичките Си Божествени средства, за да даде на такъв човек възможността да не се лиши от награда за добрите си дела в живота на пакибитието.

Но за тази цел трябва да започнем тук с права вяра в нашия Господ Иисус Христос, Сина Божий, Който дойде в света, за да спаси грешниците, и с придобиване на благодатта на Светия Дух, Въвеждащ Божието Царство в сърцата ни и Проправящ ни път към придобиване на блаженството на живота на бъдещия век. Но с това и се ограничава приятността за Бога на добрите дела, извършвани не заради Христа. Създателят ни дава средства за тяхното осъществяване. За човека остава или да ги осъществи, или да не ги осъществи. Ето защо Господ е казал на евреите: *Да бяхте били слепи, не щяхте да имате грях; но сега казвате, че виждате, затова грехът ви остава* (Иоан. 9:41). Ако човек се възползва подобно на Корнилий от приятността Богу на своето дело, извършено не заради Христа, и повярва в Неговия Син, то дело от този род ще му се вмени като извършено заради Христа и само за вярата в Него. В противен случай човек няма право да се оплаква, че доброто му дело е пропаднало. Това никога не се случва само когато някое добро дело се извършва заради Христа, тъй като доброто, извършено заради Него, не само ходатайства за венец на правдата в живота на бъдещия век, но и в тукашния живот преизпълва човека с благодатта на Светия Дух и при това, както е казано: *Бог не с мярка дава Духа. Отец люби Сина, и всичко е дал в ръката Му* (Иоан. 3:34, 35).

Та така, Ваше Боголюбие! В придобиването именно на този Божия Дух се състои истинската цел на нашия християнски живот, а молитвата, бдението, постът, милостинята и другите извършвани заради Христа добродетели са само средства за придобиване на Божия Дух.

- Как така придобиване? - запитах аз батюшка Серафим. - Нещо не разбирам.

- Придобиване е все едно припечелване - отговори ми той. - Нали разбирате какво означава припечелване на пари. Същото е и припечелването на Божия Дух. Нали разбирате, Ваше Боголюбие, какво означава в светски смисъл печелене? Целта на светския живот на обикновените хора е печелене или трупане на пари, а при дворяните, освен това - и получаване на почести, отличия и други награди за заслуги пред държавата. Придобиването на Божия Дух също е капитал, само че благодатен и вечен. И той се придобива по начини, твърде сходни с тези, по които се спечелва паричният, чиновническият и временен капитал. Бог-Слово, нашият Господ, Богочовекът Исус Христос, уподобява живота ни на пазар и нарича делото на живота ни на земята купуване - и казва на всички ни: "Купувайте, докле дойда, като изкупувате (слав.) времето, защото дните са лукави", тоест: "Използвайте времето за получаване на небесни блага срещу земни стоки". Земните стоки са добродетелите, извършвани заради Христа, които ни доставят благодатта на Всесветия Дух. В притчата за мъдрите и неразумните девици, когато на неразумните не им стигнало маслото, им е казано: "Идете на пазара и си купете". Но когато те си купили, вратите на брачния чертог вече били затворени и те не могли да влязат в него. Някои казват, че недостигът на елей при неразумните девици означава недостиг на добри дела в техния живот. Такова разбиране не е напълно правилно. За какъв недостиг на добри дела може да става дума, след като те са наречени, макар и неразумни, но все пак девици? Ами че девството е най-висша добродетел, тъй като е равноангелско състояние, и би могло само по себе си да служи за замяна на всички други добродетели. Аз, убогият, мисля, че на тях не им е достигала именно благодатта на Всесветия Божия Дух. Извършвайки добродетели, тези девици поради духовното си неразумие са считали, че християнското дело се състои само в това - да се вършат само добродетели. "И ние - казват - извършихме добродетел и по този начин извършихме Божието дело", - а това, дали са били получили благодатта на Божия Дух, дали са я били постигнали - изобщо не ги е интересувало. Именно за такива начини на живот, опиращи се само на извършването на добродетели без внимателно изследване дали ни носят и колко точно благодат на Божия Дух ни носят, в светоотеческите книги се казва: "Някой път изглежда да е добър в началото си, но краят му е в дъното на ада". (Виж Притч. 14:12). В своите писма до монаси Антоний Велики казва за такива девици следното: "Мнозина монаси и девици нямат никаква представа за различията във воите, действащи в човека, и не знаят, че в нас действат три воли: първата е Божията воля; тя е всесъвършена и всеспасителна; втората е собствената ни човешка воля, тоест ако не е пагубна, не е и спасителна; и третата е бесовската - напълно пагубна".

И точно тази третата, вражеската воля научава човека или да не върши никакви добродетели, или да ги върши от тщеславие, или заради самото добро, а не заради Христа.

Втората - собствената ни воля - ни учи да вършим всичко за задоволяване на нашите похоти или пък, както учи врагът, да вършим добро заради самото добро, без да обръщаме внимание на придобиваната чрез него благодат.

А първата - Божията всеспасителна воля - се състои само в това - да вършим добро единствено с цел придобиване на Светия Дух като вечно, неоскъдняващо съкровище, което с нищо не може напълно и достойно да се оцени.

И точно то, това придобиване на Светия Дух, е елей, който не достигал на неразумните девици. Те затова са и наречени неразумни, защото са забравили за необходимия плод на добродетелта, за благодатта на Светия Дух, без Когото за никого няма и не може да има спасение, понеже "чрез Светия Дух всяка душа се оживява, чрез чистота се възвисява и свещенотайнствено се просветлява чрез Троическото единство". Сам Светият Дух се вселява в душите ни. И това вселяване на Вседържителя в душите ни и съпребиването на Неговото Троическо единство с духа ни се дарява само чрез всемерно от наша страна придобиване на Светия Дух, което и приготвя в душата и плътта ни престол на Божието всетворческо съпребиване с нашия дух, съгласно неизменните Божии думи: *Ще се поселя в тях и ще ходя между тях; ще им бъде Бог, а те ще бъдат Мой народ* (2 Кор. 6:16).

Ето, това е маслото в светилниците на мъдрите девици, което е могло да гори ярко и продължително, и тези девици със запалени светилници са могли да дочакат и Младоженеца, Който дошъл в полунощ, и да влязат с Него в чертога на радостта.

А неразумните, като видели, че светилниците им угасват, макар да отишли на пазара, за да купят елей, не успели да се върнат навреме, понеже вратите вече са били затворени.

Пазарът - това е нашият живот; затворените врати на брачния чертог, които отнели достъпа до Младоженеца - са човешката смърт; мъдрите и неразумните девици са християнските души; маслото не са делата, а е получаваната чрез тях вътре в естеството ни благодат на Всесветия Божи Дух, претворяваща го от едно в друго, тоест от тление в нетление, от душевна смърт в духовен живот, от тъмнина в светлина, от пещера на нашето същество, в която страстите са завързани като домашни и диви животни - в храм на Божеството, в пресветъл чертог на вечна радост в Христа Исуса, нашия Господ, Твореца и Избавителя и Вечния Младоженец на нашите души.

Колко голямо е Божието състрадание към нашето бедствие, тоест към невниманието ни спрямо Неговата грижа за нас, щом Бог казва: *Ето, стоя пред вратата и хлопам* (Откр. 3:20), като под *врата* разбира хода на нашия живот, незатворен още от смъртта.

О, как бих желал, Ваше Боголюбие, през тукашния живот винаги да бъдете в Божия Дух! *В каквото заваря, в това и ще съдя* - казва Господ. Беда, голяма беда е, ако Той ни завари затрупани от житейски грижи и безпокойства, защото кой би могъл да понесе гнева Му и кой ще застане срещу лицето на гнева Му!

Ето защо е казано: *Бъдете будни и се молете, за да не паднете в изкушение* (Мат. 26:41), тоест, за да не се лишите от Божия Дух, тъй като бдението и молитвата ни донасят Неговата благодат.

Разбира се, всяка добродетел, вършена заради Христа, ни дава благодатта на Светия Дух, но най-много ни дава молитвата, защото тя винаги ни е сякаш под ръка като инструмент за придобиване на благодатта на Духа. Поиска Ви се, например, да отидете на църква, но или няма църква, или пък службата е свършила. Поиска Ви се да дадете милостиня на някой бедняк, но няма бедняк или пък нямате какво да дадете. Поискате да запазите девството си, но нямате сили да изпълните това поради природата си или пък поради усилията на вражеските козни, на които поради човешка немощ не можете да се противите. Поискате да извършите заради Христа и някоя друга добродетел, но пак или нямате сили, или не може да се намери удобен случай.

А всичко това по никакъв начин не се отнася за молитвата. За нея всеки и винаги има възможност - и богатият, и бедният, и знатният, и човекът от простолюдието, и силният, и слабият, и здравият, и болният, и праведникът, и грешникът.

Съдете колко голяма е силата на молитвата дори и на грешен човек, когато тя се възнася от цяла душа, от следния пример от Свещеното предание. Когато по молбата на отчаяна майка, лишена от единствения си син, грабнат от смъртта, една жена - блудница, срещната случайно на пътя и даже още неочистила се от токущо извършен грях, трогната от отчаяната скръб на майката, викнала към Господа: "Не заради мен, окаяната грешница, а заради сълзите на тази майка, която скърби за сина си и е твърдо уверена в милосърдието и всемогъществото Ти, Христе Боже, възкреси, Господи, сина й!" - и Господ го възкресил.

Толкова велика е, Ваше Боголюбие, силата на молитвата. Тя повече от всичко друго донася Божия Дух и за всекиго е най-удобна за извършване.

Блажени ще бъдем, когато Господ ни завари бдящи, в пълнотата на даровете на Светия Негов Дух! Тогава ще можем благодръзовено да се надяваме, че ще бъдем грабнати на облаци, за да посрещнем във въздуха Господа, Който ще дойде с голяма слава и сила да съди живите и мъртвите и да въздаде всекому според делата му.

Ако Вие, Ваше Боголюбие, благоволявате да считате за голямо щастие това, че беседвате с убогия Серафим, бидейки уверен, че и той не е лишен от Господната благодат, то какво да кажем тогава за Самия Господ,

никога непресъхващия Извор на всяко и небесно, и земно благо?! А чрез молитвата ние се удостояваме да беседваме със Самия Него, Всеблагия и Животворящ наш Бог и Спасител.

Но и тук трябва да са молим само дотогава, докато Бог- Дух Свети не слезе над нас в известните Нему степени на небесната Си благодат.

И когато Той благоволи да ни посети, вече трябва да престанем да се молим. И за какво да Му се молим тогава: “Дойди и се всели в нас и ни очисти от всяка сквернота, и спаси, Благий, нашите души”, щом Той вече е дошъл при нас, за да спаси нас, които се надяваме на Него и призоваваме в истина светото Му Име, тоест за да посрещнем смирено и с любов Него, Утешителя, в домовете на душите си, гладуващи и жадуващи за Неговото Идване.

Ще поясня на Ваше Боголюбие това с пример: представете си, че сте ме поканили на гости и аз съм откликнал на поканата Ви, дошъл съм при Вас и искам да побеседвам с Вас. А Вие все продължавате да ме каните: “Моля Ви, заповядайте при мен!”. Тогава аз по неволя ще трябва да си кажа: “Какви ги говори той? Да не се е побъркал? Аз съм дошъл при него, а той продължава да ме кани!”. Същото се отнася и за Бог-Дух Свети. Затова е и казано: *Застанете (Упразднитесь (слав.) - освободете се, опразнете се) и познайте, че Аз съм Бог: ще бъда превъзнесен у народите, превъзнесен по земята* (Пс. 45:11), тоест: “Ще се явя и ще се явявам на всеки, който вярва в Мен и Ме призовава, и ще беседвам с него, както някога беседвах с Адам в рая, с Авраам и Иаков и с други Мои раби - с Моисей, Иов и подобни на тях”.

Мнозина тълкуват, че това опразване се отнася само за светските дела, тоест че при молитвена беседа с Бога трябва да изоставим светските дела. Но ще Ви кажа по Бога, че макар че и от тях е необходимо да се освободим при молитва, но когато при всемогъщата сила на вярата и молитвата Господ Бог-Дух Свети благоволи да ни посети и дойде при нас в пълнотата на неизказаната Си благодат, то трябва да се освободим и от молитвата. Когато се моли, душата мълви и се намира в мълва; а при слизането на Светия Дух тя трябва да бъде в пълно безмълвие, да чува ясно и с разбиране всички думи за вечен живот, които Той тогава ще благоволи да ѝ възвести. При това човек трябва да бъде в пълно трезвение и на душата, и на духа, и в целомъдрена чистота на плътта. Така е било и при планината Хорив, когато на израилтяните им е било казано, три дни преди Божието явяване на Синай да не се докосват и до жените си, тъй като нашият Бог е “огън, който изтребва всичко нечисто” и никой нечист от сквернотата на плътта и духа не може да влезе в общение с Него.

*

- Батюшка, а какво ще кажете за другите добродетели, извършвани заради Христа, с цел придобиване на благодатта на Светия Дух? Досега благоволихте да ми говорите само за молитвата.

- Придобивайте благодатта на Светия Дух и чрез всички други добродетели заради Христа. Търгувайте с тях духовно. Търгувайте с тези от тях, които Ви дават по-голяма печалба. Събирайте капитал от благодатните излишъци на Божията благодат, влагайте ги във вечната Божия банка, от която ще получите невестествени лихви, и то - не по четири или шест процента, а по сто на една духовна рубла, а дори и безкрайно пъти повече от това.

Например: молитвата и бдението Ви дават повече Божия благодат - бдете и се молете! Постът Ви дава изобилно Божи Дух - постете! Ако милостинята ви дава повече - извършвайте милостиня! И разсъждавайте така за всяка добродетел, извършвана заради Христа.

Ето, ще Ви разкажа за себе си, за убогия Серафим. Произхождам от курски търговци. Когато още не бях в манастира, търгувахме със стоки, които ни носеха по-голяма печалба. Така постъпвайте и Вие, драги, и както в търговията силата не е в това - само да се търгува, а в това - да се получи по-голяма печалба, така и силата в християнския живот не е в това - само да се молим или да извършваме някакво друго добро дело.

Макар апостолът да казва: *Непрестанно се молете*, после, като помните, добавя: *Предпочитам пет думи да кажа разбрани, отколкото хиляди думи - с език непознат*. И Господ казва: *Не всеки, който Ми казва: Господи, Господи! ще влезе в царството небесно, а оня, който изпълнява волята на Моя Отец Небесен*

(Мат. 7:21), тоест онзи, който върши Божието дело, и при това - с благоговение, защото *проклет е всеки, който върши Божието дело нехайно. А Божието дело е: да вярвате в Бога и в Исуса Христа, Когото Той е пратил.* Ако разсъдим правилно за Христовите и апостолските заповеди, ще видим, че нашето християнско дело се състои не в увеличаване на броя на добрите дела, служещи само за средства за постигане на целта на християнския ни живот, а в извличане на най-голяма изгода от тях, тоест в по-голямо придобиване на преизобилни дарове на Светия Дух.

Много бих желал, Ваше Боголюбие, и Вие сам да придобиете този никога непресъхващ извор на Божията благодат и винаги да разсъждавате за себе си, дали се намирате в Божия Дух, или не. И ако сте в Божия Дух - благословен да бъде Бог! Няма за какво да скърбите, дори да се налага веднага да се явите на Страшния Христов съд! *Защото в каквото ви заваря, в това и ще ви съдя.*

Ако ли пък не - трябва да си изясним защо и по каква причина Господ Бог-Свети Дух е решил да ни напусне и отново да Го търсим и да Го издирваме, и да не престанем дотогава, докато търсеният от нас Господ Бог-Свети Дух не бъде открит и не бъде отново с нас по благодатта Си. А враговете ни, които ни отстраняват от Него, трябва да нападаме така, че и помен да не остане от тях, както е казал пророк Давид: *Ще погна враговете си и ще ги настигна и не ще се върна, докле не загинат; ще ги поразя и те не ще могат да станат, а ще паднат под нозете ми.*

Та така, батюшка! Така и благоволете да търгувате духовно с добродетелта. Раздавайте даровете на благодатта на Светия Дух на нуждаещите се по примера на свещта, която и сама свети, горейки със земен огън, и другите свещи запалва, без да намалява собствения си огън, та да светят и те на други места. И ако това е така по отношение на земния огън, то какво да кажем за огъня на благодатта на Всесветия Божи Дух?! Защото, например земното богатство при раздаването му намалява, а небесното богатство на Божията благодат колкото повече бива раздавано, толкова повече се преумножава у този, който го раздава. Така и Сам Господ е благоволил да каже на самарянката: *Всеки, който пие от тая вода, пак ще ожаднее; а който пие от водата, която Аз ще му дам, той вовеки няма да ожаднее; но водата, която му дам, ще стане в него извор с вода, която тече в живот вечен (Иоан. 4:13, 14).*

Старецът Марк

Старецът схимонах Марк се е подвизавал едновременно с великия старец отец Серафим.

Схимонах Марк е роден, както и преподобни Серафим, в град Курск, също в търговско семейство, чието име е неизвестно. При светото Кръщение е наречен Михаил.

Още от детство чувствал призвание към духовен живот, към уединение и подвизи на пустинножителство. Получил едно духовно видение и то го подтикнало окончателно да напусне света и да служи на Бога, готвейки се за Страшния Христов съд. В какво се е състояло това видение, е останало неизвестно. Но то, получено в междинно състояние между сън и бодърстване, подействало така на младата душа на Михаил, че до края на живота му денят на Страшния съд постоянно е стоял като жив в паметта му.

На 24-годишна възраст отишъл в Саровската пустиня, която избрал заради отдалечеността ѝ от света, и през 1778 година бил постриган от игумена Пахомий в монашество с името Методий. През 1811 година е бил постриган във велика схима с името Марк.

Още през първите години на монашеския му живот в него започнал да се проявява дарът на юродството.

Юродството е един от най-тежките пътища към спасението, всецяло разпъване на себе си в името на Христа. Юродивият подлага себе си на постоянни поругания, презрение и удари, глад, жажда, зной, на всички лишения на бездомния живот. Слагайки си маска на малоумен, странен човек, истинският юродив е пълен с висока мъдрост, в наглед низки постъпки запазва възвишен дух, непрестанно осмиван от света, е пълен с изключително голяма любов към човечеството, а в безстрашните си изобличения има предвид назиданието и спасението на ближните.

Такъв път избрал за себе си и Марк.

Дрехите му, често - вехти, необикновената му мълчаливост, понякога употребата на храна не навреме пред братя и странични лице, откъслечността и неразбираемостта на речта му изглеждали странни за околните. Той приемал осъжданията им благодушно. Решил да се махне от манастира - и без ропот отишъл в гъстата гора, заобикаляща Саров. Така изпълнявал мъдрите думи на преподобни Ефрем Сирий: "Който иска да бъде монах и не понася оскърбленията, униженията и щетите, не може да бъде монах".

В гората старецът Марк не е имал постоянен подслон. Приютявал се ту в изоставени от диви животни дупки, ту в колиби, които сам си правел от сухи вършини. Понякога за постеля му служела голата земя, а за покрив - небето. Живял така доста дълго време. Накрая братята, като видели изключителното му търпение в този отречен от света начин на живот, разбрали, че юродивостта му е дело на голяма Божия благодат, и започнали да изпитват към него голямо уважение. Това уважение се увеличило още повече от момента, в който започнали да забелязват известна прозорливост у стареца. Част от откъслечните му думи, които наглед не означавали нищо, засягали вътрешното съдържание на говорещите с него лица. А други негови думи, които изглеждали като казани без повод, впоследствие се оправдавали със събития, случващи се точно според думите му. Но и след като се освободил от насмешките на братята, старецът Марк не останал в манастира. Макар да му предоставили там килия, той, теглен от жаждата за пустинен и безмълвен живот, се отдалечил, по благословение на игумена Пахомий, на пълно безмълвие в манастирската гора.

Като отишъл в гората с намерението да остане завинаги там, отначало, както и преди, нямал постоянно жилище и се укривал ту в пещери, ту в колибки, ту в малки килийки, които едва го предпазвали от студа и които сам си правел на различни места в гората. Впоследствие за него била построена дървена топла келия на около един километър от обителта. Тук той приемал идващите при него братя и странични посетители, които търсели неговите наставления.

Но топлата келия е била единственото снизхождение към плътта, което си позволил отшелникът. Той се подслонявал в нея само за да се стопли и да приеме храна, и прекарвал почти цялото време или на открито, или в предишните си убежища.

Лете и зиме за дреха му служели вехти дрипи, в изпълнение на думите на преподобни Исаак Сирин: “Възлюби бедните дрехи в облеклото си, за да унищожиш възникващите в теб помисли. Защото обичащият блясъка не може да придобие смирен начин на мислене, тъй като сърцето приема в себе си образ, подобен на външните образи”. Носел на тялото си тежки вериги. Никога не придирял за яденето дали е вкусно, или не, дали е прясно, или прокиснало. Не позволявал на никого да му прислужва. До дълбока старост сам ходел за храна в манастира, сам ходел и за вода, макар мнозина да желали да му служат.

Прекарал в такива подвизи последните двадесет години от живота си. Нестяжателността му била толкова голяма, че не притежавал нищо, освен вехта дрипа, вериги, рогозка, съд от тиквена кора за вода и храна и малко инструменти за ръчна работа. Не приемал от никого нищо, освен восъчни свещи. Казвал: “Имам си всичко, което ми е нужно, а излишното никога не е полезно”.

Някой го попитал: “Батюшка, защо нямаш в килията си дори най-нужното?”. Той отговорил: “Тридесет години правя така, като следвам думите на Христа: *Който се не отрече от всичко, що има, не може да бъде Мой ученик* (Лук. 14:33). “Богатството на монаха не се състои в нищо друго, освен в утешението, породено от плача” - казва по този въпрос преподобни Ефрем Сирин.

Някои го молели да приеме от тях пари, за да ги раздаде на нуждаещи се. Той отговарял: “Това не е мое призвание, а е дело на миряните. Отшелниците трябва да бъдат свободни от мисълта за външни неща и да пазят ума си в молитва”.

Мълчанието му стигало дотам, че той е беседвал с не повече от петима души от братята, а с другите не е говорил.

Ако някой го посещавал, тогава излизал от келията, носейки пред гърдите си икона на Божията Майка и Предвечния Младенец, която поднасял на посетителите да я целунат.

На никого не давал съвети и наставления. В това отношение следвал думите на Исаак Сирин: “По-добре е да те считат за невежа заради малката ти вещина във воденето на спорове, отколкото за мъдър поради безсрамието ти. Изобличавай онези, които учат на противното, със силата на добродетелите си, а не с убедителност на думите. С кротостта и тихостта на устата си затваряй устата и заставяй безсрамието на непокоряващите се на истината да замълчи. Изобличавай невъздържаните с благородството на живота си”.

Любимата му молитва е била молитвата на преподобни Иоаникий Велики: “Упованието ми е Отец, прибежището ми е Син, а покровът ми е Светият Дух. Света Троице, слава на Тебе!”. Той е изричал тази молитва постоянно и е усещал голяма радост от нея.

Нощем най-често ходел из гората и казвал, че усеща сърдечна сладост, когато цялата природа безмълвства, а молитвата така леко се възнася към Бога. Обичал, като се разхожда по това време, да пее стиха: “Като видяхме Христовото възкресение”.

Ръкоделието на стареца се състояло в изработването на кибритени клечки, които той раздавал на връзки на посетителите. През лятото се занимавал с обработването на лехи, в които садял картофи и различни зеленчуци. С това и се хранел в пустинята.

Проявявайки голямо усърдие в посещаването на храма, той, без да обръща внимание на суровото време и отдалечеността на келията, в неделни и празнични дни, през зимата - през дълбокия неразчистен сняг, идвал на службите.

Правилото, тоест последованието на молитвите, които извършвал старецът, било доста сложно.

От думите, които е казал на неколцина монаси за това - как да живеят, е запомнено следното:

“Ходи на църква, имай послушание към игумена и братята. Като седиш на трапезата, внимавай в себе си и в четенето. Изпреварвай всеки брат с поклон. Не говори много, а повече мълчи. Ходи като мъртъв, като си затваряш очите, ушите и устата. В килията имай ръкоделие и се моли по-често, а “умствената” молитва

извършвай винаги и на всяко място. С никого не спори, а на всеки отстъпвай и считай себе си за най-лош от всички. На всекиго казвай само: “Благослови!”, и: “Прости!”.

Старецът Марк учел предимно на смирение, търпение, самоукоряване, внимание. “Трябва да се смиряваме пред другия - казвал той - и да считаме себе си за по-лоши от него, каквито и недостатъци да виждаме в живота му. Трябва винаги да утвърдим мисълта си в това, че сме най-лоши от всички”.

Веднъж един монах, като му донесъл храна, го видял да седи дълбоко замислен, с лице, обърнато на изток. Дълго не смеел да прекъсне размишленията на стареца. Накрая го попитал: “Отче, какво си се замислил така?”. Старецът му отговорил: “Размишлявам за изгонването на Адам от рая, когато той е плачел и е викал към Господа: “Милостиви, помилуй ме, падналия!”

Господ изпратил на верния Си раб благодатни дарове - на прозорливост и на изцеляване на недъзи.

Веднъж през лятото двама странници дошли при стареца да го помолят за неговите молитви и да си вземат благословия. Старецът ги посрещнал и им дал да целунат кръста. После откъснал от полата на вехтото си расо парче плат и го дал на единия от тях, като му казал да си избърше с него главата и да пропъди комарите. Онзи направил така и като излезли от келията на стареца, разказал на спътника си, че на отиване към стареца го безпокоели хулни и зли помисли. Но щом избърсал главата си с парчето плат, помислите се разпръснали като комари и той почувствал някаква лекота и спокойствие в сърцето си.

От дългото стоене и трудността при ходене нозете на стареца силно отекли. Той не можел да ходи. Братята го съветвали да повикат лекар, но старецът се отказал от човешка помощ, като възложил цялата си надежда на Бога. Той взел от храма елей от кандилото, горящо пред иконата на Пресвета Богородица “Живоприемни Източник”, помазал с него нозете си и скоро получил облекчение.

Един от братята, който живеел като отшелник в гората и мислел, че постът е най-удобният път към спасението, без благословение от духовния си отец си определил изключително строг пост. След като започнал този подвиг без разсъждение, той така отслабнал, че всичко можело да свърши зле. От дълговременния пост силите му се изтощили и той едва можел да се държи на нозете си. Марк узнал това и отишъл да навести неблагоприятния постник. Донесъл със себе си парче хляб и като вдигнал закана с дясната си ръка тоягата, а с лявата, подавайки му хляб, му казал: “Яж!”. Уплашен от закана, братът изял донесения хляб и добил предишните си сили. А старецът Марк с това показал, че постът е спасителен само тогава, когато е с разсъждение.

На седемнадесет версти¹ от Саров, в село Круглие Пани живеел един помешчик, женен за лютеранка. Старецът Марк познавал още прадедовците му и обичал семейството заради благочестието му. Той често ходел при тях и в градината им била построена уединена келия специално за него. Често убеждавал лютеранката да приеме Православната вяра. Доводите му ѝ направили силно впечатление и тя се съгласила да се присъедини към Православната Църква, ако Бог ѝ покаже някакво знамение като доказателство за това, че Православната Църква е истинската Църква. На това старецът Марк ѝ казал: “Ще се помоля за това заедно с твоя съпруг и се надявам, че Господ заради спасението на душата ти ще ти дари знамение”. Скоро тя сънувала следния сън. Намирала се на брега на бързотечаща и широка река. На страната, където стояла тя, не растяло нищо, имало само суха земя. На брега имало лодка без хора. На отсрещния бряг на реката се зеленеела градина и оттам се носело благоухание. Над градината във въздуха се виждал Ангел, който държал в ръцете си Света Чаша. В градината бил и отец Марк. Възхитена от красотата на градината, тя с цялото си сърце поискала да се премести на отсрещния бряг на реката в прекрасната градина и започнала да моли отец Марк да ѝ помогне да се качи в лодката. Отец Марк ѝ казал: “Ако се присъединиш към Православната Църква, можеш безопасно да преминеш тази бърза река и без лодка”. И като посочил с дясната си ръка Ангела, рекъл: “Ето, тогава този Ангел ще те причасти със Светите Тайни”. Когато тя се съгласила с това предложение, старецът ѝ наредил да се прекръсти, и тя тръгнала от брега по водата. Но като стигнала до средата на реката, се уплашила от бързината ѝ и от страх се събудила. Веднага разказала съня на съпруга си и тъй като и двамата го счели за Божие указание, тя решила да премине в Православието.

¹Верста - руска мярка за дължина, равна на 1066 м.

Малко преди кончината си старецът Марк бил утешен от тайнствено видение на небесните радости, приготвени за праведниците. Това видение го утешило от изкушенията, с които го нападал врагът на спасението, който му внушавал, че *за него спасение няма в Бога* (Пс. 3:2).

В края на октомври 1817 година отец Марк се разболял в пустинята си и така отслабнал, че не можел да ходи. Преместили го в определената за него килия в манастира. Тук той се простил с всички братя и ги помолил за техните молитви. Чувствайки края си, повикал духовника, изповядал се и се причастил със Светите Тайни на Тялото и Кръвта Христови и след като над него било извършено тайнството Маслосвет, починал тихо между ранната и късната Литургия. Това се случило в неделя, на 4 ноември 1817 година.

И след кончината си праведният старец не преставал да дава спасителни съвети и благодатна помощ на верните си ученици, явявайки им се с такава помощ във видения.

Почитта на саровските братя към паметта на подвижника Марк е била толкова голяма, че на местата, белязани от неговите подвизи и дарби, са били издигнати дървени кръстове. Един е бил забит в гората, друг - край брега на рекичката Саровка, недалеч от келията на стареца. Почитащите го монаси ходели там на поклонение сутрин, на пладне и вечер и пеели църковни песни.

Един монах, изкушаван от врага с тежки помисли, които го лишавали от душевен покой, ходел там всяка сутрин и всяка вечер и със сълзи казвал в молитвата: *“Застъпи се, Господи, в тъжбата с ония, които ме съдят, и обори борещите се с мене; вземи щит и броня и дигни се мен на помощ!”* (Пс. 34:1, 2). Веднъж, когато той произнесъл тази молитва, сърцето му внезапно било озарено от Божествена светлина, която разпръснала и прогонила тягостните помисли и разляла в душата му неизразима радост.

Старецът Иларион, духовник на Саровската пустиня (1770-1841)

Старецът Иларион е един от най-близките ученици на Валаамския игумен стареца Назарий.

Бил постриган в монашество във Валаамския манастир през 1797 година.

Пребивавал е в манастира петдесет години и впоследствие е станал общ духовник на братята в Саровската пустиня. Той е бил мъж, известен с чистотата на живота си на много лица, които е назидавал и е утешавал с чудното си слово и с примерната си любов към всички. Дар словото му в беседа е било толкова утешително, че всеки, който го слушал, намирал душевна полза за себе си. Целият живот на този старец бил посветен на подвизи на добротворство, на молитви за спасението на ближните, на милосърдно лекуване на греховни болести, на душеспасителни наставления и въобще - на най-строго благочестие.

Отличителни свойства на беседата на отец Иларион били любовта и кротостта. Който и да бил идващият при него и с каквото и грях да бил обременен, той никога не го порицавал с укор, не произнасял строги присъди и никого не товарел с тежко бреме, сам носейки Христовия кръст с неговите скърби. Ако изобличавал някого, старецът винаги правел това тихо и кротко, съединявайки увещанието със смирение и любов и старейки се да подбужда действието на съвестта чрез посочване на пътищата към спасението. Нито богатите, нито бедните, нито хората от простолюдието, нито велможите излизали от него без наставление. За всички е имало жива вода от устата на смирения старец, всички усещали кротката сила на любовта му. А специално се грижел за онези, в които е виждал предразположение към доброто.

Починал в Саровската пустиня на 12 ноември 1841 година на 70-годишна възраст.

Из духовните наставления на стареца Иларион

Старецът поучавал идващите при него братя: “Духовна килия: основата е смирение, стената и оградата - търпение, покривът - любовта. Изкушението е временно, наградата - вечна”.

*

За каквото осъдиш ближния, сам ще пострадаш от същото. Ако видиш съгрешаващ човек, не го осъждай, а се помоли за него на единствения Човеколюбец Бога, Господ Бог да го поправи, а теб от грехопадение да избави.

*

Считай всекиго за свой баща и благодетел, а себе си - за подножие на всички.

*

Иди където искаш, живеи където искаш, но където и да живееш, кръста на търпението не ще избегнеш.

*

Дръж в ума си: “Всеки човек е по-добър от мен”. Защото без тази мисъл, дори някой да извърши чудеса, ще бъде далеч от Бога.

*

Глава и начало на всички добродетели е молитвата, за която апостолът е казал: *Непрестанно се молете*, тоест винаги да призоваваме Божието име - и когато беседваме, и когато седим, и когато ходим, и когато работим, и когато се храним или пък правим нещо друго. По всяко време и на всяко място трябва да призоваваме Божието име; защото по този начин се премахва вражеското изкушение - пише Златоуст. "Бий вражеските воители с Иисусовото име - казва Лествичник, - не ще намериш по-мощно оръжие от това нито на небето, нито на земята".

Молитвата е на скръбта и на униението прогонване, на кротостта и безгневието разкъфтяване, на радостта и благодарността явяване и на безброй блага придобиване и преумножаване¹.

*

Трябва да се обучаваме на самоукоряване, тоест в ума си винаги да обвиняваме себе си, а не хората; да укоряваме себе си, а не другите, да наричаме себе си луди и безумни, сънливи и нехайни, лениви и небрежни.

*

Който има самоукорение, има покой - пише авва Доротей - и никога не се смущава. Ако на такъв му се случи болест, обида, притеснение или някакво друго нещастие, той приписва всичко на греховете си и благодари на Бога. И ако игуменът наказва такъв или му се кара, той приема всичко това за добро и го счита за Божествено дело. Гордостта се вселява в човека тогава, когато той още изобщо не познава себе си. И така, познай себе си и с всички сили се пази от гордостта и тщеславието като от огромна душевна вреда. Не можеш да ги прогониш от себе си с нищо друго, освен чрез непрестанно самоукоряване и унижаване на самия себе си.

*

Самопознание означава - да считаш себе си за негоден и недостоеен за всички високи длъжности. Да познаваш себе си означава - да считаш себе си за неразумен, сънлив, нехаен и ленив и т.н.; да не обръщаш внимание на чуждите грехове, а да гледаш своите и винаги да се каеш за тях; за себе си да разсъждаваш и себе си да осъждаш и в нищо външно, освен длъжността си, да не се забъркваш. *Изследвайте сами себе си, дали сте във вратата* (2 Кор. 13:5) - пише апостолът.

*

Сам Господ ни учи на кротост и смирение, като казва: *Поучете се от Мене, понеже съм кротък и смирен по сърце, и ще намерите покой за душите си* (Мат. 11:29); "не от Ангели, нито от човеци, а от Мен - казва - се научете", тоест от небесната Премъдрост. Външната кротост да се проявява във всичко - кротко да бъде ходенето ти, кротко да бъде седенето ти, кротък да бъде погледът ти, кротка да бъде речта ти; всички тези неща у теб да бъдат кротки, защото чрез тях ще си проличи дали си истински християнин. Защото облеклото на мъжа, усмивката му и походката му говорят за него. Душевната, тоест на вътрешния човек, кротост е: сдържане на гнева, укротяване на яростта, и когато някой, след като е бил оскърбен от някого, има възможност да отмъсти, но не отмъщава, и получавайки обиди, не обижда. Кротост е да не причиняваш раздразнение у никого нито с дума, нито с дело, нито със заповед, но да услаждаш с нрава си сърцето на всеки човек, според Господните думи: *Ето на кого ще погледна - на кроткия и мълчаливия* (Ис. 66:2). И според пророческите думи, *Господ насочва кротките към правда* (слав. *Благоразумие*) *и учи кротките на Своите пътища* (Пс. 24:9). *Защото Господ благоволи към Своя народ, и ще възнесе кротките към спасение* (Пс. 149:4 - слав.). *Кротките ще наследят земята и ще се наследят с много мир* (Пс. 36:11).

*

Най-много се старай да придобиеш смирение. Смирението представлява истинско познаване на своето нищожество и презрение към самия себе си. И когато някой, като познава своята немощ, греховност и негодност, не се превъзнася ни най-малко с ума си, а се смята за най-лош от всички, за най-грешен и най-

¹На руски изречението е римувано: "Молитва ест печали и уныния прогнание, кротости и безгневия прозябание, радости и благодарения явление и безчисленных благ приобретение и приумножение".

последен от всички и че е под нозете на всички, той е смирен. Дори и да притежава някаква добродетел, смиреният я приписва не на собствените си сили, а на Божията помощ, в съответствие с думите на Исус Христос, Който казва: *Кога изпълните всичко вам заповядано, казвайте: ние сме слуги негодни* (Лук. 17:10). *Защото без Мене - казва Господ - не можете да вършите нищо* (Иоан. 15:5). Смирение е да имаш себе си и да мислиш за себе си като за нищо.

*

Смирението е основата на християнството. Внимавай много и в следното. Ако започнеш прилежно да се държиш според това наставление, завистливият бяс не ще издържи това и ще ти докара изкушения от началника, за да изпита твоето смирение и крепкост, или ще опълчи против теб лъжци или живеещи нехайно. И те ще почнат да те укоряват, да те ругаят, а може би и да ти удрят плесници, да те презират, да те мразят и с това да ти причиняват много скърби, но ти, в такъв случай, още повече се прилепи към мълчанието и смирението. Дръж непрестанно молитвата към Господ Исус в устата си и в дълбините на сърцето си, така че ни най-малко да не възроптаеш против тях за това и ни най-малко да не се оскърбиш, а приемай всичко с благодарност, като си мислиш в себе си: "Как мога аз, окаеният, да се гневя напразно на брата си?". И при това непрестанно помни греховете си; защото и ти, ако не си удрял плесници, то си укорявал, злословил, надсмивал и си наранявал с обиди ближния си и чрез обидата към ближния си се опълчвал против Христа Спасителя и си Го наранявал. Затова и трябва от цялата си душа да признаеш себе си за достоен за още повече обиди от тези, които търпиш. Спомни си думите, които Спасителят Христос е казал за вършенето на добро на ближния и които в еднаква степен трябва да се отнасят и за всяка обидна дума или дело против ближния: "Това, което сте сторили на ближния си - казва, - на Мене сте го сторили". При това помни и страданията Му, дори до смърт, преголямата Му благодетелност и Неговата любов към нас, търпяща нашите неправди, и размисли, че няма да ти е трудно да понесеш заради Него малки скърби, и при това - с Неговата несъмнена помощ, ако несъмнено я пожелаеш. Ако разсъждаваш добре по този начин и претърпиш с любов изкушенията, скоро ще получиш помощ и утеха от Спасителя Христос.

*

Някога ще бъдем съдени не по книгата на знанието и разбирането, а по книгата на чистата съвест. Възлюбени, старателно изпитвай себе си и съвестта си; виновен си, ако не за един, то за друг грях, ако не за голям, то за малък, ако не за грях, извършен на дело, то за грях с дума и помисъл. Не виждаш помислите на съгрешилият брат, нито пък сърдечното му съкрушение; как тогава можеш да съдиш? Считаю, че понякога е по-добре сам да паднеш и да станеш, отколкото да осъдиш ближния, защото съгрешилият се подбужда към унижаване на себе си и към покаяние, а осъждащият закоравява в мечтанието за себе си в своята гордост. Каквото съгрешиш през деня, ако е възможно, незабавно го изповядай. След вечерната трапеза трябва да отиде при духовния си отец, да му се поклониш като на Самия Христос, падни на колене, открий му състоянието на душата си в течение на отминалия ден, като изследваш себе си във всичко, което си извършил на дело или си помислил, или казал нещо лошо, или си си позволил нещо, което противоречи на съвестта ти, или си оскърбил ближния, или сам си се оскърбил от него, или си възроптал, или си осъдил ближния. Старай се да забележиш и да изобличиш и най-тънките помисли, нарушаващи чистотата на съвестта ти. Ако не можеш да помниш всичко, записвай си на хартия това, което трябва да изповядаш. След такава подробна и изчерпателна истинска изповед, след като приемеш като от Самия Бог разрешение и прошка на греховете и след като целунеш иконата и кръста, поклони се до земята на духовния си отец и иди мълчешком в килията си, като благодариш сърдечно на Бога за това, че те е удостоил с изповед и умиротворяване на съвестта. Ако нямаш духовен отец, при нужда можеш да изповядаш това, което смуцава съвестта ти, на някой брат от манастира или на друг близък за теб човек, който живее богоугодно и има духовен разум, и да поискаш неговите молитви и благословение. А ако нямаш наблизо и такъв, тогава на глас пред Ангелите и архангелите се изповядай пред Бога със сълзи, със самоизобличаване и самоукоряване и с голямо сърдечно съжаление, удряй се в гърдите, и ако съвестта ти те изобличава и осъжда за нещо, възложи си и някакво духовно наказание, и прави така, докато получиш възможност да изповядаш всичко това пред духовния си отец. А към духовния си отец или наставник, пред когото трябва да изповядаш делата и мислите си, имай любов, непоколебима вяра и такова уважение, че в нищо да не го осъждаш и да не се смуцаваш, ако някой го одумват или го осъждат. Дори и да ти се стори, че той съгрешава, не се смуцавай и не намалявай вярата

си към него; и укорявай себе си колкото е възможно, а не него, и казвай в себе си следните думи: “Аз, грешният, погледнах отце си с нечисто око и съдя за него по моята нечистота, и затова не виждам неговата непорочност”. Изобличи така себе си, моли се усърдно за него на Господ Бог за поправянето му. Ако той действително се е препънал, мисли за това така: “Господ Бог е допуснал да му се случи изкушение, а как мога аз, грешният, да го съдя, без да виждам делата му, нито пък - покаянието му? Мога ли да надникна в душата му? Дори и да е съгрешил, може би вече се е покаял напълно и е получил от Бога съвършено очистване. Не изпускай от сърцето и помисляй си и следните думи: “ *Пред своя Господар стои **той** или лада* (Рим. 14:4); а нима аз съм съдия?”

*

Старай се, колкото е възможно, с Божия помощ да придобиеш търпение в понасянето на лишения и скърби. Искай, търси, хлопай ден и нощ и ще получиш от Христа Спасителя помощ и твърдост на търпението, ако желаеш това от душа и сърце. Трябва да се обучаваме на великодушно търпение, безропотно да търпим всичко, което ни се случва. Ще имаме търпение тогава, когато приемаме като от Божията ръка всичко, което ни се случва, без да правим разлика между радостно и скръбно. *С търпението си спасявайте (придобийте - слав.) душите си* (Лук. 21:19) - ни поучава Христос. Търпи, рабе Господен, и ще придобиеш душата си, която си погубил чрез грехове. В търпението са събрани всички добродетели, чрез които се спасяват душите ни - казва свети Ефрем. Който е придобил търпение, се докосва до всяка добродетел - радва се в скърби и е благоизкусен в беди, весели се при напасти, готов е за послушание, изпълнен е с любов, при оскърбления прославя, при укори се смирява, в беди е непоклатим. Който е придобил търпение, е придобил надежда и е украсен с всякакви добри дела.

А за многото други добродетели, като например за вярата, за надеждата и любовта, чети сам в светите книги и слушай поучения, чрез което ще станеш мъдър и ще наследиш вечни блага в Христа Исуса, нашия Господ, които да получим и всички ние с Неговата помощ и по Божествената благодат. Амин.